

Uusimaa / Nyland

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet
Nationellt värdefulla landskapsområden

VAMA 2021

Kuva: Tapio Heikkilä, Fiskars, Raasepori/Raseborg

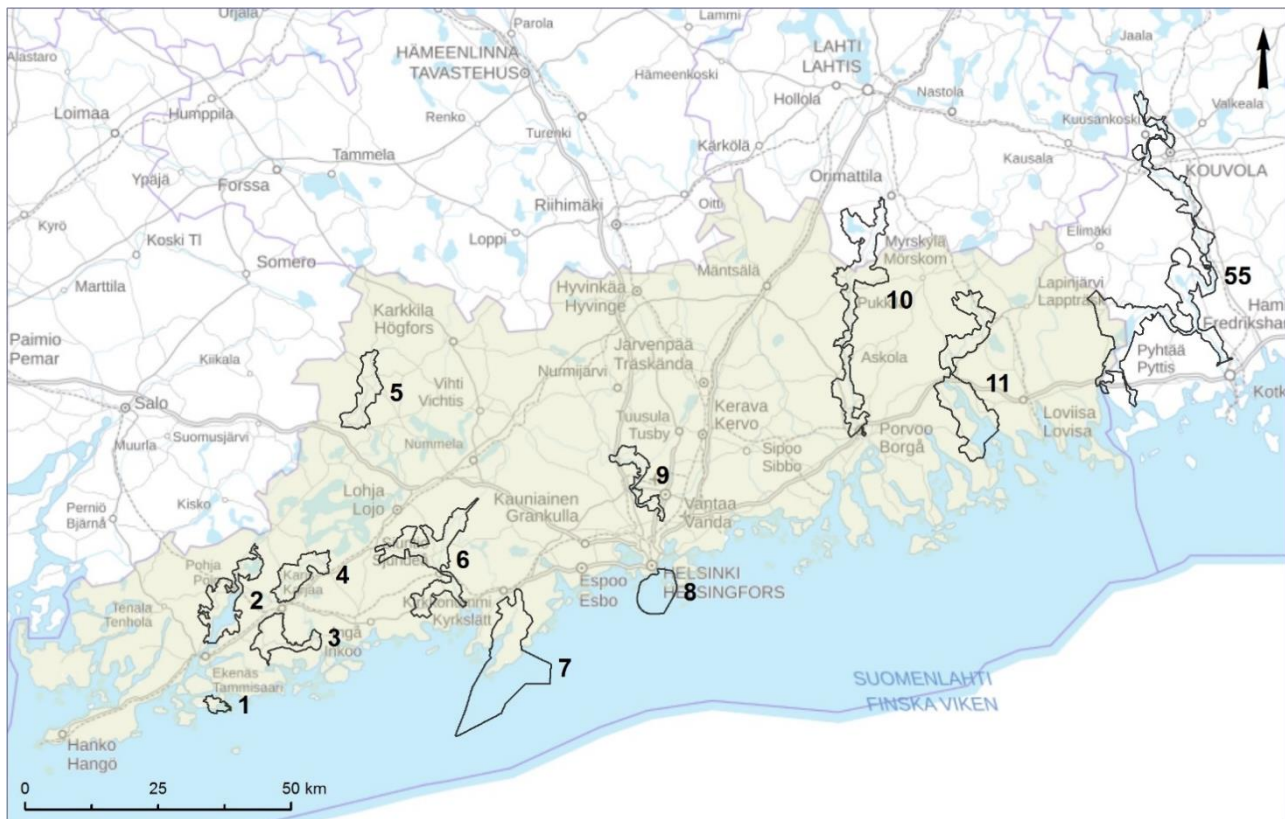

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

S Y K E

Uusimaa / Nyland

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet / Nationellt värdefulla landskapsområden: SYKE
Taustakartta / Bakgrundskarta: ESRI/MML, 06/2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet / Nationellt värdefulla landskapsområden

1. Skärlandetins saaristokulttuurimaisema
1. Skärlandetins skärgårdskulturlandskap
2. Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemat
2. Fiskars och Pojovikens kulturlandskap
3. Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat
3. Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap
4. Mustionjokilaakson viljelymaisema
4. Svartådalens odlingslandskap
5. Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso
5. Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal
6. Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat
6. Sjundeå och Degerby odlingslandskap
7. Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema
7. Porkkala skärgårds- och odlingslandskap
8. Helsingin edustan merimaisema
8. Helsingfors havslandskap
9. Vantaanjokilaakson viljelymaisema
9. Vanda ådals odlingslandskap
10. Porvoonjokilaakson viljelymaisema
10. Borgå ådals odlingslandskap
11. Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat
11. Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap
55. Kymijokilaakson kulttuurimaisema
55. Kymmene älvdals kulturlandskap

Kuva: Tapio Heikkilä

I. Skärlandetin saaristokulttuurimaisema

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Raasepori
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikoseutu
Pinta-ala	923 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 68 ha maatalousalueita: 129 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 500 ha rakennettuja alueita: 35 ha vesialueita: 191 ha

Arviointi

Skärlandetin saaristokulttuurimaisemassa yhdistyvät maankohoamisen muokkaamat monipuoliset ekosysteemit sekä pitkäaikaisen viljelyn, laidunnuksen ja saaristoelinkeinojen muodostamat kulttuuripiirteet. Alueella on edustavia perinteisten elinkeinojen synnyttämiä maisemakokonaisuuksia ja biotooppeja. Skärlandetin

rakennettu kulttuuriympäristö on vanhaa, edustavaa ja tasapainoista. Alueen kulttuurimaiseman arvoja ylläpidetään aktiivisen maisemanhoidon avulla. Saarelle on perustettu luonnonsuojelulain mukainen maisema-alue (maisemanhoitoalue) vuonna 2007.

Luonnonpiirteet

Skärlandetin saaristokulttuurimaisema sijaitsee Raaseporin saariston suurimpiin saariin kuuluvalla Skärlandetilla. Alueen kallioperä on Etelä-Suomen graniittialueelle luonteenomaisesti rikkonaista ja pienipiirteistä. Graniitin lomassa on paikoin pienialaisia kalkkipitoisia suonia, joiden kohdalla kasvillisuus on rehevää. Skärlandetin peruskalliota peittää ohut maaperäkerros, joka on pääosin epätasaista pohjamoreenia. Alueella on runsaasti kalliopaljastumia.

Skärlandetin maisemassa näkyy lukuisia maankohoamisen jälkiä. Maa kohoaa alueella noin 3,6 millimetriä vuodessa, ja rantavyöhykettä hallitsevat Suomen rannikkovyöhykkeen edustavimpien fladojen ja niistä umpeen kuroutuvien kluuvijärvien eri kehitysvaiheet. Fladat ovat tärkeitä vesilintujen ja kahlaajien pesimäpaikkoja sekä kalojen kutualueita. Alueen vesistö rakenne on kaikkiaan monipuolinen ulottuen merivedestä murtovesialtaisiin sekä makean veden altaisiin. Maisema-alueen valuma-alueet ovat pieniä, ja alueen virtavedet ovat korkeintaan pieniä ojia ja kanavia. Meriveden korkeus vaihtelee alueella keskimäärin 110 senttimetriä vuodessa.

Maankohoamisrannikon luontotyypit muodostavat edustavia kehityssarjoja, jotka koostuvat vesikasvillisuuden, kosteiden ja tuoreiden niittyjen sekä kuivien niittyjen vyöhykkeistä. Saaren karuilla moreeniselänteillä kasvillisuus on niukkaa ja metsät mäntyvoittoisia. Selänteiden alarinteillä on runsasta lehtimetsävyöhykkeen eläin- ja kasvilajistoa.

Kulttuuripiirteet

Skärlandet on Raaseporin saariston vanhana kulttuurikeskuksena arvokas osa Tammisaaren rannikon vesireittiä. Alueen asutushistoria ulottuu varhaiselle keskiajalle, mutta alueelta tunnetaan myös esihistoriallisen ajan muinaisjäänöksiä. Saarta on viljelty ja laidunnettu useiden vuosisatojen ajan, ja karjatalous on synnyttänyt alueelle monipuolisia perinnebiotooppeja. Skärlandetissa on useita rantaniittyjä ja -ketoja, metsänreunojen ja kallionliepeiden ketomaisia niitty-laikkuja sekä hakamaita. Edustavia hakamaita on esimerkiksi Östergårdin itäpuolen kallioisella metsälaikulla ja Backafladanin perukassa. Backan, Nabbenin ja Lillön perinnebiotoopit on määritelty valtakunnallisesti arvokkaiksi.

Skärlandetia halkoo peltovyöhyke, joka muodostaa reunametsineen, metsäsaarekkeineen ja asutuksineen saaren tärkeimmän kulttuurimaisemakokonaisuuden. Peltokeskittymän reunalla sijaitsee myös Skärlandetin varsinainen kyläkeskus, Skåldö. Yhtenäiset peltoalat ulottuvat fladojen ja kluuvien savi- ja hietapohjaisille rantaniityille, jotka ovat maankohoamisen ja ojituksen seurauksena muuttuneet viljelykelpoiseksi maaksi. Viljelykelpoisen alan vähäisyyden vuoksi eläimet ovat perinteisesti laiduntaneet metsissä ja merenrantaniityillä.

Skärlandetin asutus on sisäsaaristolle tyypillisesti harvahkoa. Se muodostuu pääasiassa pelto- ja metsälaikkujen erottamista yksittäistaloista. Asutus on sijoittunut kallioisten metsäsaarekkeiden juureen, hedelmällisen maan välittömään tuntumaan. Skåldön kyläkeskus on muutaman talon ja koulun väljätkö ryhmä, jonka rakennuskanta on suurilta osin vanhaa ja arvokasta. Kylän kulttuurihistoriallinen arvo perustuu sen yleisilmeeseen, mutta alueella on myös merkittäviä yksittäisiä kohteita, kuten Västergårdin, Östergårdin ja Backan rakennusryhmät.

Vaikka Skärlandetin maisema on ennen kaikkea karjatalouden muokkaamaa, on alueen toimeentulo perustunut 1900-luvulle asti myös kalastukseen ja talonpoikaismerenkulkuun. Nykyisin alueella on runsaasti loma-asutusta, joka sijoittuu ranta-alueille perinteisen elinkeinomaiseman ulkopuolelle. Skärlandetin ja mantereeseen yhteydessä olevan Degerön saaren välillä liikennöi lossi.

Maisemakuva

Skärlandetin maisema-alue on edustava esimerkki pitkään viljelystä ja laidunnetusta Suomenlahden rannikon kulttuurimaisemasta. Perinteiset elinkeinot ovat näkyvästi esillä alueen maisemakuvassa. Skärlandetin peltoalat ovat pysyneet avoimina ja hyvin hoidettuina. Karja laiduntaa metsäalueiden ja rantojen haka- ja

niittymailla, joille on muodostunut lukuisia arvokkaita perinnebiotooppeja. Alueen rakennuskanta on säilyttänyt monin paikoin alkuperäisen asunsa. Saaren tiestö on sijoittunut maisemalliseen saumakohtaan peltoalojen ja metsäselänteiden väliin. Teiden varsilta aukeaa vaihtelevia näkymiä alueen monimuotoiseen maatalousmaisemaan.

Maisema-alue on jaettavissa karkeasti kahteen osaan, joista pohjoisempaa luonnehtivat tasaiset ja yhtenäiset peltoalueet sekä maisemakuvaa pirstovat jyrkkärajaiset, kallioiset metsä- ja pensaikkosaarekkeet. Alueen eteläosissa vuorottelevat ruovikkoiset fladat, lahdet ja salmet sekä loivat kalliomäet, tasaiset niitty- ja luhtamaat sekä sirpaleiset peltolaikut. Varsinaisia rantapelloja ei Skärlandetissa ole, mutta mataliin lahdenpohjukoihin on syntynyt laajoja niittyalueita. Veden ja maan vuorottelu luo alueelle viehättävän ja monivahahtaisen maisemakuvan, jota taustoittavat pienten saarien kirjomat merinäköalat, pellot ja laidunmaat sekä kalliainen korkokuva.

Skärlandetin saaristokulttuurimaisema

Kunta: Raasepori
Maakunta: Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: SYKE
Taustakartta: MML/WMTS, 05/2021

Bild: Tapio Heikkilä

I. Skärlandets skärgårdskulturlandskap

Landskap	Nyland
Kommun	Raseborg
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion
Area	923 ha, varav öppna våtmarker: 68 ha jordbruksmarker: 129 ha skog och halvnaturliga marker: 500 ha anlagda ytor: 35 ha vatten: 191 ha

Bedömning

I Skärlandets skärgårdskulturlandskap förenas mångsidiga ekosystem som påverkats av landhöjningen samt kulturdrag som uppkommit i och med långvarig odling, bete och skärgårdsnäringar. På området finns representativa landskapshelheter och biotoper som uppkommit som följd av de traditionella näringarna. Skärlandets

byggda kulturmiljö är gammal, representativ och balanserad. Kulturlandskapets värden upprätthålls genom aktiv landskapsskötsel. På området grundades 2007 ett landskapsvårdsområde i enlighet med naturvårdslagen.

Naturens särdrag

Skärlandets skärgårdskulturlandskap ligger på Skärlandet, som är en av Raseborgs skärgårds största öar. Områdets berggrund är oenhetlig och småskalig, vilket är typiskt för södra Finlands granitområde. Förutom granit förekommer ställvis små kalkhaltiga ådror där vegetationen är frodig. Skärlandets urberg täcks av ett tunt jordmånslager som främst är ojämn bottenmorän. På området finns gott om klippblottningar.

I Skärlandets landskap kan man se gott om tecken på landhöjningen. Landhöjningen på området är ca 3,6 millimeter per år, och strandzonen domineras av olika utvecklingsstadier hos de mest representativa fladorna och avsnörda glosjöarna i Finlands kustzon. Fladorna är viktiga häckningsplatser för sjöfåglar och vadare samt lekplatser för fiskar. Områdets vattendrag är mångsidiga och sträcker sig från havsvatten till brackvattens- och sötvattensbassänger. Landskapsområdets avrinningsområden är små, och områdets rinnande vattendrag är på sin höjd små diken och kanaler. Havsvattnets höjd varierar i medeltal 110 centimeter per år.

Landhöjningskustens naturtyper utgör representativa utvecklingsserier som består av zoner för vattenväxtlighet, fuktiga och friska ängar samt torra ängar. På öns karga moränryggar är växtligheten knapp och skogarna är talldominerade. På ryggarnas nedre sluttningar finns det gott om lövskogszonens djur- och växtarter.

Kulturella särdrag

Skärlandet är Raseborgs skärgårds gamla kulturcentrum och därmed en värdefull del av Ekenäskustens vattenled. Områdets bosättningshistoria sträcker sig till den tidiga medeltiden, men man har även funnit fornlämningar från den förhistoriska tiden på området. Odling och bete har idkats under flera århundraden, och boskapsskötseln har gett upphov till ymniga och mångsidiga vårdbiotoper på området. På Skärlandet finns flera strandängar och torrängar, hagar samt små ängar med torrängskaraktär vid skogsbrynen och i närheten av klipporna. Representativa hagar finns till exempel i den klippiga skogsfläcken öster om Östergård och invid Backafladans borte kant. Backas, Nabbens och Lillös vårdbiotoper har bedömts vara nationellt värdefulla.

Skärlandet korsas av en åkerzon som med sina randskogar, sina skogsöar och sin bosättning utgör öns viktigaste kulturlandskapshelhet. På åkrarnas kant ligger även Skärlandets egentliga bycentrum Skåldö. De enhetliga åkermarkerna sträcker sig till fladornas och glosjöarnas ler- och mobottnade strandängar som i och med landhöjningen och utdikning blivit odlingsbar mark. På grund av den knappa mängden odlingsbar jord har djuren traditionellt betat i skogarna och på strandängarna.

Skärlandets bosättning är ganska gles, vilket är typiskt för inre skärgården. Den består mest av enskilda hus som skiljs åt av åker- eller skogsfläckar. Bosättningen ligger vid foten av klippiga skogsöar, i den bördiga jordens omedelbara närhet. Skåldös bycentrum är en lös grupp som består av några hus och en skola, och byggnadsbeståndet är i huvudsak gammalt och värdefullt. Byns kulturhistoriska värde grundar sig på dess allmänna karaktär, men det finns även enskilda betydelsefulla objekt på området, till exempel Västergårds, Östergårds och Backas byggnadsgrupper.

Trots att Skärlandets landskap formats mest av boskapsskötsel grundade sig områdets utkomst även på fiske och allmogesjöfart ända fram till 1900-talet. Nuförtiden finns det gott om fritidsbostäder på området, som ligger på strandområdena utanför det traditionella näringslandskapet. En färja trafikerar mellan Skärlandet och Degerö, som har en förbindelse till fastlandet.

Landskapsbild

Skärlandets landskapsområde är ett representativt exempel på kulturlandskap vid Finska vikens kust som odlats och betats länge. De traditionella näringarna är synliga i områdets landskapsbild. Skärlandets åkermarker har bevarats öppna och välvårdade. Boskapen betar på hagarna och ängarna i skogar och på stränder, vilket lett till uppkomsten av åtskilliga värdefulla vårdbiotoper. På flera ställen har områdets byggnadsbestånd bevarat sitt ursprungliga utseende. Öns vägnät ligger förenande mellan åkermarkerna och skogsryggarna. Längs vägarna öppnar sig varierande vyer över områdets mångsidiga jordbrukslandskap.

Landskapsområdet kan grovt delas in i två delar, varav den norra karakteriseras av jämna och enhetliga åkerområden och skarpskurna klippiga skogs- och buskageöar som delar upp landskapsbilden. I områdets södra delar alternerar vassbevuxna flador, vikar och sund med flacka bergssluttningar, jämna ängar och madkärr samt splittrade åkerytor. På Skärlandet finns inga egentliga strandåkrar, men vidsträckta ängar har uppkommit i de grunda vikbotten. Alterneringen mellan vatten och land ger området en attraktiv och nyansrik landskapsbild med en bakgrund av havsvyer med små öar, åkrar, betesmarker och den klippiga reliefen.

Skärlandets skärgårdskulturlandskap

Kommun: Raseborg

Landskap: Nyland

 Nationellt värdefullt landskapsområde 2021

Nationellt värdefulla landskapsområden: SYKE

Bakgrundskarta: MML/WMTS, 05/2021

Kuva: Tapio Heikkilä

2. Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemat

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Raasepori
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu, Kiskon–Vihdin järvisseutu
Pinta-ala	7 777 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 324 ha maatalousalueita: 1 858 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 2 971 ha rakennettuja alueita: 393 ha vesialueita: 2 231 ha

Arviointi

Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemien maisema-alueella on monipuolisesti useiden aikakausien kulttuurikerrostumia. Alue on Suomen teollisuushistorian ydinalueita, ja siellä sijaitsevat esimerkiksi Fiskarsin ja Antskogin rakennusperinnöltään arvokkaat ruukkiyhdykskunnat. Ruukkiyhdykskunnat kuvastavat yhdessä Pohjankurun sataman kanssa vesistöreittien roolia varhaisen teollisuuden kehittämisessä. Pohjanpitäjänlahti on vanha merenkulkureitti, jonka pohjukka on ollut merkittävä liikenteen solmukohta. Alueen maatalousmaisema on pitkäikäistä ja maisemallisesti edustavaa. Pohjan ruukit on valittu yhdeksi Suomen 27 kansallismaisemasta.

Luonnonpiirteet

Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemat ovat muodostuneet suurilta osin Kiskon–Vihdin järvisuudun kalliiseen ja paikoin karuunkin maastoon, jonka keskellä on pieniä vesistöjä ja koskirikkaita jokia. Maisema-alueen rikkonaisessa kallioperässä vaihtelevat useat kivilajit. Suomenlahden rannikkoseudun maisema-seutuun kuuluva Pohjanpitäjänlahden ympäristö on kallioperältään pääasiassa mikroliinigraniittia, mutta lahden pohjoispuolella vuorottelevat vulkaaniset kivet ja gneissit. Alueen länsiosissa kallioperässä on myös amfiboliittia ja kalkkikiveä.

Ensimmäisen ja Toisen Salpausselän reunamuodostumien välissä sijaitsevan maisema-alueen maaperä on pääasiassa pohjareeniä, jonka keskellä on laajoja kalliopaljastumia. Kallioisten alueiden väliin jäävät alavat kohdat ja lahtien ranta-alat ovat täyttyneet veteen kerrostuneista hienojakoisista maalajeista, kuten hiesusta, hiekasta ja hiedasta. Maisema-alue rajoittuu sekä lännessä että idässä metsäisiin kallioläntköihin. Niiden keskelle on muodostunut Pohjanpitäjänlahden virtaava vesireitti, jonka varrella on useita erikokoisia järviä ja niitä yhdistäviä jokia. Alueen suurin järvi on Fiskarsin itäpuolella aukeava laajaselkäinen Degersjön.

Maisema-aluetta halkovat joet kulkevat kallioperän murroslinjoissa, paikoin hienojakoisten maalajien ympäröiminä. Jokien tuntumaan on syntynyt jo varhain teollisuutta, mutta jokilaaksoissa on edelleen myös vaikuttavia, jyrkkäpiirteisiä luonnonmaisemia. Pohjanpitäjänlahti muistuttaa matalaa vuonoa, joka ulottuu rehevä-rantaisena syvälle sisämaahan. Lahden pohjoispäässä veden suolapitoisuus laskee lähes nollaan prosenttiin, joten pääosa lahden kasvustosta on makeanveden kasveja. Linnustollisesti arvokkaan Pohjanpitäjänlahden ympäristö on varsin intensiivisesti viljeltyä. Viljelyalueita ja rantoja erottaa useassa kohdassa kalliainen metsävyöhyke.

Alueen kasvillisuus on erittäin monipuolista. Metsäluonto vaihtelee karuista kankaista reheviin lehtoihin, joista komeimmat sijaitsevat Borgbyträsketin laaksossa. Alueella on myös runsaasti reheviä luhtia, jotka voivat olla avoimia tai kasvaa tervaleppää. Puistokulttuurin ja pitkäaikaisen viljelyn leimaamalle maisema-alueelle on tunnusomaista myös runsas kulttuurikasvillisuus. Etenkin Fiskarsin ruukin alueella on komeita lehtipuukujia ja puistoalueita.

Kulttuuripiirteet

Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemien historia on pitkä ja rikas. Pohjanpitäjänlahden rantoja on asuttu jo esihistoriallisella ajalla ja alueelta tunnetaan lukuisia muinaisjäännöksiä. Esimerkiksi maisema-alueen tuntumassa, Pohjan kirkonkylän länsipuolella sijaitsevassa Persbölessä, on säilynyt useita pronssikautisia hautaröykkiöitä. Alueen esihistorialliset muinaisjäännökset ajoittuvat kaikille esihistorian kausille.

Pohjanpitäjänlahti sekä siihen laskevat joet ovat muodostaneet maisema-alueen asutus- ja teollisuushistorian perustan. Fiskarsinjoen koskien varrella on ollut raudan ja kuparin jalostuslaitoksia 1600-luvun puolivälistä alkaen, ja aluetta pidetään yhtenä Suomen metalliteollisuuden synnyinsijoista. Alueen ruukit perustettiin otollisille koskipaikoille hyvien vesiyhteyksien päähän, ja niissä jalostettiin Ruotsista tuotua malmia ja raakaurataa. Koskivoiman ohella ruukkien sijoittelua ohjasivat metsävarat, joita tarvittiin rautauunien lämmittämiseen. Fiskarsin vuonna 1649 perustettu yläruukki Degersjön lounaispohjukassa kuuluu Suomen ruukkihistorian tärkeimpiin muistomerkkeihin. Maisema-alueen pohjoisosassa sijaitsevassa Antskogissa on puolestaan ollut 1640-luvulla perustettu kupari- ja rautaruukki sekä 1800-luvun alusta 1950-luvulle toiminut verkatehdas.

Ruukkiyhdyksuntien lisäksi alueen historiallisuutta korostaa pitkäaikainen maatalous. Degersjön rannoilla sijaitsee useita vanhoja säteritiloja edustavine pihapiireineen. Hyvin hoidettua kulttuurimaisemaa täydentävät maastonmuotoja seurailevat pikkutiet, lehtipuukujat, kivi-, puu- ja pensasaidat sekä peltoaukeiden keskellä maamerkkeinä seisovat yksittäiset puut. Alueella on myös sotienjälkeisen pika-asutustoiminnan synnyttämää rakennuskantaa. Elinvoimaisen maatalouden ansiosta maisema-alueella on säilynyt useita perinnebiotooppeja, kuten maisemallisesti näyttävät Näsbyn niityt Pohjanpitäjänlahden pohjukan luoteisrannalla sekä Fiskarsin ruukin alueeseen kuuluvat Dalenin rantaniitty ja hakamaa.

Pohjanpitäjänlahden pohjukka on ollut tärkeä liikenteen solmukohta. Alueen läpi kulkevan Suuren Rantatien (Kuninkaantien) varressa Pohjankurussa on ollut jo varhain lastauspaikka, jota seudun kartanot ja ruukit ovat käyttäneet. Fiskarsista Pohjankuruun rakennettiin vuosina 1889–1891 kapearaiteinen teollisuusrata, jonka linja muodostaa nykyisin osan alueen nykyisen tiestön pohjasta. Karjaa–Turku-rautatien rakentaminen 1890-luvun lopulla lisäsi sataman merkitystä, ja Pohjankurun aseman avaamisen myötä satama kasvoi yhdeksi Uudenmaan suurimmista. Alueen vanhoista maantielinjoista merkittävimmät ovat Suuri Rantatie sekä vanha Hangon–

Sammatin–Hämeenlinnan maantie, jonka varrella on useita arvokkaita kulttuurikohteita. Näitä ovat muun muassa alueen suurtilat ja kartanot sekä 1600-luvulla perustettu Suomen ensimmäinen paperimylly, Tomasböle, jonka rakennuskanta on tuhoutunut.

Maisema-alueella on neljä valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi valittua kohdetta. Näistä Suuri Rantatie on halkonut aluetta itä-länsisuunnassa 1300-luvulta alkaen kulkien muun muassa Pohjan kirkonkylän ja Pohjankurun kautta. Tie on pääosin yhä käytössä. Fiskarsin ja Antskogin ruukkialueet ovat osa Pohjan ruukkiympäristöjen kokonaisuutta, johon kuuluu myös Billnäsin ruukki lähellä Karjaata. Fiskars muodostaa edelleenkin elinvoimaisen yhteisön, jossa teollisuus- ja käsityöläistoiminnan rinnalle on kehittynyt monipuolisia matkailupalveluita. Alueen muut valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt ovat 1400-luvulla rakennettu Pohjan harmaakivikirkko ympäristöineen sekä Pohjankurun rautatieasema ja satama.

Maisemakuva

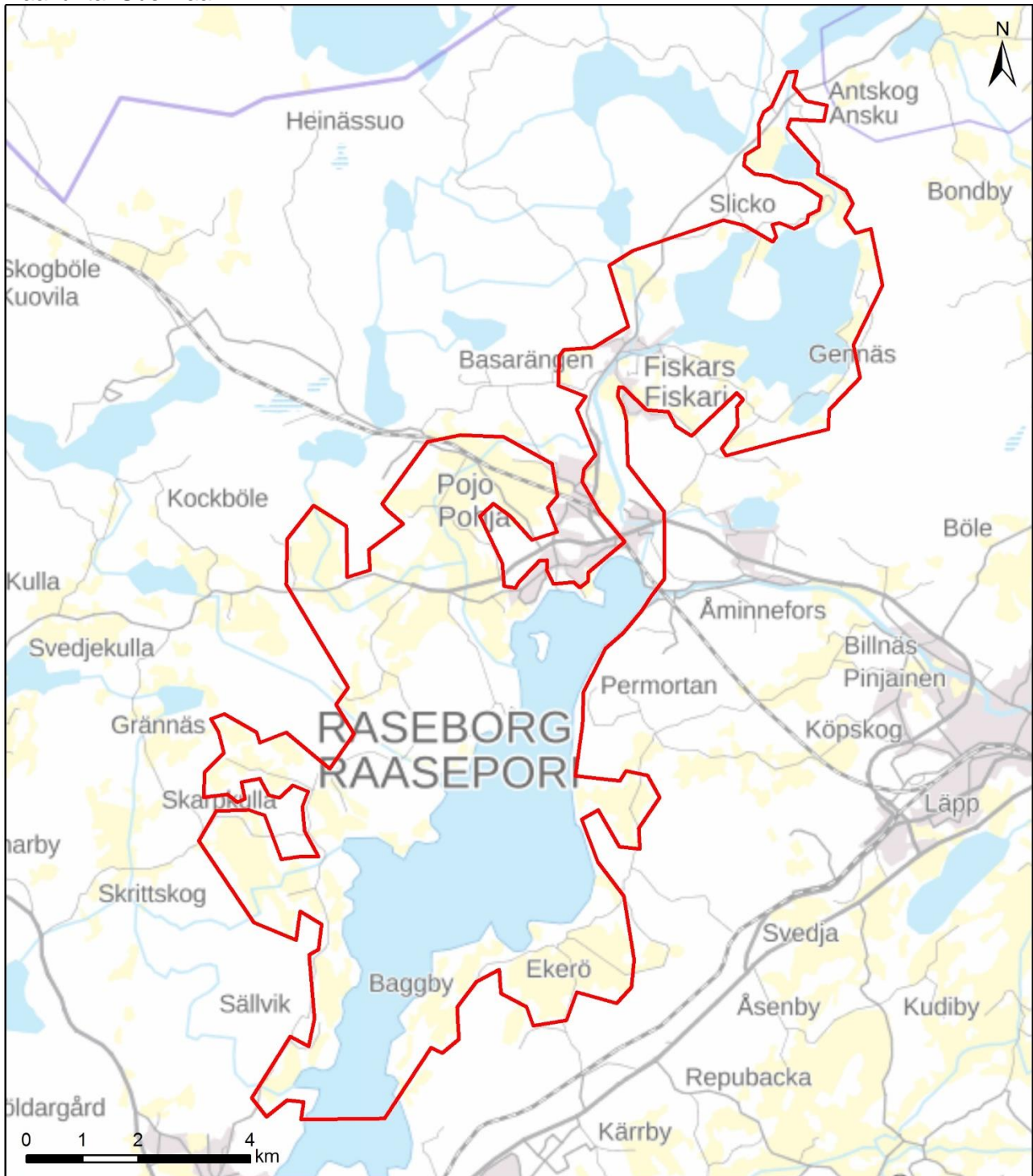
Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemat muodostavat monipuolisen maisemakokonaisuuden, jossa sijaitsee useita merkittäviä rakennusperintökohteita. Alue on erityisen tunnettu vanhoista ruukeistaan, jotka ovat säilyneet ehyinä ja edustavina kokonaisuuksina. Etenkin Fiskars muodostaa erittäin idyllisen ja monipuolisen miljöön edustavine ruukinraiteineen, vanhoine teollisuuslaitoksineen, punamullattuine työväentaloineen, laajoine puistoineen sekä elinvoimaisine taiteilija- ja käsityöläisyhteisöineen.

Alueen maatalouden ydinalueita ovat Pohjanpitäjänlahden ja Degersjön rannat. Degersjön ympäryspellot muodostavat topografialtaan vaihtelevia aloja, joiden yli aukeaa kauniita näkymiä järvelle ja vanhoihin rantametsiin. Maisemaan sopimattomalta rantarakentamiselta säästynyt järvi rantaluhtineen on kauttaaltaan vaikuttava kokonaisuus. Pohjanpitäjänlahden ympärillä on useita laajoja peltoaloja, joiden maisemassa merenlahti erottuu paikoitellen. Valtaosa alueen pelloista rajautuu kuitenkin rantametsiköihin. Pohjanpitäjänlahden rannoilla on jonkin verran uutta loma-asutusta sekä golfkenttä. Lisäksi Pohjan ja Pohjankurun alueilla on runsaasti erikäistä taajama-asutusta sekä teollisuusalueita.

Maisema-alueen luonnonolot vaihtelevat jylhistä ja karuistakin kalliolängöistä ranta-alueiden laajoihin luhtiin. Pohjanpitäjänlahden vesikasvilajisto on monipuolista. Se vaihtuu pohjoisosan makeanveden lajeista alhaista veden suolaisuutta sietäviin ja eteläosan tyypillisiin murtovesi- ja merilajeihin. Fiskarsin ja Antskogin ruukkiympäristöissä on runsaasti kulttuurikasvillisuutta. Alueen maaseutumaisemaa elävöittävät vanhat lehti-
puukujat sekä yksittäiset maisemapuut.

Fiskarsin ja Pohjanpitäjänlahden kulttuurimaisemat

Kunta: Raasepori
Maakunta: Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: SYKE
Taustakartta: MML/WMTS, 05/2021

Bild: Tapio Heikkilä

2. Fiskars och Pojovikens kulturlandskap

Landskap	Nyland
Kommun	Raseborg
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion, Kisko-Vichtis insjöregion
Area	7 777 ha, varav öppna våtmarker: 324 ha jordbruksmarker: 1 858 ha skog och halvnaturliga marker: 2 971 ha anlagda ytor: 393 ha vatten: 2 231 ha

Bedömning

I Fiskars och Pojovikens kulturlandskaps landskapsområde finns mångsidiga kulturskikt från olika perioder. Området är ett av den finländska industrihistorians kärnområden och där ligger till exempel Fiskars och Antskogs brukssamhällen med sitt värdefulla byggnadsarv. Brukssamhällena och Skuru hamn beskriver vattenledningarnas roll i den tidiga industrins utveckling. Pojoviken är en gammal havsrutt som varit en viktig knutpunkt för trafiken. Områdets jordbrukslandskap har en lång historia och är landskapsmässigt representativt. Bruken i Pojo har valts till ett av Finlands 27 nationallandskap.

Naturens särdrag

Fiskars och Pojovikens kulturlandskap har till stora delar bildats i Kisko–Vichtis insjöregionens klippiga och ställvis även karga terräng med små vattendrag samt åar med flera forsar. I landskapsområdets oenhetliga berggrund finns flera olika bergarter. Berggrunden i Pojovikens omgivning, som hör till landskapsregionen Finska vikens kustregion, är huvudsakligen mikroklingranit, men norr om viken växlar vulkaniska bergarter och gnejser. I berggrunden i områdets västra delar finns även amfibolit och kalksten.

Jordmånen på landskapsområdet, som ligger mellan Första och Andra Salpausselkäs randbildningar, är i huvudsak bottenmorän, med stora klippblottningar i mitten. De låga ställena mellan de klippiga områdena samt vikarnas stränder har fyllts av fina jordarter så som finmjåla, sand och finmo som sedimenterats i vattnet. I både väst och öst begränsas landskapsområdet av skogsbeklädda klippiga högslätter. I mitten av dem har det formats en vattenled som mynnar ut i Pojoviken. Längs med den finns det flera insjöar i olika storlek samt åar och älvar som förenar dem. Den största insjön på området är Degersjön öster om Fiskars.

Åarna som klyver landskapsområdet flyter genom bristningar i berggrunden, ställvis omringade av fina jordarter. Runt åarna uppstod industri redan tidigt, men det finns fortfarande imponerande skarpskurna naturlandskap i ådalen. Pojoviken påminner om en låg, frodig fjord som sträcker sig djupt in i inlandet. I vikens norra ända sjunker vattnets salthalt nästan till noll procent, så största delen av vikens flora är sötvattensväxter. Pojovikens miljö med sitt värdefulla fågelbestånd odlas rätt intensivt. På flera ställen skiljs odlingsmarkerna och stränderna åt av en klippig skogszon.

Områdets växtlighet är mycket mångsidig. Skogsnaturen varierar från karga moar till frodiga lundar, varav de präktigaste ligger i Borgbyträskets dal. På området finns även frodiga madkärr som kan vara öppna eller där det kan växa klibbal. Typiskt för landskapsområdet, som karakteriseras av parkkultur och långvarig odling, är även en riklig kulturväxtlighet. I synnerhet på området kring Fiskars bruk finns ståtliga lövträdsalléer och parkområden.

Kulturella särdrag

Fiskars och Pojovikens kulturlandskap har en lång och rik historia. Pojovikens stränder har bebotts sedan förhistoriska tiden och man har hittat flera fornlämningar på området. Till exempel i Persböle väster om Pojo kyrkby har flera gravrösen från bronsåldern bevarats. Områdets förhistoriska fornlämningar har daterats till alla förhistoriska perioder.

Pojoviken och åarna som mynnar ut i den har skapat grunden för landskapsområdets bosättnings- och industrihistoria. Längs forsarna i Fiskars å har det funnits förädlingsverk för järn och koppar från och med mitten av 1600-talet, och området anses vara en av den finländska metallindustrins födelsebygder. Områdets bruk grundades på gynnsamma forsplatser vid goda vattenförbindelser, och i dem förädlades malm och råjärn från Sverige. Förutom av vattenkraften styrdes valet av plats för bruken av skogstillgångarna som behövdes för att värma järnugnarna. Bruket som grundades i Fiskars vid Degersjöns sydvästra strand år 1649 är ett av de viktigaste minnesmärkena i Finlands brukshistoria. I Antskog som ligger i landskapsområdets norra del fanns det ett koppar- och järnbruk som grundades på 1640-talet och en ylletygsfabrik som verkade från början av 1800-talet till 1950-talet.

Förutom av brukssamhällena framhävs områdets historia också av det långvariga jordbruket. På Degersjöns stränder finns flera gamla säterier med vackra gårdar. Det välvårdade kulturlandskapet kompletteras av småvägar som följer terrängens former, lövträdsalléer, sten- och trögårdsgårdar och häckar samt enstaka träd som står mitt på åkerslätterna som landmärken. På området finns även byggnadsbestånd som uppkommit i samband med bygget av nya hem för den evakuerade befolkningen efter kriget. Tack vare det livskraftiga jordbruket har flera vårdbiotoper bevarats på området, till exempel de landskapsmässigt imponerande ängarna i Näsby på Pojovikens nordvästra strand samt Dalens strandäng och hage som hör till Fiskars bruksområde.

Pojoviken har varit en viktig knutpunkt för trafiken. I Skuru, som ligger invid Stora Strandvägen (Kungsvägen) som går igenom området, fanns det redan tidigt ett lastningsställe som regionens herrgårdar och bruk använde. Under 1889–1891 byggdes en smalspårig industribana från Fiskars till Skuru vars linje idag utgör en del av grunden till det nuvarande vägnätet. Då man på 1890-talet byggde järnvägen mellan Karis och Åbo ökade hamnens betydelse, och i och med att man öppnade stationen i Skuru växte hamnen till en av Nylands största. De viktigaste av områdets gamla landsvägslinjer är Stora Strandvägen samt landsvägen Hangö–Sammatti–Tavastehus, som det finns flera värdefulla kulturobjekt längs med. Dessa är bland annat områdets storgods och

herrgårdar samt Finlands första papperskvarn Tomasböle som grundades på 1600-talet, men vars byggnadsbestånd har förstörts.

På landskapsområdet finns fyra objekt som utnämnts till byggda kulturmiljöer av riksintresse. En av dessa är Stora Strandvägen som har kluvit området från öst till väst sedan 1300-talet, och passerat bland annat Pojo kyrkby och Skuru. Största delen av vägen är fortfarande i bruk. Fiskars och Antskogs bruksområden är en del av Pojo bruksmiljöers helhet, dit även Billnäs bruk nära Karis hör. Fiskars är fortfarande ett livskraftigt samhälle där det vid sidan om industrin och hantverket har uppkommit mångsidiga turisttjänster. Områdets övriga byggda kulturmiljöer av riksintresse är Pojo gråstenskyrka från 1400-talet med omgivning samt Skuru järnvägsstation och hamn.

Landskapsbild

Fiskars och Pojovikens kulturlandskap utgör en mångsidig landskapshelhet med flera betydande byggnadsarvsobjekt. Området är särskilt känt för sina gamla bruk som är välbevarade och representativa helheter. Fiskars i synnerhet utgör en mycket idyllisk och mångsidig miljö med fina bruksgator, gamla industrianläggningar, rödmyllade arbetarhus, stora parker och livskraftiga konstnärs- och hantverkargemenskaper.

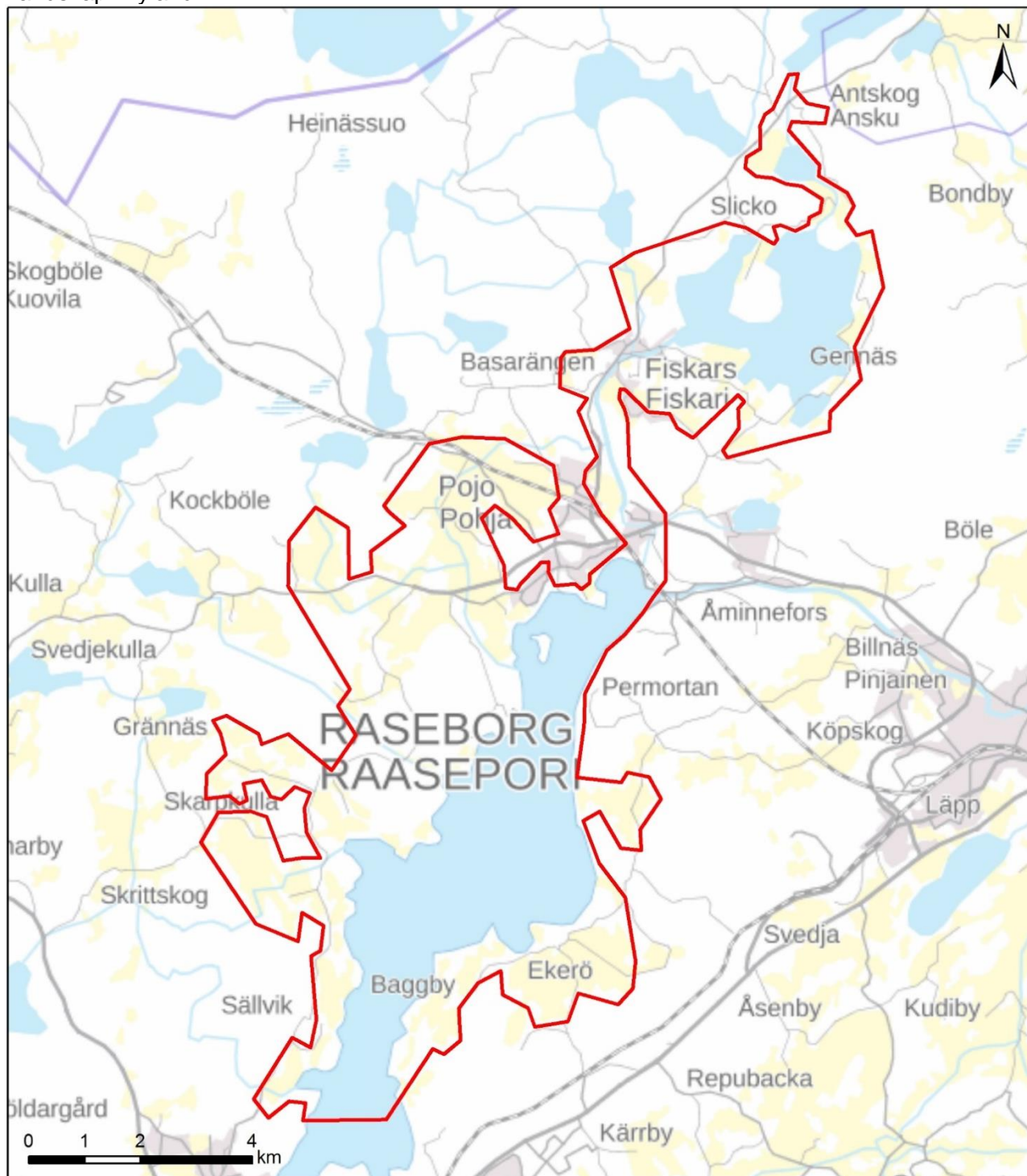
Områdets jordbruk är koncentrerat främst till Pojovikens och Degersjöns stränder. Åkrarna som omringar Degersjön har en varierande topografi över vilken vackra vyer över sjön och de gamla strandskogarna öppnar sig. Sjön har bevarats från strandbyggen som inte passar in i landskapet, och sjön med strändernas madkärr är en imponerande helhet. Runt Pojoviken finns många stora åkermarker, och ställvis kan man urskilja havsviken i landskapet. Största delen av områdets åkrar gränsar ändå till strandskogar. På Pojovikens stränder finns en del nya fritidsbostäder samt en golfbana. Dessutom finns det gott om tätortsbosättning av olika åldrar samt industriområden på områdena kring Pojo och Skuru.

Landskapsområdets naturförhållanden växlar mellan storslagna och ibland även karga klippiga högslätter och strandområdenas stora madkärr. Pojoviken har mångsidig vattenväxtlighet. Växtligheten övergår från sötvattensarter i norra delarna till arter som tål låg salthalt och till brackvatten- och havsarter som är typiska i vikens södra delar. I Fiskars och Antskogs bruksmiljöer finns det gott om kulturväxtlighet. Områdets landsbygdslandskap upplivas av gamla alléer och enskilda träd i landskapet.

Fiskars och Pojovikens kulturlandskap

Kommun: Raseborg

Landskap: Nyland

 Nationellt värdefullt landskapsområde 2021

Nationellt värdefulla landskapsområden: SYKE

Bakgrundskarta: MML/WMMS, 05/2021

Kuva: Tapio Heikkilä

3. Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Inkoo, Raasepori
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu
Pinta-ala	4 565 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 67 ha maatalousalueita: 1 756 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 2 281 ha rakennettuja alueita: 237 ha vesialueita: 224 ha

Arviointi

Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat ovat hyvin hoidettuja ja historiallisesti monitasoisia viljelymaisemia, jotka kertovat alueen kehittämisestä entisestä merenpohjasta vauraaksi maatalousmaisemaksi. Maisema-alueen tärkeimpiä maisemallisia arvotekijöitä ovat laajat yhtenäiset viljelyalueet, Fagervikin ruukkihistoria, Suuren Rantatien varren viljelymaisema sekä Raaseporin linnan rauniot ympäristöineen. Alueella on myös arvokkaita luonto- ja perinnebiotooppikohteita. Snappertunanjoki ja Fagervik muodostavat yhden Suomen 27 kansallismaisemasta.

Luonnonpiirteet

Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat ovat syntyneet Suomenlahden rannikkoseudun kumpuilevaan maastoon, jota leimaavat silokallioiset mäntymetsät, jyrkkäpiirteiset kalliorinteet sekä maankohoamishistoria. Maisema-alue on osa mannerrannikkoa. Sen kallioperä on pääasiassa ruhjeiden ja murresten halkomaa graniittia, mutta tyypillisiä kivilajeja ovat myös kiillegneissit ja kvartsi. Alueella on runsaasti kalliopaljastumia sekä karuja moreeniselänteitä. Kallioyläntöjen väliin on kerrostunut savea ja silttiä sekä paikoin karkeita lajittuneita aineksia. Maankohoamishistoria näkyy maisema-alueella selvärajaisina muinaisrantoina.

Maisema-aluetta halkovat savipohjaiset laaksot muodostavat asustusrakenteen rungon. Alueen joet ja purot virtaavat pääosin viljeltyjen laaksojen keskellä yhdistyen Raaseporinjoeksi Snappertunan kylän pohjoispuolella. Hidasjuoksuisten ja sameavetisten jokien uomat ovat monin paikoin muokattuja ja oikaistuja. Alueen järvistä suurimpia ovat Karjaan taajaman välittömässä läheisyydessä sijaitseva rehevä Lämpträsket (Lepinjärvi) sekä kalliorantainen Bruksträsk. Runsasaravinteinen ja laajojen luhtien ympäröimä Lämpträsketin kosteikko on linnustollisesti arvokas.

Alueen metsät ovat pääsääntöisesti kallioalueiden männiköitä sekä rinteiden alaosissa kasvavia lehtomaisia kangasmetsiä. Pähkinälehtoja on säilynyt alueella vain rippeinä. Muutamain paikoin pitkäaikainen laidunnus on synnyttänyt ketoja ja kuivia niittyjä. Alueella on runsaasti vanhaa viljely- ja kulttuurikasvillisuutta.

Kulttuuripiirteet

Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemien asutushistoria ulottuu esihistorialliselle ajalle. Varhaisimmat merkit asutuksesta ovat noin 4 000 vuoden takaa, ja alueen asutuksesta on lähes yhtenäinen havaintosarja nykypäivään asti. Esihistoriallisia muinaisjäännöksiä tunnetaan erityisen runsaasti alueen pohjoisosien kalliosarekkelta Lämpträsketin ympäristöstä. Järven itärannalla kohoava Borgberget on muinainen linnavuori.

Snappertunan seutu on ollut keskiajalla taloudellisesti ja hallinnollisesti tärkeää aluetta, jossa on sijainnut muun muassa Uudenmaan ensimmäisiin kauppapaikkoihin kuulunut Tuna sekä Karjaalle johtaneen vesireitin varteen rakennettu Raaseporin linna. 1300-luvulla perustettu Raasepori toimi läntisen Uudenmaan sotilaallisena ja hallinnollisena keskuksena 1370-luvulta alkaen, mutta se hylättiin 1500-luvulla Tammissaaren ja Helsingin kaupunkien perustamisen myötä. 1800-luvulta alkaen restauroidun linnan rauniot muodostavat ympäristöineen arvokkaan kulttuurihistoriallisen kokonaisuuden. Alueen keskiaikaisesta historiasta kertovat myös 1400-luvulla rakennetun Grabbackan kartanolinnan rauniot, Suuren Rantatien (Kuninkaantien) yhdistysten linjaus tienvarsikylineen sekä Gösbackavikenin viljelymaisema.

Maisema-alueen itäinen kiintopiste, Fagervikin ruukki, on Suomen yhtenäisin ja edustavin esiteollisen ajan ruukkimiljö. 1640-luvulta 1900-luvun alkuun toiminut ruukki oli erityisen vaikutusvaltainen 1700-luvulla, jolloin se oli Ruotsin ainoita rautapellin ja tinatun lätkipellin valmistuspaikkoja. Fagervikin ehyt ruukkikokonaisuus koostuu ruukinkartanosta laajoine puistoineen, 1700-luvulla rakennetusta kirkosta, kirkkomaasta, jokilaaksossa sijaitsevista teollisuusrakennuksista sekä kapean kyläraitin viereen keskittyneistä työväenasunnoista.

Maisema-alueen viljelyalat ovat sijoittuneet yhtenäisesti Snappertunan kylästä pohjoiseen ulottuvalle laajalle savikkoalueelle sekä Fagervikin kartanolle johtavaan kapeaan, paikoin selvärajaiseen laaksoon. Asutus sijaitsee perinteisillä sijoillaan kallioselänteiden rinteillä ja metsänreunassa. Monet alueen maatiloista ovat suuria ja niiden rakennuskanta on suurelta osin vanhaa. Tilojen ympäristö ja rakennukset ovat hyvin hoidettuja. Snappertunan kirkonseutu on maisemallisesti arvokas kokonaisuus, joka on rakentunut kolmelle kallioiselle mäelle. Mäistä korkeimmalla sijaitsee vanha puukirkko tapuleineen, hautausmaa ja pappila. Myös Grabbackan ja Finbyn välinen viljelymaisema hahmottuu yhtenäisenä ja edustavana kokonaisuutena. Pitkän viljely- ja laidunnushistorian ansiosta alueella on lukuisia arvokkaita perinnebiotooppeja.

Alueen tiestö noudattelee monin paikoin vanhoja linjauksia, ja viljelylaaksojen rinteillä on useita maatilojen talouskeskuksista toisiin johtavia idyllisiä tieosuuksia. Alueen läpi Karjaalta Inkooseen mutkitellen kulkeva maantie seuraa suurelta osin Suuren Rantatien linjauksia. Fagervikin ruukin kohdalla lyhyt osuus tiestä on merkitty tiemuseokohteeksi.

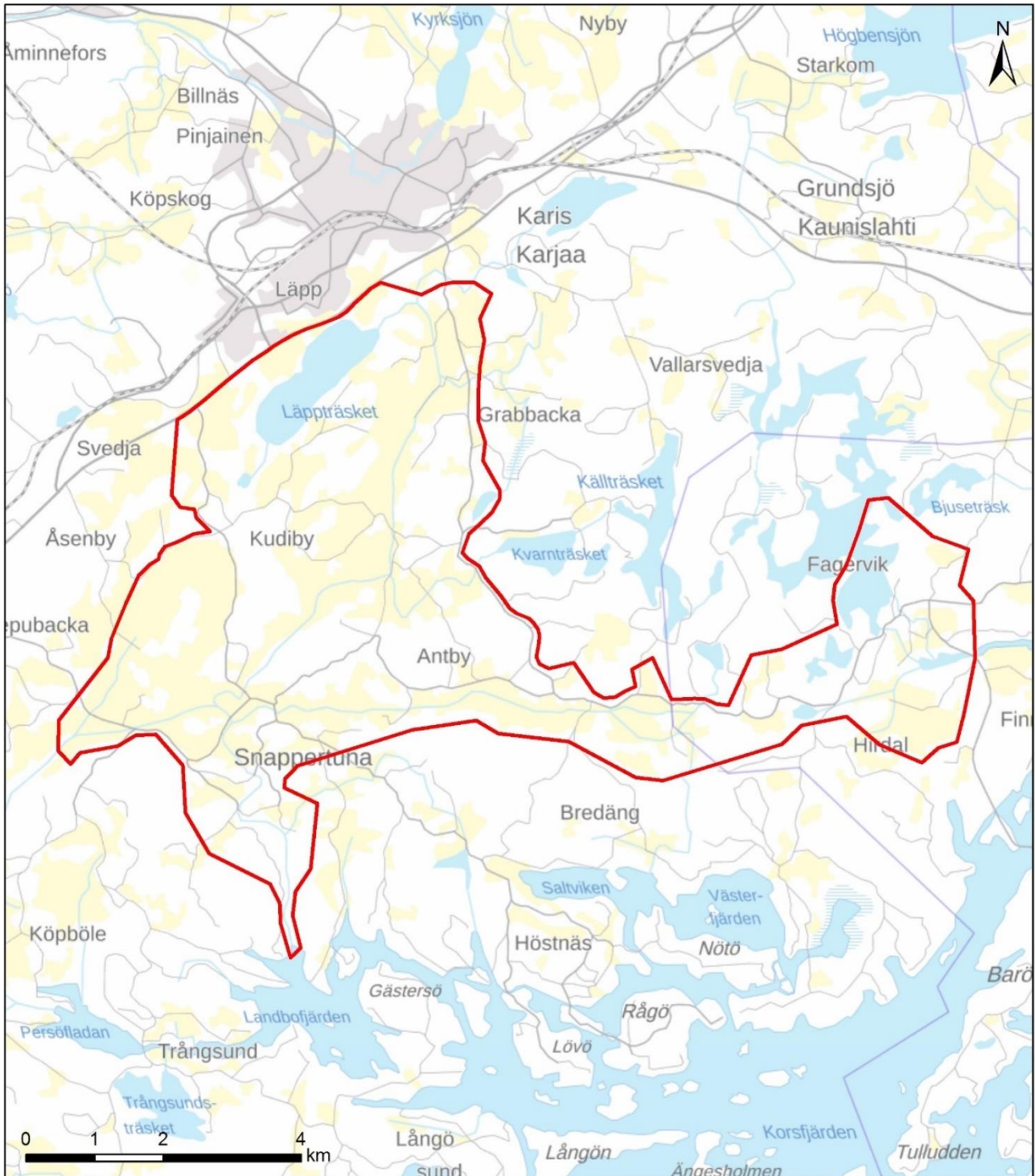
Maisemakuva

Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat ovat edustava esimerkki läntisen Uudenmaan kulttuurimaisemista, joissa historialliset kerrostumat ovat säilyneet kiinteästi osana aktiivista ja hyvinvoivaa maaseutumaisemaa. Maisema-alueen ydinalueita ovat Karjaan Lämpträsketistä Suomenlahteen laskevan Kungsån ja Raaseporinjoen ympärille levittäytyneet viljelyalueet sekä Fagervikin ruukilta Snappertunaan kulkeva viljelty muros-laakso. Alueen kumpuilevia ja vaihtelevia viljelymaisemia ympäröivät jyrkkäpiirteiset kallioselänteet, joiden rinteillä on tunnistettavissa maankohoamishistoriasta kertovia muinaisrantoja.

Fagervikin ja Snappertunan maisema-alueen luontokohteista arvokkain on Lämpträsket rantaluhtineen ja -viitoineen. Alueen maisemakuvaa rikastavat monet lehdot, kedot ja niityt. Rakennetun kulttuuriympäristön arvo-kohteita alueella ovat Raaseporin linnanrauniot, Grabbackan kartanolinnan rauniot sekä Fagervikin ruukkiko-
konaisuus. Rakennusperintökohteiden pienmaisemia elävöittävät jalopuiden kirjomat puistomaiset alueet sekä pitkästä maanviljelyhistoriasta kertovat peltoaukeat. Yksittäisiä edustavia ja historiallisia kylä-, maatila- ja maisemakokonaisuuksia on kaikkialla maisema-alueella. Monet alueen maatilat ovat suuria ja niiden rakennuskanta on vanhaa.

Fagervikin ja Snappertunan kulttuurimaisemat

Kunta: Inkoo, Raasepori
Maakunta: Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: SYKE
Taustakartta: MML/WMTS, 05/2021

Bild: Tapio Heikkilä

3. Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap

Landskap	Nyland
Kommun	Ingå, Raseborg
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion
Area	4 565 ha, varav öppna våtmarker: 67 ha jordbruksmarker: 1 756 ha skog och halvnaturliga marker: 2 281 ha anlagda ytor: 237 ha vatten: 224 ha

Bedömning

Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap är välskötta och historiskt mångskiktade odlingslandskap som reflekterar områdets utveckling från gammal havsbotten till ett rikt jordbrukslandskap. Landskapsområdets viktigaste landskapsmässiga värdefaktorer är de stora enhetliga odlingsmarkerna, Fagerviks brukshistoria, odlingslandskapet längs Stora Strandvägen samt Raseborgs slottsruiner med omgivning. Det finns även värdefulla naturobjekt och vårdbiotoper på området. Snappertuna och Fagervik är ett av Finlands 27 nationallandskap.

Naturens särdrag

Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap har uppkommit i den kuperade terrängen i Finska vikens kustregion, som karakteriseras av tallskogar på rundhällar, skarpa klippsluttningar samt landhöjningshistoria. Landskapsområdet är en del av fastlandskusten. Berggrunden är i huvudsak bruten granit, men andra typiska bergarter är glimmergnejsler och kvarts. På området finns gott om klippblottningar och karga moränryggar. Mellan klippslätterna finns sediment av lera och silt samt ställvis grovt separerat stoff. Landhöjningshistorian kan ses på landskapsområdet som tydliga fornstränder.

Landskapsområdet klyvs av lerbottnade dalar som utgör grunden för bosättningsstrukturen. Områdets åar, älvar och bäckar flyter i huvudsak genom odlade dalar, och norr om Snappertuna flyter de samman och bildar Raseborgs å. De trögflytande och grumliga åarnas fåror har bearbetats och rätats ut på många ställen. De största insjöarna på området är näringsrika Läppträsket i omedelbar närhet av Karis tätort samt Bruksträsket med klippiga stränder. Den näringsrika våtmarken vid Läppträsket omges av madkärr och har ett rikt fågelliv.

Skogarna i området är främst tallskogar på klippområden samt lundaktiga moskogor vid sluttningar. Endast små spillror av hassellundar har bevarats. Ställvis har ett långvarigt bete gett upphov till torra ängar. Det finns gott om gammal odlings- och kulturväxtlighet på området.

Kulturella särdrag

Fagerviks och Snappertuna kulturlandskaps bosättningshistoria sträcker sig ända till den förhistoriska tiden. De tidigaste tecknen på bosättning är från ca 4000 år tillbaka, och man har funnit tecken på bosättning i området som täcker nästan hela perioden fram till nutiden. Särskilt många förhistoriska fornlämningar har hittats i områdets norra delar på bergsområdena kring Läppträsket. På Borgberget som reser sig på sjöns östra strand fanns en gång en borg.

På medeltiden var Snappertunaregionen ett ekonomiskt och administrativt viktigt område. Där låg bland annat Tuna, som var en av Nylands första handelsplatser, samt Raseborgs slott som var byggt vid vattenleden som ledde till Karis. Raseborg, som grundades på 1300-talet, fungerade som västra Nylands militära och administrativa centrum från och med 1370-talet. Slottet övergavs på 1500-talet då man grundade Ekenäs och Helsingfors städer. Restaureringen av slottsruinerna inleddes på 1800-talet, och de utgör tillsammans med sin omgivning en värdefull kulturhistorisk helhet. Om områdets medeltida historia berättar även ruinen efter Grabbacka adelsborg som byggdes på 1400-talet, Stora Strandvägens (Kungsvägens) förbindelseväg med sina byar samt Gösbackavikens odlingslandskap.

Landskapsområdets fasta punkt i öster är Fagerviks bruk, som är Finlands mest enhetliga och representativa bruksmiljö från den förindustriella tiden. Bruket, som användes från 1640-talet till början av 1900-talet, var särskilt inflytelserikt på 1700-talet då det var ett av få ställen i Sveriges som tillverkade järnplåt och förtennad bleckplåt. Fagerviks välbevarade brukshelhet består av brukets herrgård med sina stora parker, kyrkan från 1700-talet, kyrkogården, älvdalens industribyggnader samt arbetarbostäderna som är koncentrerade kring den smala byvägen.

Landskapsområdets odlingsmarker är belägna på de vida lermarkerna norr om Snappertuna by samt i den smala, ställvis väldefinierade dalen som leder till Fagerviks herrgård. Bosättningen finns på traditionella byggplatser på klippryggarnas sluttningar och vid skogsbrynet. Många av områdets lantgårdar är stora, och deras byggnadsbestånd är till stora delar gammalt. Gårdarnas omgivning och byggnader är välskötta. Snappertuna kyrkas omgivning är en landskapsmässigt värdefull helhet som vuxit upp på tre klippiga kullar. På den högsta av kullarna ligger den gamla träkyrkan med klockstapel, gravgård och prästgård. Även odlingslandskapet mellan Grabbacka och Finby är en enhetlig och representativ helhet. Tack vare den långa odlings- och beteshistorian finns det flera värdefulla vårdbiotoper på området.

På många ställen följer områdets vägnät de gamla väglinjerna, och på odlingsdalarnas sluttningar finns flera idylliska vägvagnsnitt som leder från en lantgårds driftcentrum till ett annat. Landsvägen som slingrar sig genom området och som går från Karis till Ingå följer till stora delar Stora Strandvägens linje. Vid Fagerviks bruk har ett kort vägvagnsnitt markerats som vägmuseumsobjekt.

Landskapsbild

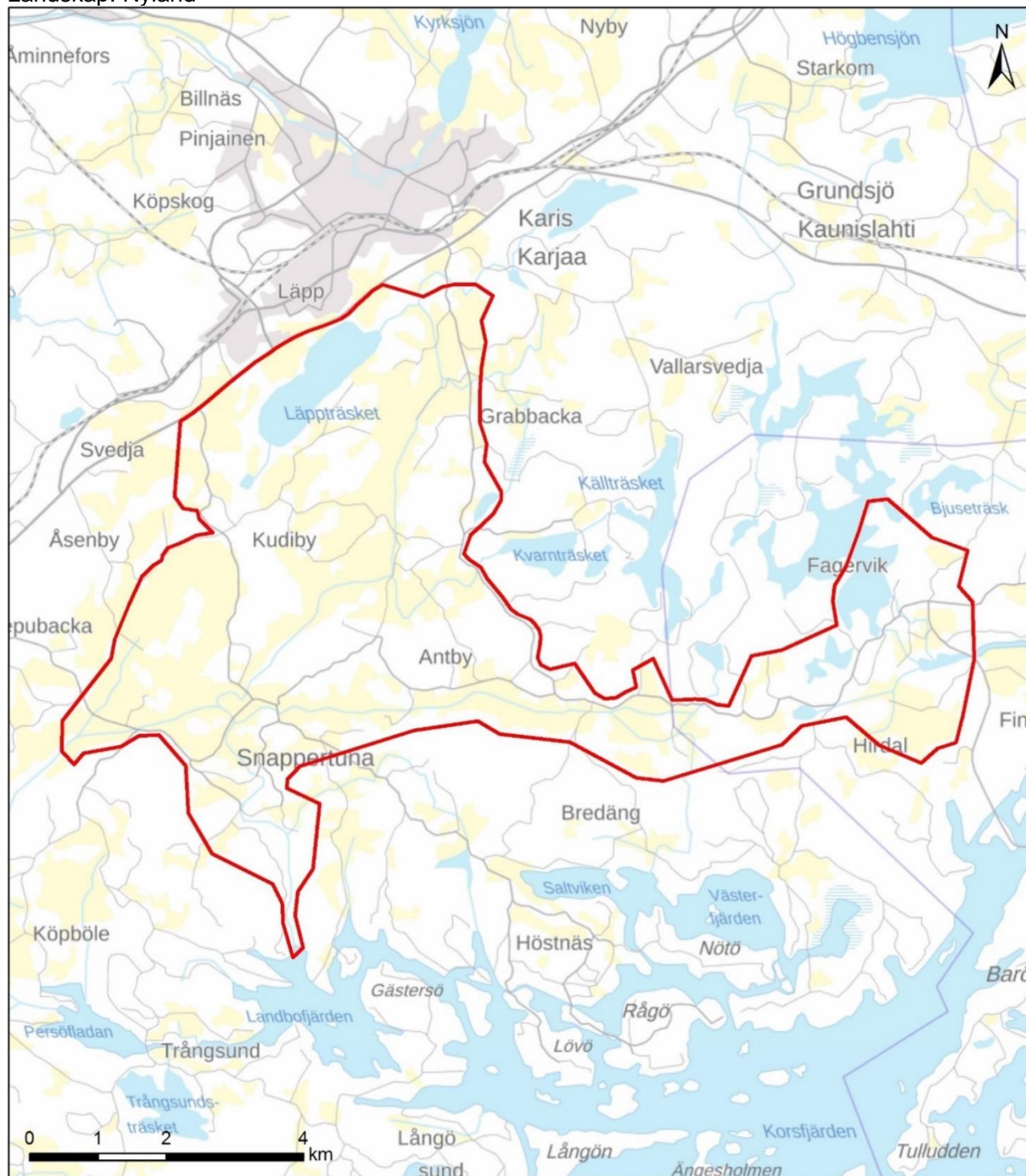
Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap är ett fint exempel på västra Nylands kulturlandskap där de historiska skikten har bevarats som en fast del av det aktiva och välmående landsbygdslandskapet. Landskapsområdets kärna består av odlingsmarkerna runt Kungsån som börjar i Lämpträsket i Karis och mynnar ut i Finska viken, och runt Raseborgs å, samt den odlade sprickdalen som går från Fagerviks bruk till Snappertuna. Områdets kuperade och varierande odlingslandskap omges av skarpskurna klippryggar på vars sluttningar man kan urskilja fornstränder som berättar om områdets landhöjningshistoria.

Det mest värdefulla naturområdet i Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap är Lämpträsket med sina muddkärr och strandkogsdungar. Områdets landskapsbild berikas av många lundar, torrängar och ängar. Värdefulla byggda kulturobjekt på området är Raseborgs slottsruiner, Grabbacka adelsborgs ruiner samt Fagerviks bruks- och lantgårdshelhet. Landskapet som omger byggnadsobjekten upplivas av parkliknande områden med ädla lövträd samt öppna åkrar som vittnar om den långa odlingshistorien. Det finns enskilda typiska och historiska by-, lantgårds- och landskapshelheter över hela landskapsområdet. Många av områdets lantgårdar är stora, och deras byggnadsbestånd är gammalt.

Fagerviks och Snappertuna kulturlandskap

Kommun: Ingå, Raseborg

Landskap: Nyland

 Nationellt värdefullt landskapsområde 2021

Nationellt värdefulla landskapsområden: SYKE
Bakgrundskarta: MML/WMTS, 05/2021

Kuva: Tapio Heikkilä

4. Mustionjokilaakson viljelymaisema

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Raasepori
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu, Kiskon–Vihdin järvisseutu, Eteläinen viljelyseutu
Pinta-ala	4 783 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 80 ha maatalousalueita: 2 471 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 1 686 ha rakennettuja alueita: 313 ha vesialueita: 233 ha

Arviointi

Rautakaudelta asti viljellyn Mustionjokilaakson viljelymaisema on yhtenäinen, hyvin hoidettu ja kulttuurihistoriallisesti erittäin arvokas kokonaisuus. Alueen maisemakuva on hyvin jäsentynyt ja avoin, ja maanviljelymaiseman historialliset kerrostumat hahmottuvat maisemassa selväpiirteinä. Rakennetun

kulttuuriympäristön kohteista merkittävimpiä ovat Junkarsborgin muinaislinna, Mustion ruukkialue rakennuksineen sekä Karjaan kirkko ympäristöineen. Alueella on runsaasti muinaisjäännöksiä sekä vanhoille laidunalueille syntyneitä perinnebiotooppeja.

Luonnonpiirteet

Lohjanjärvestä Pohjanpitäjänlahteen laskevan Mustionjoen ympäristöä luonnehtivat avarat yhtenäiset pelto- maisemat sekä niitä reunustavat kallioiset ja moreenipäällysteiset kummut ja selänteet. Maisema-alueen etelä- osat kuuluvat kallioperältään Etelä-Suomen graniittialueeseen. Pohjoisosia leimaavat metamorfiset ja vulkaaniset kivilajit. Joen yläjuoksulla, Mustion ruukin pohjoispuolella, on kalkkikiviesiintymä.

Maisema-alueen maaperä on savea, moreenia ja karkeaa hiekkaa. Mustionjoen alajuoksulla sekä aluetta kaa- kossa rajaavan Ensimmäisen Salpausselän tuntumassa on myös hienoa hietaa. Alueen länsi- ja luoteispuolella on karuhkoa kallioista metsämaata suopainanteineen ja pienine erämaajärvineen.

Mustionjoki on Uudenmaan suurimman vesistöalueen, Karjaanjoen vesistöalueen lasku-uoma. Intensiivisen maataloustoiminnan ja laajojen savikkoalueiden ympäröimän joen vesi on sameaa ja ravinteikasta, ja joen kiintoaineskuljetus on suurta. Mustionjoki on säännöstelty joki, jonka uomaa on perattu. Jokivarren maisemiin on vaikuttanut myös Karjaan Kirkkojärven lasku 1950-luvulla. Suuresta kulttuurivaikutuksesta huolimatta Mustionjoki, sen neljä sivuhaaraa ja jokivarren svantojärvet ovat eliölajistoltaan arvokkaita. Joessa esiintyy muun muassa uhanalaista vuollejokisimpukkaa.

Maisema-alueen kasvillisuus on pääsääntöisesti kulttuurivaikutteista. Etenkin Mustion ruukkialueella on runsaasti kulttuurikasvillisuutta, kuten vanhoja lehtipuukujia sekä maisemallisesti merkittäviä puuryhmiä. Aluetta ympäröivät kallioiset metsäalueet ovat pääsääntöisesti sekametsää. Jokivarren satunnaiset rantametsät ja -viidat ovat lehtipuuvaltaisia.

Kulttuuripiirteet

Mustionjoen ja Karjaan seudulta tehdyt arkeologiset löydöt kertovat tiiviistä muinaisasutuksesta. Mustionjo- kilaaksossa on ollut asukkaita jo kivikaudella, ja pronssi- ja rautakautisten asuinpaikkaläytöjen perusteella joki on ollut tärkeä vesireitti Hämeeseen. Alueen tärkeimmän muinaismuistokeskittymän muodostavat Päsärträsk- ketiä ja Meltolan kylää reunustavat selänteet, joilta tunnetaan useita rautakauden aikaisia muinaisjäännöksiä. Alueella sijaitsevat myös varhaiskeskiaikaisen, 1300-luvulla rakennetun Junkarsborgin maavallilinnan rau- niot. Mustionjoen saarelle rakennettu linna on vartioinut väylää mereltä Lohjanharjulle, jota pitkin on kulkenut tärkeä maaliikennereitti.

Mustionjokilaakson paikallismasto ja hedelmällinen maaperä ovat luoneet edulliset puitteet maanviljelylle. Aluetta alettiin viljellä rautakauden alussa, jolloin etenkin jokilaakson mäkien lämpimiä ja varhain keväällä kuivuneita rinteitä raivattiin viljelyaloiksi. Jokivarren ensimmäiset viljelykset olivat pieniä ja ne sijaitsivat asumusten läheisyydessä. 1300- ja 1400-luvuilla asutus oli levinnyt koko jokilaaksoon, ja keskiajan loppuun mennessä viljelystä oli tullut Mustionjokilaakson pääelinkeino. Tuolloin myös alueen kylärakenne alkoi tiiv- vistyä.

Alueen maatilat ovat keskittyneet viljelylaaksoa rajaavien selänteiden reunavyöhykkeeseen, jossa vanhat ky- läkeskukset muodostavat tiiviitä rakennusrykelmiä pienten mäkien lakialueille. Kyläkeskuksista merkittävim- piä ovat Meltolan kylänmäki ja Backgrändin keskusta. Meltolassa on säilynyt rakennuskantaa 1700-luvulta. Meltolan koillispuolella on pienipiirteistä kyläasutusta tiestöineen. Vanhimmat yhä käytössä olevat pellot si- jaitsevat vanhojen kylämäkien, kuten Mangårdin, Kasabyn ja Österbyn rinteillä. Yksittäisistä maisemaelemen- teistä parhaiten ovat säilyneet vanhat puukujanteet. Alueella on lisäksi monia vanhoja kallioketoja, niittyjä ja hakamaita.

Mustionjoen varteen on sijoittunut aikojen saatossa paljon teollisuutta, joka on hyödyntänyt alueen koskien vesivoimaa, hyviä kulkuyhteyksiä, ympäröivien metsäalueiden runsaita puuvaroja sekä Lohjan alueelta lou- hittua malmia. Alueen teollistuminen alkoi vuonna 1560, jolloin Mustioon perustettiin ruukki. Ruukkialue muodostaa edelleen yhtenäisen maisemakokonaisuuden, jota leimaavat vanhat teollisuusrakennukset, työvä- enasunnot ja rehevä jalopuusto. Suomen ensimmäisen varsinaisen rautaruukin nykyiset maisemapiirteet, tiestö ja rakennuspaikat periytyvät 1600-luvun lopulta. Mustion ruukinkartano, 1700-luvun lopussa rakennettu Mus- tion linna, on museo- ja matkailukäytössä.

Maisema-alue rajautuu etelässä Karjaan kirkkomäkeen ja pappilaan. 1400-luvulla rakennettu harmaakivi-kirkko ympäristöineen on edustava maisemakohde, jonka ilmettä 2000-luvulla rakennettu uusi hautausmaa on muuttanut. Kirkon tuntumasta alkaa Karjaan tiiviisti rakennettu taajama, mutta kirkon ympärillä on säilynyt myös avointa peltoalaa, joka muodostaa yhdessä rehevärantaisen Kirkkojärven kanssa edustavan taustamaisen kirkkomiljöölle.

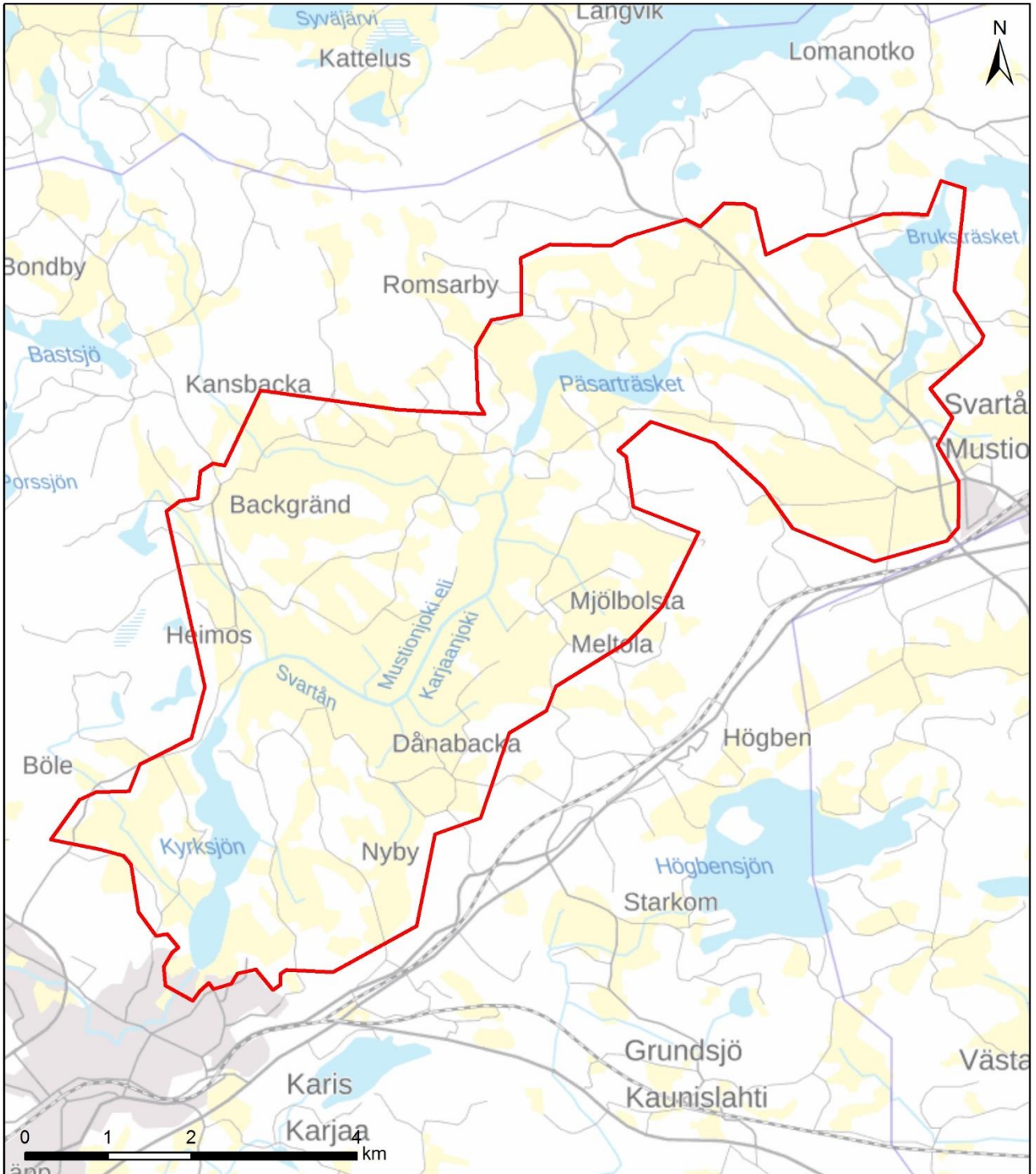
Maisemakuva

Mustionjokilaakson viljelymaisema on arvokasta ja pitkäaikaista kulttuurimaisemaa, joka kuvastaa läntisen Uudenmaan kulttuurihistoriaa monipuolisesti. Alueen maisemakuva hallitsevat jokilaakson kumpuileville savikoille raivatut laajat yhtenäiset pellot. Viljelyalojen yli aukeavia näkymiä rytmittävät metsäiset ja kallioiset saarekkeet, joille alueen asutus on pääsääntöisesti sijoittunut. Alueella on säilynyt edustavia vanhoja kyläkeskuksia sekä kallioisia ketoja ja metsälaitumia.

Lohjanharjuun rajautuva Mustionjokilaakso on osa historiallista kulkuväylää mereltä Hämeeseen. Alueen historiallisesta merkityksestä kertovat paitsi pitkä viljelyhistoria myös useat muinaisjäännökset sekä Junkarsborgin maavallilinnan jäänteet Mustionjoen saarella. Mustionjoen pohjoisosia hallitsee Mustion ehyenä säilynyt ruukkiympäristö. Myös Karjaan kirkko ympäristöineen on historiallisesti ja maisemallisesti arvokas kokonaisuus.

Mustionjokilaakson viljelymaisema

Kunta: Raasepori
Maakunta: Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: SYKE
Taustakartta: MML/WMTS, 05/2021

Bild: Tapio Heikkilä

4. Svartådalens odlingslandskap

Landskap	Nyland
Kommun	Raseborg
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion, Kisko-Vichtis insjöregion, Södra odlingsregionen
Area	4 783 ha, varav öppna våtmarker: 80 ha jordbruksmarker: 2 471 ha skog och halvnaturliga marker: 1 686 ha anlagda ytor: 313 ha vatten: 233 ha

Bedömning

Svartådalens odlingslandskap som odlats ända sedan järnåldern är en enhetlig, välvårdad och ur ett kulturhistoriskt perspektiv mycket värdefull helhet. Områdets landskapsbild är välstrukturerad och öppen, och jordbrukslandskapets historiska skikt kan tydligt urskiljas i landskapet. De viktigaste av den byggda kulturmiljöns

objekt är fornborgen Junkarsborg, Svartå bruksområde med byggnader och Karis kyrka med omgivning. På området finns det gott om fornlämningar samt vårdbiotoper som uppkommit på de gamla betesmarkerna.

Naturens särdrag

Omgivningen kring Svartån, som rinner från Lojo sjö till Pojoviken, karakteriseras av öppna enhetliga åkerlandskap samt de klippig och moräntäckta kullar och ryggar som kantar landskapet. Landskapsområdets södra delars berggrund ingår i Södra Finlands granitområde. Områdets norra delar karakteriseras av metamorfa och vulkaniska bergarter. Vid åns övre lopp norr om Svartå bruk finns en kalkstensförekomst.

Landskapsområdets jordmån består av lera, morän och grov sand. Vid Svartåns nedre lopp och i närheten av Första Salpausselkä som avgränsar området i sydöst förekommer även finmo. I områdets västra och nordvästra delar finns karg klippig skog med myrsänkor och små ödemarkssjöar.

Svartån är utlödesfåra till Nylands största tillrinningsområde, Karisåns tillrinningsområde. Ån omges av intensiv jordbruksverksamhet och vidsträckta lermarker. Dess vatten är grumligt och näringsrikt, och ån transporterar mycket fasta partiklar. Svartån är en reglerad å vars fåra har röjts. Åstrandens landskap påverkas även av Kyrksjön i Karis, som dränerades på 1950-talet. Trots stor kulturpåverkan har Svartån, dess fyra biflöden och åns selsjöar ett betydande organismbestånd. I ån förekommer bland annat den utrotningshotade tjockskaliga målarmusslan.

Landskapsområdets växtlighet är i regel kulturpåverkad. I synnerhet på Svartå bruksområde finns gott om kulturväxtlighet, till exempel gamla alléer och landskapsmässigt betydelsefulla trädgrupper. De klippiga skogsområden som omger området är till största delen blandskog. Åstrandens sporadiska strandskogar är lövträdsdominerade.

Kulturella särdrag

De arkeologiska fynd som gjorts i närheten av Svartån och Karis vittnar om en tät forntidsbosättning. Svartådalens har varit bebodd sedan stenåldern, och på basis av bosättningsfynd från brons- och järnåldern var ån en viktig vattenled till Tavastland. Områdets viktigaste fornminneskoncentration utgörs av ryggarna som kantar Päsarträsket och Mjölbolsta, där man funnit flera fornlämningar från järnåldern. På området ligger även ruinen av Junkarsborgs jordvallsborg från 1300-talet, d.v.s. äldre medeltiden. Borgen, som byggdes på en ö i Svartån, bevakade leden från havet till Lojoåsen, där en viktig landtrafikled gick.

Svartådalens mikroklimat och bördiga jordmån har skapat gynnsamma förhållanden för jordbruk. Odling börjades på området i början av järnåldern, då särskilt ådalens kullars varma sluttningar som torkade tidigt på våren röjdes för odlingsbruk. Åstrandens första odlingar var små och låg i närheten av boningarna. På 1300–1400-talen hade bosättningen spridit sig till hela ådalen, och i slutet av medeltiden hade odling blivit Svartådalens huvudnäring. Då började även områdets bystruktur bli tätare.

Områdets lantgårdar är koncentrerade till kantzonen till ryggarna som avgränsar ådalen, där de gamla bycentren utgör täta byggnadsklunkor på de små kullarnas krön. De viktigaste bycentren är Mjölbolstas bybacke och Backgränds centrum. I Mjölbolsta har byggnadsbestånd från 1700-talet bevarats. De äldsta åkrarna som fortfarande är i bruk ligger på de gamla bybackarnas, till exempel Mangårds, Kasabys och Österbys, sluttningar. De enskilda landskapselement som bevarats bäst är de gamla alléerna. På området finns dessutom flera gamla hällmarksängar, torrängar och hagar.

Längs Svartån har det genom tiderna förekommit mycket industri som utnyttjat vattenkraften i områdets forsar, de goda trafikförbindelserna, de omkringliggande skogsområdenas rikliga trättillgång samt malm som brutits på området kring Lojo. Områdets industrialisering började år 1560 då Svartå bruk grundades. Bruksområdet utgör fortfarande en enhetlig landskapshelhet som präglas av gamla industribyggnader, arbetarbostäder och ädla lövträd. Landskapets karaktär, vägnätet, och byggplatserna vid Finlands första egentliga järnbruks härstammar från 1600-talet. Bruksherrgården Svartå slott, som byggdes i slutet av 1700-talet, är i musei- och turismbruk.

I söder avgränsas landskapsområdet av Karis kyrkbacke och prästgård. Gråstenskyrkan från 1400-talet och dess omgivning är ett representativt landskapsobjekt, vars utseende har ändrats i och med den nya begravningsplatsen som byggdes på 2000-talet. I närheten av kyrkan börjar Karis tätbebyggda tätort, men runt kyrkan

har även öppna åkermarker bevarats, som tillsammans med Kyrksjön och dess frodiga strand utgör en fin bakgrund till kyrkomiljön.

Landskapsbild

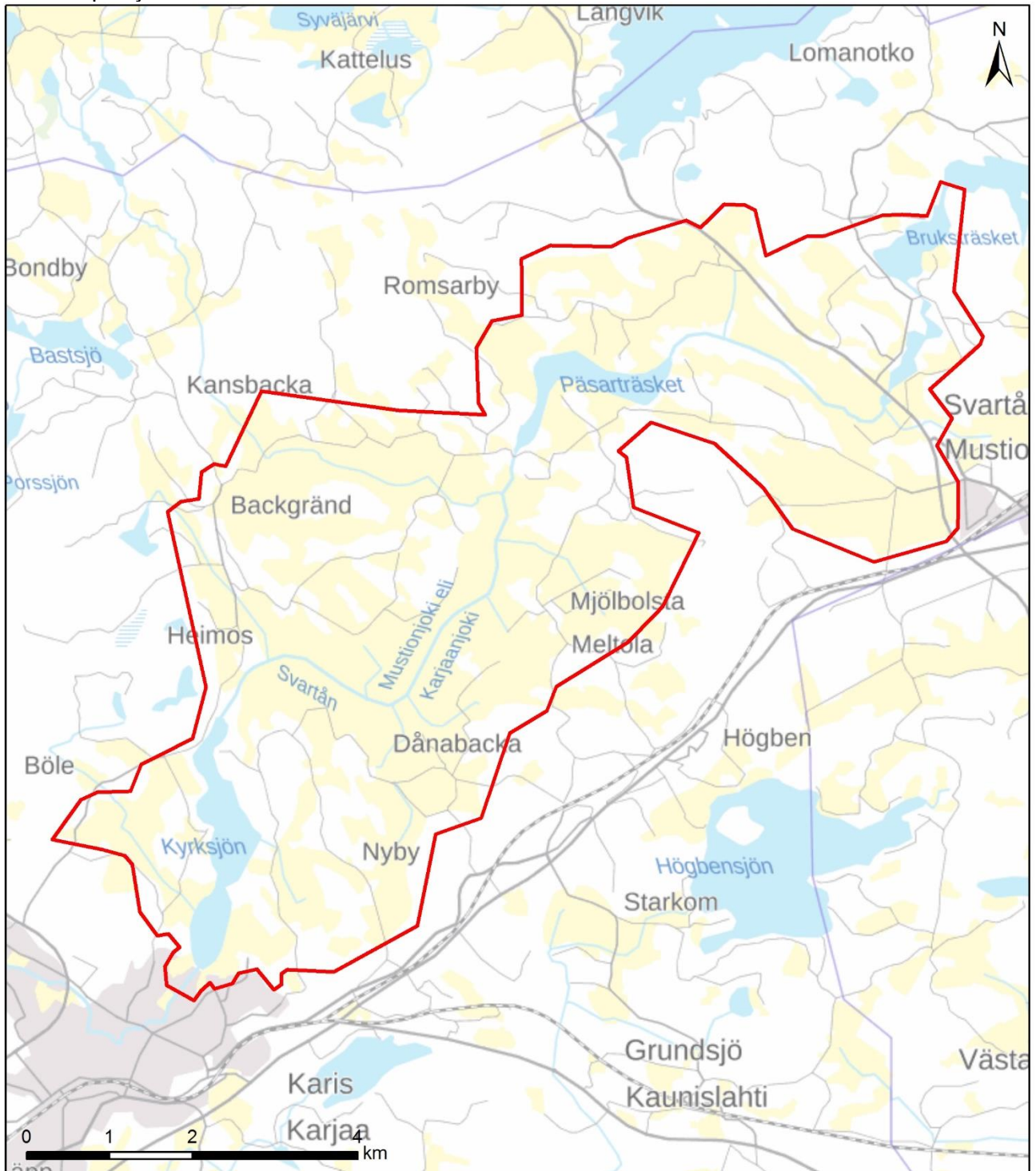
Svartådalens odlingslandskap är ett värdefullt och långvarigt kulturlandskap som reflekterar västra Nylands kulturhistoria på ett mångsidigt sätt. Områdets landskapsbild domineras av de enhetliga åkrarna som röjts på ådalens kuperade lermarker. Vyerna som öppnar sig över odlingsmarkerna delas upp av skogsbeklädda och klippiga öar dit området bosättning i huvudsak koncentrerats. Representativa gamla bycentrum samt hällmarksängar och skogsbeten har bevarats på området.

Svartådalen som gränsar till Lojoåsen är en del av en historisk farled till Tavastland. Områdets historiska betydelse reflekteras förutom av den långa odlingshistorian även av flera fornlämningar samt resterna av jordvallsborgen Junkarsborg på en ö i Svartån. Svartåns norra delar domineras av Svartås välbevarade bruksmiljö. Även Karis kyrka med omgivning är en historiskt och landskapsmässigt värdefull helhet.

Svartådalens odlingslandskap

Kommun: Raseborg

Landskap: Nyland

 Nationellt värdefullt landskapsområde 2021

Nationellt värdefulla landskapsområden: SYKE

Bakgrundskarta: MML/WMTS, 05/2021

Kuva: Matleena Muhonen

5. Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Lohja
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Kiskon–Vihdin järvisseutu
Pinta-ala	4 914 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 65 ha maatalousalueita: 2 457 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 1 716 ha rakennettuja alueita: 438 ha vesialueita: 238 ha

Arviointi

Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso on selväpiirteinen, avoin viljelylaakso, jota ympäröi voimakkaasti kumpuileva metsäinen harju- ja mäkimaasto. Alueen maatalousmaisema on hyvin hoidettua ja elinvoimaista. Lisäarvoa alueen maisemalle tuo rikas kulttuuri- ja rakennusperintö, jonka merkittävimpiä kohteita ovat Pusulan kirkonkylä sekä Töllinkosken myllyalue. Maisema-alueella on joitakin edustavia perinnebiotooppeja.

Luonnonpiirteet

Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso edustaa itäisen Varsinais-Suomen ja läntisen Uudenmaan sisämaille tunnusomaista pienipiirteistä ja vaihtelevaa kulttuurimaisemaa, jossa kylät sijaitsevat tiiviinä ryhminä viljelymaiden, kalliyselänteiden ja vesistöjen solmukohtissa. Maisema-alueen läpi virtaavat pohjoisesta etelään laskeva Pusulanjoki sekä itä-länsisuuntainen Nummenjoki. Jokien ympärille on kasautunut loivasti kumpuilevia lieju-, savi- ja hieta-alueita, joita reunustavat moreenipeitteiset ja kalliiset mäki-alueet. Maisema-alueen

luoteispuolella on voimakaspiirteisiä ja geomorfologisesti arvokkaita harjumuodostumia, kuten Mykämäki ja Keräkankare. Alueen kallioperä on pääasiassa kiillegneissisiä ja graniittia, mutta joen länsipuolella kohoavat kukkulat ovat osittain kovaa kvartssia.

Maisema-alueen pohjoisosaa hallitsee Pusulanjärvi, joka on rehevä, rannoiltaan luhtainen ja linnustollisesti arvokas. Nummen kirkonkylän luoteispuolella sijaitsee karumpi ja jylhäpiirteisempi Pitkäjärvi. Maisema-alueen ympärillä on myös paljon pienten lampien, purojen ja jokien muodostamia vesireittejä, jotka johtavat Pusulanjokeen. Pusulanjoki ja Nummenjoki ovat intensiivisen maatalouden ympäröimiä sameavetisiä ja reheviä jokia, joiden vesien laatua on pyritty parantamaan perustamalla ja laajentamalla suojavaoähykkeitä.

Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso on paikallisilmastoltaan suotuisa ja lämmin. Alueen kasvillisuus on pääosin rehevää. Etenkin rinnealueet ja purojen varret ovat vehmaita. Maisema-alueella on useita kasvillisuudeltaan huomattavia pähkinälehtoja. Lisäksi jyrkillä ja louhikkaisilla rinteillä on arvokasta kalliokasvillisuutta. Lähes kaikki alueen suot on kuivattu ja alueen järviä on laskettu viljelyalan kasvattamiseksi.

Kulttuuripiirteet

Nummenjoen ja Pusulanjoen laaksoja on viljelty pitkään ja intensiivisesti. Laaksoa on asuttu tiiviisti jo 1500-luvulla, mutta varhaisimmat kulttuurihistorialliset kerrostumat ajoittuvat esihistorialliselle ajalle. Pusulanjoen ja Pusulanjärven rantakumpareilta tunnetaan useita kivikautisia asuinpaikkoja. Lisäksi Nummen ja Pusulan alueella on pronssikautisia ja rautakautisia muinaisjäänneksiä.

Maisema-alueen kylät tiivistyvät Kiskon–Vihdin järviselälle tyypilliseen tapaan viljavien savikoiden, metsäisten kallio- ja moreenimaiden sekä vesistöjen yhtymäkohtaan. Lisäksi vesistöjen rannoilla, kumpareilla ja metsien reunoilla on haja-asutusta. Alueella on edustavia alkuperäisessä muodossaan säilyneitä maatalarakenuksia. Viljelymaisemaa elävöittävät satunnaiset puukujat sekä vanhat tielinjat.

Sotien jälkeisen asutustoiminnan merkit näkyvät selvästi alueen asutusrakenteessa. Etenkin maisema-alueen pohjoisosissa ja taajamien tuntumassa on monenikäistä rakennuskantaa. Maisema-alueen eteläosassa sijaitseva Nummen kirkonkylä on uudisrakentamisesta huolimatta maisemallisesti yhtenäinen ja kaunis. Varsinkin kylän poikki kulkeva mäkinen ja kapea raitti siltoineen on säilyttänyt perinteisen ilmeensä. Nummen kylänraitin tuntumassa, Pitkäjärven rannalla sijaitseva 1800-luvun alussa rakennettu uusklassinen harmaakivikirkko näkyy maisemassa kauas. Pusulan keltainen puukirkko on hieman nuorempi, mutta kylänraitissa kiinni seisova punainen kellotapuli periytyy 1700-luvulta.

Alueen elinkeinorakenteen perustan on muodostanut perinteisesti maatalous, joka on edelleen elinvoimaista. Alueella on ollut myös pienimuotoista teollisuutta. Pusulanjärven ympäristöstä on esimerkiksi louhittu kalkkia, jota on poltettu alueella 1600-luvulla. Edustavin esimerkki varhaisen teollisuushistorian muovaamasta miljööstä on Pusulanjoen vanha voimalaitos ja siihen liittyvä Töllinkosken myllyalue vanhoine punamullattuine rakennuksineen. Töllin myllyn arvoa lisää sen yhä jatkuva käyttö. Maisema-alueelta tunnetaan useita vanhoja terva- ja hiilimiiluja.

Nummenjoen ja Pusulanjoen varsilla on ollut aikoinaan runsaasti karjataloutta ja laidunnuksen muovaamia perinnebiotooppeja. Monet alueen pienialaisista kedoista, laidunniityistä ja hakamaista ovat kuitenkin taantuneet laiduntamisen loputtua. Viljelylaakson monipuolisimmat perinnebiotoopit sijaitsevat Töllinkosken myllyn ympäristössä, jonne edelleen jatkuva laidunnus on synnyttänyt kasvistollisesti rikkaita ja reheviä ranta- ja luhtaniittyjä. Myös Nummen keskustan itäpuolella sijaitseva Salmenhaka on edustava perinnebiotooppi, jolta avautuu näkymiä kauas yli peltoaukeiden.

Maisemakuva

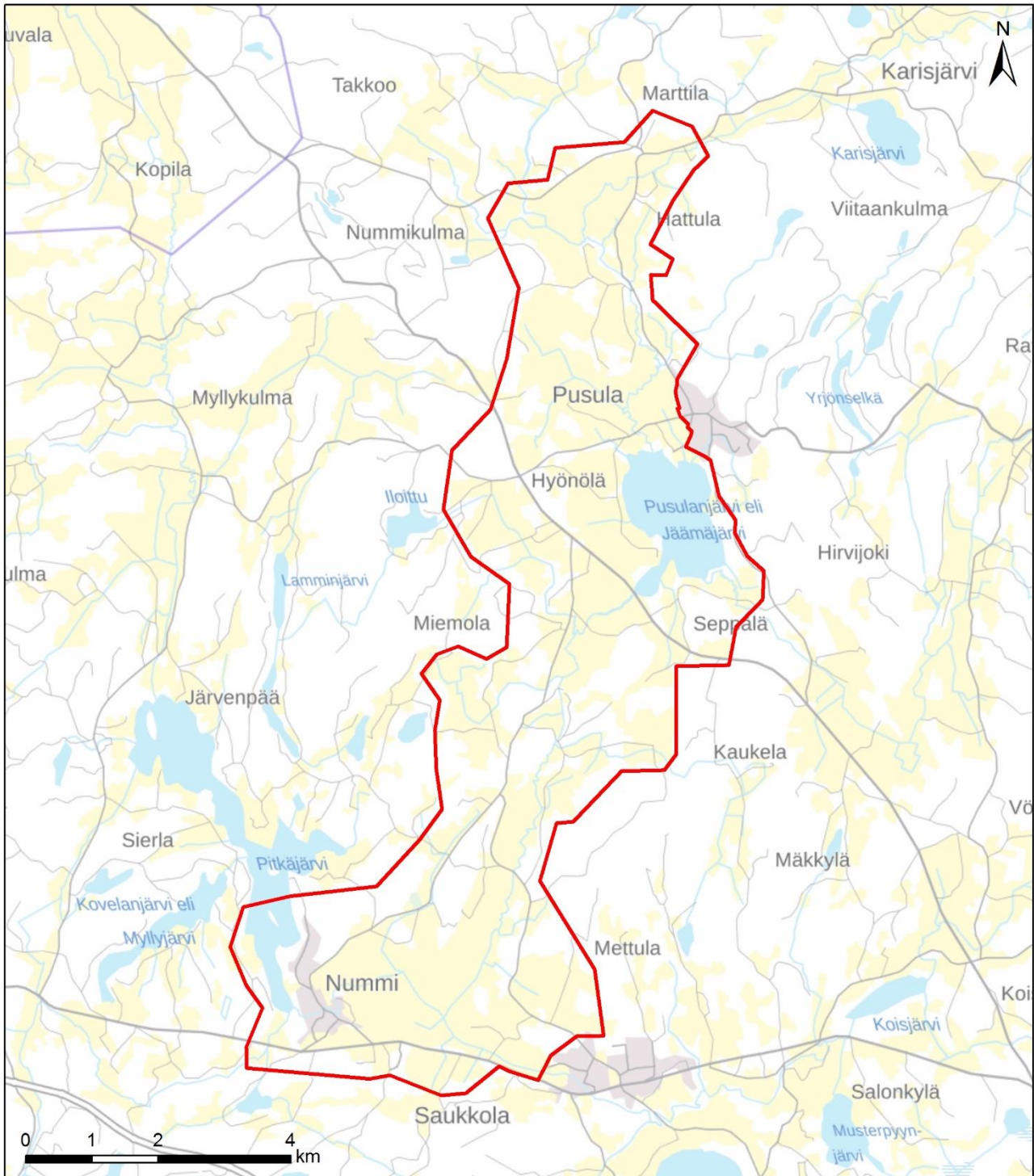
Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso on tyypillistä läntisen Uudenmaan sisämaamaisemaa, jossa vuorottelevat moreenipäällysteiset kalliomäet ja viljeltyt peltolaaksot. Maisema-alueen luoteispuolta luonnehtivat voimakaspiirteiset harjumuodostumat. Jokilaakson yleisilme on rehevä, ja alueella on runsaasti lehtokasvillisuutta. Alueen laajat pähkinälehdot sekä kasvistoltaan rikkaat kalliorinteet muodostavat vaihtelevia pienmäämiä.

Maisema-alueen viljelykset ja asutus jäsenyvät etenkin Pusulanjoen ja sitä reunustavan savikkolaakson ympärille. Jokilaakso on avoin, yhtenäinen ja suhteellisen jyrkkäpiirteinen. Pusulanjoen ja Nummenjoen

yhtymäkohdassa se avautuu laajaksi viljelytasangoksi. Maisema-alueen kylissä on säilynyt vanhaa rakennuskantaa ja perinteisiä pihapiirejä. Alueen eteläosassa sijaitseva Nummen kirkonkylä on 1820-luvulla valmistuneine harmaakivikirkkoineen hyvin säilynyt ja edustava kirkonkyläkokonaisuus.

Nummenjoen ja Pusulanjoen viljelylaakso

Kunta: Lohja
Maakunta: Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: SYKE
Taustakartta: MML/WMTS, 05/2021

Bild: Matleena Muhonen

5. Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal

Landskap	Nyland
Kommun	Lojo
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Kisko-Vichtis insjöregion
Area	4 914 ha, varav öppna våtmarker: 65 ha jordbruksmarker: 2 457 ha skog och halvnaturliga marker: 1 716 ha anlagda ytor: 438 ha vatten: 238 ha

Bedömning

Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal är en tydlig, öppen odlingsdal som omges av kraftigt kuperad, skogsbeväxt ås- och kullterräng. Områdets jordbrukslandskap är välvårdat och livskraftigt. Landskapets värde höjs av det rika kultur- och byggnadsarvet, vars viktigaste objekt är Pusula kyrkby och Töllinkoski kvarn område. Det finns några representativa vårdbiotoper på landskapsområdet.

Naturens särdrag

Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal representerar det småskaliga och varierande kulturlandskap som är typiskt för östra Egentliga Finland och västra Nyland, där byarna ligger i täta grupper i odlingsmarkernas, klippryggarnas och vattendragens knutpunkter. Genom landskapsområdet strömmar Pusulanjoki från norr till söder och Nummenjoki från öster till väster. Kring åarna har det bildats låga kuperade gytte-, mo- och lerområden som kantas av moränbeväxta och klippiga kullar. På landskapsområdets nordvästra del finns

skarpskurna och geomorfologiskt värdefulla åsformationer, till exempel Mykämäki och Keräkankare. Områdets berggrund består i huvudsak av glimmergnejs och granit, men på åns västra sida reser sig kullar som delvis består av hård kvarts.

Landskapsområdets norra del domineras av sjön Pusulanjärvi, som är en eutrof sjö med madkärr längs stränderna och ett värdefullt fågelbestånd. Nordväst om Nummis kyrkby ligger den kargare och mer skarpskurna Pitkäjärvi. Runt landskapsområdet finns även flera vattenleder som består av dammar, bäckar och åar och som leder till Pusulanjoki. Pusulanjoki och Nummenjoki är grumliga och eutrofa åar som omges av intensivt jordbruk och vars vattenkvalitet man strävat efter att förbättra genom att grunda och utvidga skydds zoner.

Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal har ett gynnsamt och varmt lokalklimat. Områdets växtlighet är till största delen frodig. Särskilt sluttningarna och bäckarnas stränder är lummiga. På landskapsområdet finns flera hassellundar med betydande växtlighet. Dessutom förekommer det värdefull klippväxtlighet på de branta och klippiga sluttningarna. Nästan alla myrar på området har torrlagts och en del insjöar har dränerats för att öka odlingsarealen.

Kulturella särdrag

Nummenjoki och Pusulanjoki dalar har länge odlats intensivt. Dalen har haft tät bosättning redan på 1500-talet, men de tidigaste kulturhistoriska skikten kommer från förhistoriska tiden. På Pusulanjokis och Pusulanjärvis strandkullar har man funnit flera stenåldersboplatser. Dessutom finns det fornlämningar från bronsåldern och järnåldern på områdena kring Nummis och Pusula.

Landskapsområdets byar är koncentrerade där de bördiga lermarkerna, skogsbeklädda klipp- och moränmarkerna samt vattendragen möts, vilket är typiskt för Kisko-Vichtis insjöregion. Dessutom finns det glesbebyggelse vid vattendragens stränder, på kullarna och vid skogsbrynen. På området finns representativa byggnader som bevarat sitt ursprungliga utseende. Odlingslandskapet berikas av sporadiska alléer och gamla väglinjer.

I bosättningsstrukturen kan man se tydliga tecken på bosättningsverksamheten efter kriget. I synnerhet i landskapsområdets norra delar och i närheten av tätorterna finns byggnadsbestånd i många olika åldrar. Nummis kyrkby, som ligger i landskapsområdets södra del, är landskapsmässigt enhetlig och vacker trots nybygge. Särskilt den backiga och smala bygatan som korsar byn har bevarat sitt traditionella utseende. På sjön Pitkäjärvis strand i närheten av Nummis bygata finns Nummis nyklassiska gråstenskyrka från 1800-talets början som är synlig på långt håll i landskapet. Pusulas gula träkyrka är något yngre, men den röda klockstapeln som ligger invid bygatan är från 1700-talet.

Grunden till områdets näringsstruktur har traditionellt utgjorts av jordbruket, som fortfarande är livskraftigt. Det har även funnits industri i liten skala på området. I Pusulanjärvis omgivning har man till exempel brutit kalk, som brändes på området på 1600-talet. Det mest representativa exemplet på en miljö som formats av den tidiga industrihistorian är Pusulanjokis gamla kraftverk samt Töllinkoskis kvarn område med sina gamla rödmyllade byggnader. Töllis kvarns värde ökas av att den fortfarande är i bruk. På landskapsområdet har man funnit flera gamla tjär- och kolmilor.

Längs Nummenjoki och Pusulanjoki förekom en gång i tiden gott om boskapskötsel och vårdbiotoper som formats av bete. Många av områdets små torrängar, betesmarker och hagar har emellertid degenererat efter att betet upphört. Odlingsdalens mångsidigaste vårdbiotoper ligger i närheten av Töllinkoski kvarn, där det fortfarande pågående betet har åstadkommit frodiga strand- och madkärrsängar med rik växtlighet. Även Salmenhaka som ligger öster om Nummis centrum är en representativ vårdbiotop därifrån det öppnar sig vyer långt över åkermarkerna.

Landskapsbild

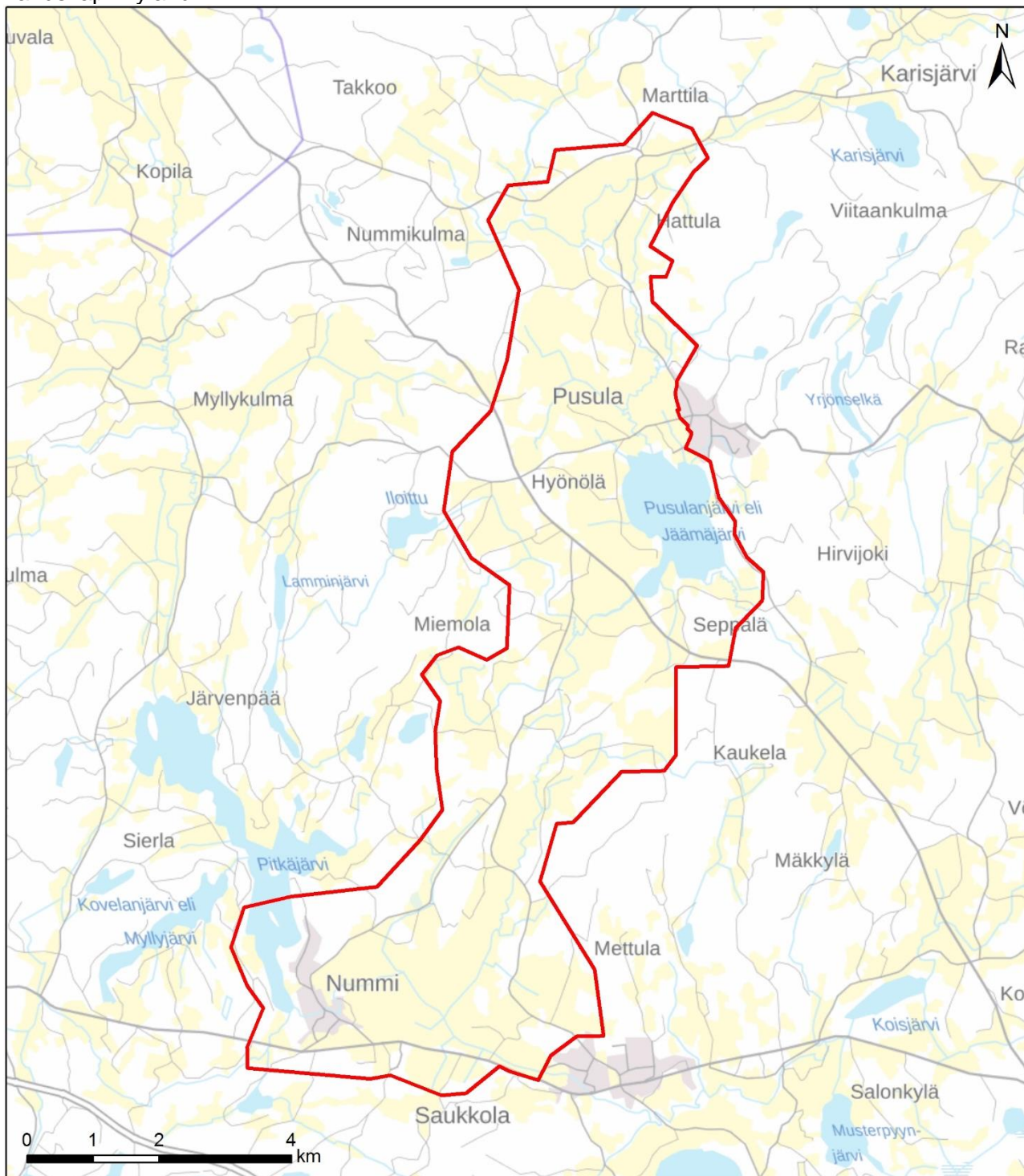
Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal är ett typiskt inlandslandskap i västra Nyland, där moräntäckta klippkullar och odlade åkerdalar alternerar i landskapet. Landskapsområdets nordvästra del karakteriseras av skarpskurna åsformationer. Ådalen är allmänt frodig, och det finns gott om lundväxtlighet på området. Områdets vidsträckta hassellundar och klippsluttningar med rik växtlighet utgör varierande lokala landskap.

Landskapsområdets odlingar och bosättning ligger mest i närheten av Pusulanjoki och lerdalen som omger ån. Ådalen är öppen och enhetlig med relativt skarpskurna drag. Där Pusulanjoki och Nummenjoki möts öppnar

sig ådalen till en vidsträckt odlingslätt. I landskapsområdets byar har gammalt byggnadsbestånd och traditionella gårdsplaner bevarats. Nummis kyrkby i områdets södra del är en välbevarad kyrkbyhelhet med sin gråstenskyrka som blev färdig på 1820-talet.

Nummenjoki och Pusulanjoki odlingsdal

Kommun: Lojo
Landskap: Nyland

 Nationellt värdefullt landskapsområde 2021

Nationellt värdefulla landskapsområden: SYKE
Bakgrundskarta: MML/WMTS, 05/2021

Kuva: Tapio Heikkilä

6. Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Inkoo, Lohja, Siuntio, Vihti
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu, Eteläinen viljelyseutu
Pinta-ala	10 748 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 180 ha maatalousalueita: 5 320 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 4 064 ha rakennettuja alueita: 723 ha vesialueita: 461 ha

Arviointi

Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat muodostavat laajan ja edustavan esimerkin läntisen Uudenmaan vaurasta ja yhtenäisistä viljelyalueista. Alueen maisemallisia arvoja korostavat pitkä asutushistoria, Siuntion ja Degerbyn kirkonkylät, useat kartanoympäristöt ja muut kulttuuriympäristön arvokohteet, laajat yhtenäiset

viljelyalueet, vanhat tielinjaukset sekä lähes luonnontilainen jokiluonto. Myös monet kallioalueet ja rehevät rinnelehdot ovat maiseman kokonaiskuvan kannalta olennaisia ja luontoarvoiltaan huomattavia kohteita.

Luonnonpiirteet

Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat edustavat eteläisen Suomen vaurasta maatalousmaisemaa, jonka runkona ovat pienten jokien ja purojen halkomat laajat savikot. Ainoastaan Siuntion pohjoispuolella sijaitsevan Myllykylän ympäristö sekä Karhujärven koillisrannalta pohjoiseen kurkottavan Palojoen varsi ovat jyrkempää ja pienipiirteisempää luonnonmaisemaa. Alavaan viljelymaisemaan tuovat vaihtelua kallioiset ja metsäiset selänteet sekä niiden katveisiin jäävät satunnaiset pienialaiset viljelykset. Alueen keski- ja pohjoisosien korkokuva vaihtelee selvästi eteläosia voimakkaammin. Maisema-alue on entistä merenpohjaa, jonka jylhät kalliot hahmottuvat maisemassa edelleen saarimaisina.

Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat sijaitsevat Etelä-Suomen graniittialueella, jolle ovat tyypillisiä paikoin lähes kanjonimaisen jylhät ruhjeet ja murrokset. Alueen graniittista kallioperää halkovat paikoin kvartsi- ja maasälpägneissit sekä muutamat syväkiviesiintymät. Siuntionjoen länsipuolella on laajahkoja yhtenäisiä savi-laaksoja tai ohuen moreenikerroksen peittämän kalliomaan ja savikoiden pirstomaa aluetta. Joen itäpuoli on selkeästi kallioisempaa, pääosin ohuen moreenikerroksen peittämää. Alueella on myös joitakin hiekkakerrostumia ja hajanaisia harjuselänteitä.

Maisema-alueen vesistöjärjestelmän rungon muodostavat monet savikkoalueiden läpi virtaavat joet, jotka laskevat Pikkalanjoen kautta Pikkalanlahteen. Lisäksi Degerbyn ympäristössä maisema-alueen länsiosissa on pieniä jokia ja puroja, jotka laskevat mereen Torbackaan kautta. Siuntion kirkonkylän länsi- ja eteläpuolella joet virtaavat pääasiassa tasaisten peltoalueiden keskellä matalissa, paikoittaisten pajuviitojen reunustamissa uomissa. Alueen koillisosissa Palojoki ja Siuntionjoki kiemurtelevat paikoin erämaisissa maisemissa jyrkkäpiirteisessä jokilaaksossaan. Siuntionjoen pääuoma on Kirkkojoen yhtymäkohtaan saakka luonnontilainen ja siinä on muutamia koskipaikkoja. Maisema-alueen suurimpia järviä ovat osin jyrkkärantainen Karhujärvi Palojoen juurella, peltotasangon ympäröimä Tjusträsk Siuntion kirkonkylän eteläpuolella ja Kelan kartanon länsipuolella sijaitseva Vikträsk. Lisäksi kallioalueilla on pieniä lampia ja suopainanteita.

Maisema-alueen tärkeimpiä luontokohteita ovat siellä täällä säilyneet lehdot, joiden kasvillisuus on rehevää ja joissa kasvaa kalkinsuosijalajeja. Pienialaisia lehtoja on säilynyt myös kallioiden välisissä painanteissa, mäki- jyrkillä rinteillä sekä rannoilla. Lehtojen kasvusto ja linnusto ovat monipuolisia. Alueella on myös karuja mäntyvaltaisia kalliometsiä sekä kuusta kasvavia korpijuotteja. Siellä täällä peltoaukeiden keskellä kasvaa yksittäisiä maisemapuita. Muutamat alueen järvistä ja jokivarsien tulvakosteikoista ovat tärkeitä muuttolintujen levähdyspaikkoja. Siuntionjoessa on luontaisesti lisääntyvä alkuperäinen meritaimenkanta.

Kulttuuripiirteet

Siuntio on kuulunut Suomen pronssikautisen asutuksen ydinalueisiin. Suurin osa alueen kiinteistä muinaisjäännöksistä on pronssikautisia röykkiöhautoja, jotka sijaitsevat tyypillisesti kalliosaarekkeiden ja laaksojen rinteillä, muinaisten saarien ja niemien näkyvimmillä paikoilla. Runsaimmin röykkiöhautoja on Siuntion kirkonkylän ja Degerbyn alueella. Skällberget Siuntion kirkon länsipuolella on vanha linnavuori. Siuntionjoen ja Karhujärven rannoilta tunnetaan myös kivikautisia asuinpaikkoja ja irtojäännöksiä.

Maisema-alueen asutus on sijoittunut perinteisesti selänteiden reunavyöhykkeille, joita ei ole voinut raivata pelloksi. Hedelmälliset hienolajitteiset maat on raivattu laajoiksi peltoalueiksi, jotka ovat säilyneet viljelykäytössä vuosisatojen ajan. Alueella on useita kartanoita ja suurtiloja, joista merkittävimpiä ovat 1400–1500-luvuilla perustetut Suitian, Sjunbyn ja Pikkalan kartanot. Kartanoiden hyvin hoidetut rakennukset, pihapiirit, puutarhat ja puistot ovat säilyneet pääosin vanhassa asussaan, tosin Suitian kartanolinna on rakennettu nykyiseen asuunsa vasta 1800-luvun lopulla. Kartanoita ja suurtiloja ympäröivät tyypillisesti puuryhmät ja pihapiireihin johtavat pitkät puukujat. Puukujanteita, etenkin koivukujia, on runsaasti varsinkin alueen luoteisosissa Kyrkån ja Lempansån laaksoissa.

Suitian kartanon pohjoispuolella Tupalassa sijaitseva Hyttiskogenin masuuninpaikka on Suomen vanhimpia esimerkkejä teollisesta raudanvalmistuksesta. Tupalan teollisuushistorian arvioidaan alkaneen 1530-luvulla, jolloin Suitian kartanon omistanut Erki Fleming aloitti siellä varhaisteollisen raudantuotannon.

Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemien alueella on useita vanhoja kyläkeskuksia. Alueen nykyinen asutus on kuitenkin ryhmittynyt suhteellisen tasaisesti maanteiden varsille ja avariiden peltomaiden reunoille. Laajimmat, lähes lakeusmaiset peltotasangot aukeavat Siuntion aseman eteläpuolella. Myös Siuntiosta Virkkalaan vievän tien varrella on laajoja peltoaukeita. Alueen nykyisten pääteiden pohjana on vanha Suuren Rantatien (Kuninkaantien) linjaus. Vanhat kylätiet seurailevat mutkitellen laaksojen reunoja etenkin Vikträskin länsipuolella, Kvarnbyn ja Nybyn laaksoissa sekä Karhujärven itäpuolella. Pikkalanjoen ylittävä Pikkalan silta on ollut tärkeä tie- ja vesiliikenteen solmukohta sekä markkinapaikka, jossa Suuri Rantatie, Pikkalanjoki ja Pikkalanlahti ovat kohdanneet.

Siuntion ja Degerbyn rakennuskanta on ikärakenteeltaan vaihtelevaa. Alueella on runsaasti vanhoja päärakennuksia, komeita kivinavettoja, pieniä mökkejä puutarhoineen sekä puisia koulu- ja kaupparakennuksia. Maisema-alueen satunnaiset uudisrakennukset sijaitsevat pääosin asutuksen perinteisellä vyöhykkeellä peltojen ja kallioselänteiden saumakohdassa. Maisema-alueen eteläosat ovat kuuluneet Neuvostoliiton vuosina 1944–1956 vuokraamaan Porkkalan alueeseen. Vuokra-alueen raja on kulkenut Degerbyn itäpuolelta Siuntion kirkonkylän pohjoispuolelle ja sieltä lähes suoraan itään kohti Kirkkonummea. Entiseltä vuokra-alueelta puuttuvat muulle Suomelle tunnusomaiset sodanjälkeiset tyypirakennukset. Sjundbyn kartanon talousrakennuksen seinässä on edelleen nähtävillä vuokra-aikana kirjoitettuja käytösohjeita sotilaille.

Maisema-alueella on kaksi rakennusperinnöltään edustavaa kirkonkylää. Siuntion kirkonkylän (Tyyskylän) maamerkinä on komea keskiaikainen kivikirkko tapuleineen ja kirkkomaineen. Kirkonkylään ja sen tuntumaan on rakennettu jonkin verran uudisrakennuksia, mutta kirkonseutu ja vanhojen liikerakennusten reunustama kylänraitti muodostavat edelleen suhteellisen yhtenäisen ja idyllisen kokonaisuuden. Maisema-alueen länsireunalla sijaitseva Degerbyn kirkonkylä on säilyttänyt erinomaisesti 1900-luvun alkupuolelta juontuvan ulkoasunsa. Degerby edustaa mittakaavaltaan, toiminnoiltaan ja rakennuskannaltaan tyypillistä maatalouspiitäjän kirkonkylää kirkkoineen, kunnantupineen, seurantaloineen sekä liike- ja asuinrakennuksineen.

Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat ovat vauraita maatalousmaisemia, jotka ovat säilyttäneet avaran ja hyvin hoidetun yleisilmeensä. Maaseudun elinkeinorakenteen muutos näkyy kuitenkin maisemassa taajamoitumisena. Alueen perinteinen myllytoiminta ja sahatalous ovat loppuneet, ja vanhoista myllyrakennuksista ovat jäljellä enää Sjundbyn, Kvarnbyn ja Störsbyn myllyt. Sahatoimintaan liittyneitä rakennuksia ja rakennelmia ei ole säilynyt juuri lainkaan. Siuntion seudun maatalous on lähes karjatonta, joten laidunnuksen muovaamat perinnebiotoopit ovat hävinneet muutamia kallioketoja lukuun ottamatta. Henriksforsin vanha myllymaisema koskineen, vanhoine pihapiireineen ja rantaniittyineen muodostaa myllyrakenteiden häviämisestä huolimatta arvokkaan perinnebiotooppikohteen. Aluetta halkovien voimalinjojen juurelle on muodostunut usein paikoin runsaslajista niittykasvustoa.

Maisemakuva

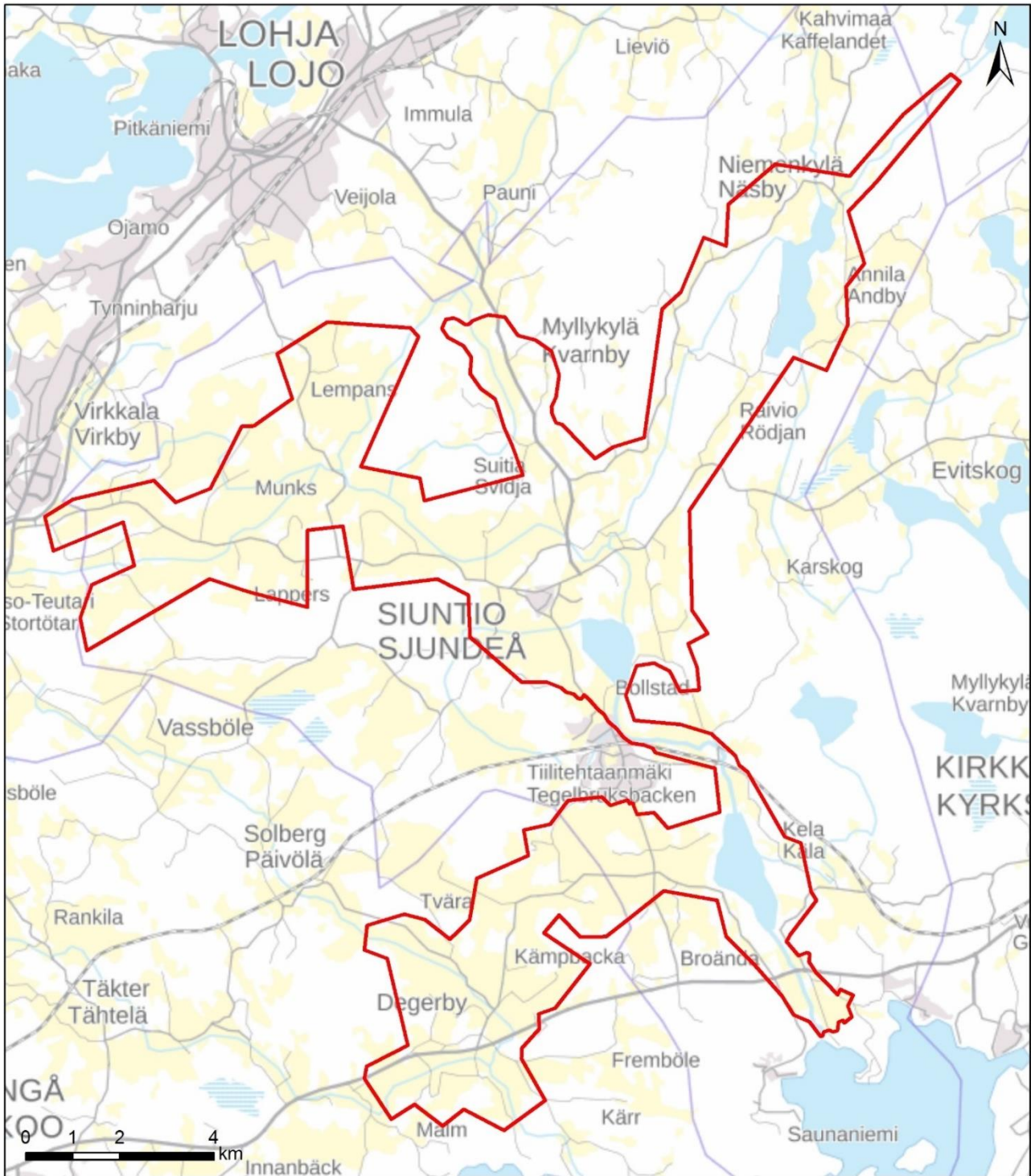
Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat ovat vaurasta eteläistä maatalousmaisemaa, jossa vuosisatoja jatkuneen viljelyn ja asutuksen muovaama kulttuurimaisema ja vaihtelevat luonnonpiirteet yhdistyvät tasapainoiseksi kokonaisuudeksi. Alueen maisemallisen rungon muodostavat vanhoihin merenlahtiin syntyneet jokilaaksot, jotka on otettu intensiiviseen viljelykseen. Laaksojen reuna-alueiden esihistoriallisesta asutuksesta kertovat lukuisat näkyvillä paikoilla olevat röykkiöhaudat.

Maisema-aluetta luonnehtii hoidettu ilme, joka pohjautuu monin osin alueen pitkään kartanokulttuuriin. Viljelymaisemaa rytmittävät metsäiset kalliomäet, puukujanteet sekä viljelylaaksossa virtaavat vedet. Uudet rakennukset ja historiallisiin linjoihin pohjautuvat tiet on sovitettu maisemaan harmonisesti. Maisema-alueen eteläosissa maisemakuva on laaja, rauhallinen ja monimuotoinen. Alueen kirkonkylät, Degerby ja Siuntio, ovat säilyttäneet varsin hyvin 1900-luvun alusta periytyvän ilmeensä. Maisema-alueen koillisosissa maisema muuttuu pienipiirteisemmäksi ja jylhemmäksi, ja jokilaaksot tiivistyvät paikoitellen hyvin kapeiksi ja jyrkkärinteiksi.

Voimakkaasta viljelystä huolimatta alueella on myös arvokkaita ja maisemallisesti vaikuttavia luontokohteita. Peltoalojen taustamaisemassa näkyy lähes kaikkialla saarimaisia kalliomäkiä, joiden rinteillä on karua havupuustoa, seinämäisiä kalliopaljastumia ja paikoitellen myös pieniä katajaketoja. Rehevissä jokilaaksoissa, kalliorinteiden juurilla ja kalkkijuonteiden päällä kasvaa tiheäkasvuisia lehtoja. Lisäksi jokivarren linturikkaat suvantojärvet ovat tärkeitä maisemaelementtejä.

Siuntion ja Degerbyn viljelymaisemat

Kunta: Inkoo, Lohja, Siuntio, Vihti
Maakunta: Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: SYKE
Taustakartta: MML/WMTS, 05/2021

Bild: Tapio Heikkilä

6. Sjundeå och Degerby odlingslandskap

Landskap	Nyland
Kommun	Ingå, Lojo, Sjundeå, Vichtis
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion, Södra odlingsregionen
Area	10 748 ha, varav öppna våtmarker: 180 ha jordbruksmarker: 5 320 ha skog och halvnaturliga marker: 4 064 ha anlagda ytor: 723 ha vatten: 461 ha

Bedömning

Sjundeå och Degerby odlingslandskap utgör ett vidsträckt och representativt exempel på västra Nylands väl-mående och enhetliga odlingsområden. Områdets landskapsmässiga värde framhävs av den långa bosättnings-historian, Sjundeå och Degerby kyrkbyar, de många herrgårdsmiljöerna och kulturmiljöns övriga värdeobjekt, de vidsträckta enhetliga odlingsmarkerna, de gamla väglinjerna och ånaturen som bevarats nästan i

naturtillstånd. Även de många klippområdena och de frodiga sluttningsslundarna är betydelsefulla för landskapets helhetsbild samt värdefulla naturområden.

Naturens särdrag

Sjundeå och Degerby odlingslandskap representerar södra Finlands välmående jordbrukslandskap, vars grund utgörs av vida lermarker som korsas av små åar och bäckar. Endast miljön omkring Myllykylä norr om Sjundeå samt Palojokis fåra som sträcker sig norrut från Björnträsk's nordöstra strand representerar ett brantare naturlandskap i mindre skala. Klippiga och skogsbeklädda ryggar samt sporadiska små odlingar vid deras kanter tillför variation till det låglänta odlingslandskapet. Områdets mellersta och norra delars relief är mycket mer varierande än i områdets södra delar. Landskapsområdet består av gammal havsbotten där de ståtliga klipporna fortfarande påminner om öar i landskapet.

Sjundeå och Degerby odlingslandskap ligger i Södra Finlands granitområde, där det är typiskt med kraftiga, ställvis nästan kanjonliknande krosszoner och sprickningar. Områdets berggrund i granit korsas ställvis av kvarts- eller fältspatgnejs, och på några ställen förekommer det även djupbergarter. Väster om Sjundeå å finns ganska stora enhetliga lerdalar eller områden med lermarker samt klippor som täcks av ett tunt moränlager. Åns östra sida är betydligt klippigare och i huvudsak täckt av ett tunt moränlager. På området förekommer även några sandsediment och enstaka åsryggar.

Grunden till landskapsområdets vattendragssystem utgörs av flera åar som flyter genom lermarkerna och som mynnar ut i Pickalaviken via Pickalaån. Dessutom finns det små åar och bäckar omkring Degerby i landskapsområdets västra delar som mynnar ut i havet via Torbackaån. Väster och söder om Sjundeå kyrkby strömmar åarna i huvudsak genom de flacka åkermarkerna i grunda fåror som ställvis kantas av vide. I områdets nordöstra delar slingrar sig Palojoki och Sjundeå å i sin skarpskurna ådal genom ställvis vildmarksliknande landskap. Sjundeå ås huvudfåra är i naturtillstånd ända fram till Kyrkån och har några forsar. Landskapsområdets största sjöar är Björnträsk med sina ställvis branta stränder som ligger vid Palojoki, Tjusträsk som omges av åkerslätter söder om Sjundeå kyrkby, och Vikträsk som ligger väster om Käla gård. Dessutom finns det små träsk och myrsänkor på klippområdena.

Landskapsområdets viktigaste naturobjekt är lundar som bevarats här och där, med frodig växtlighet och där det förekommer kalkgynnade arter. Små lundar har även bevarats i sänkorna mellan klipporna, på kullarnas branta sluttningar och på stränderna. Lundarnas växtlighet och fågelbestånd är mångsidiga. Det finns även karga talldominerade klippskogar och granbevuxna skogskärr på området. Här och där växer enskilda landskapsträd mitt på åkermarkerna. Några av områdets sjöar och åsträndernas översvämningsvåtmarker är viktiga viloplats för flyttfåglar. I Sjundeå å finns ett ursprungligt havsöringsbestånd som förökar sig naturligt.

Kulturella särdrag

Sjundeå var ett centrum för bronsåldersbosättningen i Finland. Största delen av områdets fasta fornlämningar är gravrösen från bronsåldern som vanligen ligger på klippområdenas och dalarnas sluttningar, på forna öars och vikars synligaste ställen. Mest gravrösen finns det på Sjundeå kyrkbys och Degerbys områden. På Skällberget väster om Sjundeå kyrkby fanns en gång en borg. På Sjundeå ås och Björnträsk's stränder har man även funnit boplatser och lösa fornminnen från stenåldern.

Landskapsområdets bosättning har traditionellt legat på ryggarnas kanter som inte kunde röjas till åkermark. Den bördiga finfördelade jorden har röjts till vidsträckta åkermarker som odlats under flera århundraden. På området finns flera herrgårdar och storgods, varav de viktigaste är Svidja slott, Sjundby slott och Pickala gård som grundades på 1400–1500-talen. Gårdarnas välvårdade byggnader, gårdsplaner, trädgårdar och parker har till största delen bevarat sitt ursprungliga utseende. Svidja slott fick dock sitt nuvarande utseende först i slutet av 1800-talet. Herrgårdarna och storgodsen omges vanligen av grupper av träd och långa alléer som leder till gårdsplanerna. Det finns många alléer, i synnerhet björkalléer, i områdets nordvästra delar i Kyrkåns och Lempansåns dalar.

Platsen för Hyttiskogens masugn, som befinner sig i Tupala norr om Svidja gård, hör till de äldsta exemplen på industriell järnframställning i Finland. Industriehistorian i Tupala uppskattas ha börjat på 1530-talet, då Svidja gårds ägare Erik Fleming började med tidig industriell järnproduktion.

På Sjundeå och Degerby odlingslandskaps område finns flera gamla bycentrum. Områdets nuvarande bosättning har däremot grupperats relativt jämnt längs landsvägarna och på de vidsträckta åkermarkernas kanter. De största åkerslätterna öppnar sig söder om Sjundeå station. Det finns även stora öppna åkrar längs vägen mellan Sjundeå och Virkby. Linjen för den gamla Stora Strandvägen (Kungsvägen) fungerar som grund för områdets nuvarande huvudvägar. De gamla byvägarna slingrar sig längs dalarnas kanter i synnerhet väster om Vikträsk, i Kvarnbys och Nybys dalar samt öster om Björnträsk. Pickala bro som korsar Pickala å var en viktig marknadsplats och knutpunkt för väg- och sjötrafiken på platsen där Stora Strandvägen, Pickala å och Pickalaviken möttes.

Sjundeå och Degerby byggnadsbestånd har en varierande åldersstruktur. På området finns gott om gamla huvudbyggnader, ståtliga ladugårdar i sten, små stugor med trädgårdar samt skol- och affärsbyggnader i trä. Landskapsområdets sporadiska nybyggen ligger i huvudsak på de traditionella bosättningszonerna där åkrarna och klippryggarna möts. Landskapsområdets södra delar ingick i Porkalaområdet som arrenderades till Sovjetunionen 1944–1956. Det arrenderade områdets gräns gick från Degerbys östra sida till Sjundeå kyrkbys norra sida och därifrån nästan rakt österut mot Kyrkslätt. På området saknas den typ av byggnader som var typiska för resten av landet efter kriget. På väggen i en av Sjundby slotts hushållsbyggnader kan man ännu se förhållningsregler som ristats in under arrenderingstiden.

På landskapsområdet finns två kyrkbyar med fint byggnadsarv. Sjundeå kyrkbys (Tjusterby) landmärke är en ståtlig medeltida stenkyrka med klockstapel och kyrkogård. I kyrkbyn och i dess närhet har det byggts en del nyare hus, men kyrkans omgivning och bygatan som kantas av gamla affärsbyggnader utgör fortfarande en relativt enhetlig och idyllisk helhet. På landskapsområdets västra kant ligger Degerby kyrkby som på ett utmärkt sätt bevarat sitt utseende från början av 1900-talet. Degerbys storleksordning, funktioner och byggnadsbestånd representerar en traditionell lantbrukssockens kyrkby med kyrka, kommunalstuga, föreningshus samt affärs- och bostadshus.

Sjundeå och Degerby odlingslandskap är välmående jordbrukslandskap som bevarat sitt öppna och välvårdade utseende. Förändringen i landsbygdens näringsstruktur kan ändå ses i att landskapet blir mer tätortsaktigt. Områdets traditionella kvarnverksamhet och sågindustri har också upphört. Av områdets gamla kvarnbyggnader återstår endast Sjundby, Kvarnby och Störsby kvarnar. Det finns knappt några byggnader och strukturer kvar som hört ihop med sågindustrin. I Sjundeåregionens lantbruk ingår nästan ingen boskapsskötsel, så vårdbiotoperna som uppkommit genom bete har försvunnit, med undantag av några hållmarksängar. Henrikfors gamla kvarnstation med sina forsar, gamla gårdsplan och strandängar utgör en värdefull vårdbiotop trots att kvarnstrukturerna inte längre finns kvar. Vid foten av kraftledningarna som korsar landskapet har det på många ställen uppkommit artrik ängsväxtlighet.

Landskapsbild

Sjundeå och Degerby odlingslandskap är ett välmående sydligt lantbrukslandskap där kulturlandskapet som formats av flera hundra år av odling och bosättning och de varierande naturdragen förenas i en harmonisk helhet. Områdets landskapsmässiga grund utgörs av ådalarna som uppkommit i gamla havsvikar och som tagits i bruk för intensiv odling. Åtskilliga gravrösen på synliga platser vittnar om den förhistoriska bosättningen vid dalkanterna.

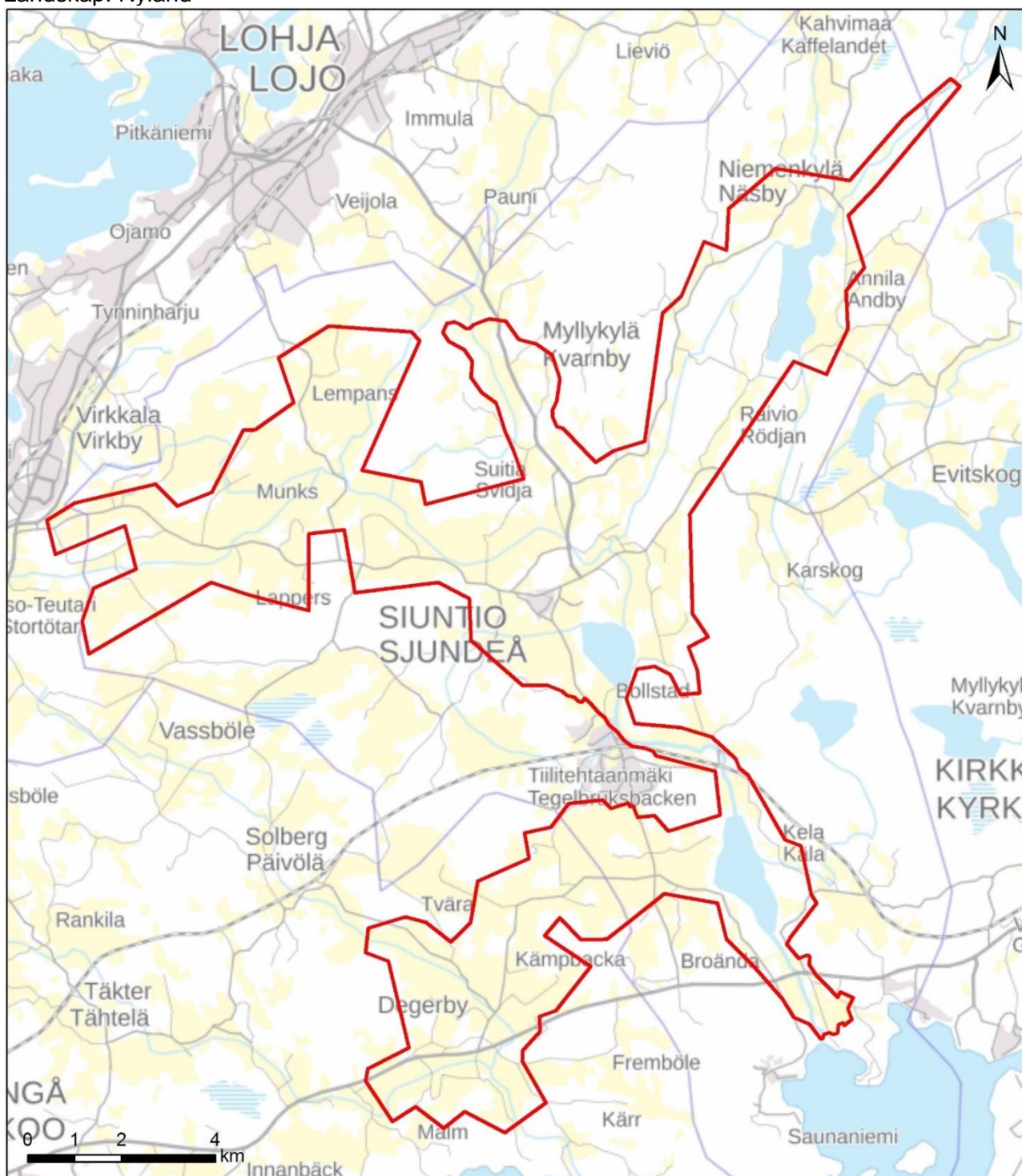
Landskapsområdet karakteriseras av ett välvårdat utseende som till stor del härrör sig från områdets långa herrgårdshistoria. Odlingslandskapet delas upp av skogsbeväxtade klippsluttningar, alléer och vattnet som strömmar i odlingsdalen. De nya byggnaderna och vägarna som baserar sig på historiska linjer passar in i landskapet på ett harmoniskt sätt. I landskapsområdets södra delar är landskapsbilden vidsträckt, lugn och mångsidig. Områdets kyrkbyar Degerby och Sjundeå har bevarat sitt utseende från början av 1900-talet. I landskapsområdets nordöstra delar får landskapet en ståtligare och mer småskalig karaktär, och ådalarna blir ställvis mycket smala och branta.

Trots den intensiva odlingen finns det även värdefulla och landskapsmässigt betydelsefulla naturobjekt på landskapsområdet. I landskapet bakom åkermarkerna kan man nästan överallt se olika klippor på vars sluttningar det växer karga barrträd, väggliknande klippblottningar och ställvis även små enbevuxna torrängar. I de frodiga ådalarna, vid klippsluttningarnas fot och på kalkstensområden växer täta lundar. Dessutom är åns fågelrika selsjöar viktiga landskapsmässiga element.

Sjundeå och Degerby odlingslandskap

Kommun: Ingå, Lojo, Sjundeå, Vichtis

Landskap: Nyland

 Nationellt värdefullt landskapsområde 2021

Nationellt värdefulla landskapsområden: SYKE
Bakgrundskarta: MML/WMTS, 05/2021

Kuva: Tapio Heikkilä

7. Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Kirkkonummi
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu
Pinta-ala	18 821 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 204 ha maatalousalueita: 1892 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 4 715 ha rakennettuja alueita: 485 ha vesialueita: 11 525 ha

Arviointi

Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema on kulttuurihistoriallisesti arvokas maisemakokonaisuus, joka muodostuu ulkosaariston luodoista, Porkkalanniemen kalliorannoista, pienistä luotsikylistä sekä sisämaan laajoista viljely- ja kosteikkoalueista. Alueen olennaisimpia maisemallisia arvotekijöitä ovat peltoaukeiden

pienipiirteinen viljelymaisema, vanha kyläasutus sekä ulkosaaristosta sisämaan viljelyaukeisiin ulottuva maisemallinen jatkumo. Porkkalan kulttuurihistoriallisia kerrostumia rikastavat esihistoriallisen ajan hautaröykkiöt, 1600-luvulta periytyvät tielinjaukset, vanhat merenkulkureitit, majakka- ja luotsiyhdyskunnat sekä Porkkalan vuokra-ajan rakenteet.

Luonnonpiirteet

Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema muodostuu ulkomerelle saakka ulottuvasta saaristosta, pitkälle Suomenlahteen työntyvistä kalliisesta Porkkalanniemestä sekä Tavastfjärdenin pohjukan laajoista viljely- ja kosteikkomaisemista. Alue edustaa monipuolisesti Suomenlahden rannikkoseudun maisemaseutua, jolle on tunnusomaista saaristoalueiden, silokallio- ja metsäsaarekkeiden sekä viljeltyjen tasankojen intensiivinen vaihtelu. Kallioperän rikkonaisuudesta johtuen alueen maisemat ovat vivahteikkaita ja pienimuotoisia, mutta alueen pohjoisosien viljelyaukeilla sekä merenrannalla aukeaa myös laajoja näkymiä.

Porkkalanniemen kallioperä on ruhjeista ja selkeästi suuntautunutta. Niemen luoteispuolella on laajahko rapakivigraniittivyöhyke, jonka alueella kallio on lohkeilleempaa ja kivisempää kuin maisema-alueen muissa osissa. Porkkalanniemen kovimmat kivilajit ovat kvartsi- ja maasälpägneissejä, joiden rinnalla kallioperässä on juovamaisesti graniittia ja liuskeisia kivilajeja. Alueen eteläosille ovat luonteenomaisia silokallioiset mäntymetsää kasvavat saarekkeet ja rikkonainen rantaviiva, jonka eteläpuolella aukeaa jyrkkäseinäisten kalliosaar-ten, luotojen ja avoimien selkääalueiden kirjoma saaristo.

Valtaosa alueen maaperästä on moreenia, jota on ohuina kerroksina etenkin metsäalueilla. Kallioperän notkelmissa ja pienten purojen varsilla on savikoita. Laajimmat savikot ovat kerrostuneet alueen pohjoisosaan, jossa aukeavat Eestinkylän viljelyalueet. Porkkalanniemen itäreunalla on pieni hiekkamuodostuma. Saltfjärdenin kosteikko maisema-alueen pohjoisosassa on pieni, lähes umpeenkasvanut, peltojen ja kalliometsiköiden rajaama murtovesilahti. Sen ympäristössä maaperään on sekoittunut liejua.

Porkkalan luonto on monipuolista. Runsaiden mäntyvaltaisten metsien lisäksi maisema-alueella kasvaa metsälehmusta, tammea, pähkinäpensasta ja vaahteraa. Jalopuita on etenkin Saltfjärdenin lounaisosassa sijaitsevassa Granholmenin lehmuslehtosaarekkeessa. Rantakasvillisuuden, vesilampareiden ja mutkittelevien ojien mosaiikkina hahmottuva Saltfjärden tarjoaa arvokkaan elinympäristön monille lintu-, kasvi- ja hyönteislajeille. Porkkalan saaristosta löytyy useita luontotyyppisiä. Suurimmilla saarilla on esimerkiksi paikoin edustavia lehtoja sekä pieniä luonnontilaisia soistumia. Maisema-alueella on myös laajoja rantaniittyjä. Porkkalan saaristo on linnustollisesti arvokas kohde, joka on tunnettu myös hyvänä muutonseurantapaikkana.

Kulttuuripiirteet

Porkkalan alueella on ollut asutusta jo esihistoriallisella ajalla. Varhaisen asutuksen jälkinä maisema-alueelta tunnetaan hautaröykkiöitä sekä vedenalaisia muinaisjäännöksiä. Alueella on myös viisi pronssikautista hautapaikkaa. Nykyinen maisemarakenne tukeutuu 1630-luvulla merkittäväksi muodostuneen Kirkkonummelta Porkkalanniemen kärkeen johtaneen postitien linjauksiin. Tien varrella on ollut useita luotsitiloja, esimerkiksi Mellangård ja Sunds, jotka ovat myöhemmin kasvaneet suurtiloiksi. Vaurainta maisema-alueen asutus on perinteisesti ollut alueen pohjoisosassa Eestinkylässä ja Saltfjärdenin viljavan peltoaukean ympärillä. Porkkalanniemen merkittävimpiä kyliä ovat olleet Storkanskog, Porkkala ja Värby, joissa perinteistä rakennuskantaa on säilynyt vaihtelevasti. Alueen vanha kylärakenne hahmottuu parhaiten Storkanskogissa.

Porkkalanniemen perinteisissä elinkeinoissa ovat yhdistyneet maanviljelys ja saaristolaiselinkeinot. Alueen maisemapiirteitä on ohjannut olennaisesti myös merenkulku. Porkkalanniemen edustalle on pystytetty kaksi majakkaa, 1800-luvun alussa rakennettu Rönnskärin majakka ja noin sata vuotta nuorempi Kallbådan majakka. Rönnskärin majakka edustaa Suomen vanhinta säilynyttä majakka-arkkitehtuuria, ja sen ympärille on rakennettu luotsiasema sekä muita merenkulkuyhteisölle kuuluneita rakennuksia. Ulkomerellä, yhdeksän kilometrin päässä Porkkalanniemen kärjestä sijaitseva Kallbådan on Suomen viimeinen miehitettyksi tehty merimajakka, jonka matala majakkatorni ja asuinsiipi on valettu massiiviselle betonisokkelille. Kauko-ohjauksella toimiva Kallbådan on edelleen majakkakäytössä, mutta Rönnskärin valo on sammutettu jo 1920-luvulla.

Monipuolisten saaristolais- ja maatalouselinkeinojen ohella Porkkalan maisemien kehittymiseen on vaikuttanut sen sotilasstrateginen merkitys. Porkkala sijaitsee Suomenlahden kapeimmalla kohdalla, alle 40 kilometrin päässä Viron rannikosta, ja sitä on pidetty otollisena linnoitus- ja laivastotukikohtana. Sotilaallinen historia näkyy alueella muun muassa laajoina linnoitus- ja kuljetusrakennelmina. Erityisen merkittäviä rakennelmia

ovat 1910-luvun alussa rakennetun Pietari Suuren merilinnoituksen jäänteet, jotka kuuluivat koko Suomenlahden laajuiseen rannikko puolustusjärjestelmään.

Vuosina 1944–1956 Porkkala oli vuokrattuna Moskovan välirauhan mukaisesti Neuvostoliitolle, joka käytti aluetta laivastotukikohtana. Neuvostoliitto rakensi maisema-alueen tuntumaan muun muassa Upinniemen sotatutkimus- ja Båtvikin huoltosataman. Porkkalassa vuokra-ajasta muistuttaa maisema-alue luode-kaakko-suunnassa halkova mukulakivipäällysteinen Kabanovin tykkitie, joka rakennettiin raskaita sotilaskuljetuksia varten. Lisäksi alueen metsistä löytyy bunkkereita ja Friggesbyssä toimineen sotilaslentokentän hävittäjäsuojia. Vuokra-ajasta johtuen Porkkalasta puuttuu muulle Suomelle tyypillinen sodanjälkeinen tyyppitaloasutus.

Maisema-alueelta tunnetaan 42 vedenalaista kohdetta, joista suurin on puisten alusten hylkyjä. Jo 1200-luvulta lähtien vilkkaasti liikennöidyn Porkkalan vesillä kulki niin itä-länsi- kuin pohjois-eteläsuuntainen laivaliikenne. Saaristossa oli lukuisia luonnonsatamia. Maisema-alueella sijaitsevat lukuisat laivanhylät ovat todisteena liikenteen vilkkaudesta, ja myös pirstaleisen ja karikkoisen saariston sekä ulkoiltojen vaarallisuudesta merenkulkijoille. Porkkalan saaristoa voidaan pitää niin kutsuttuna laivaloukkuna – alueena, jonka luonnomaantieteelliset olosuhteet ovat aiheuttaneet paljon haaksirikkoja. Alueen hylät kuvastavat hyvin Porkkalan maisema-alueen merenkulkua, johon liittyvät myös Rönnskärin ja Kallbådanin majakat. Alueella sijaitsee myös Porkkalan hylkypuisto Träskössä sukeltajia varten.

Porkkalan maisema-alue on kokonaisuudessaan elävää ja hyvinvoivaa kulttuurimaisemaa, jossa maanviljelys, omakotiasutus, huvilat ja virkistysalueet limittyvät toisiinsa. Porkkalanniemellä ja saaristossa sijaitsee useiden kuntien virkistysalueita. Alue on etenkin vapaa-ajankalastajien ja lintuharrastajien suosiossa. Lisäksi Porkkalanniemen ranta-alueilla on runsaasti huviloita ja kausiasutusta. Alueen lähellä sijaitsevat Peuramaan laskettelukeskus ja golfkenttä näkyvät maisema-alueelle, mutta eivät hallitse maisemaa. Maisema-alueen pohjoisosien tuntumaan on rakennettu uusia omakotitaloalueita Kirkkonummen keskustaajaman laajentuessa.

Maisemakuva

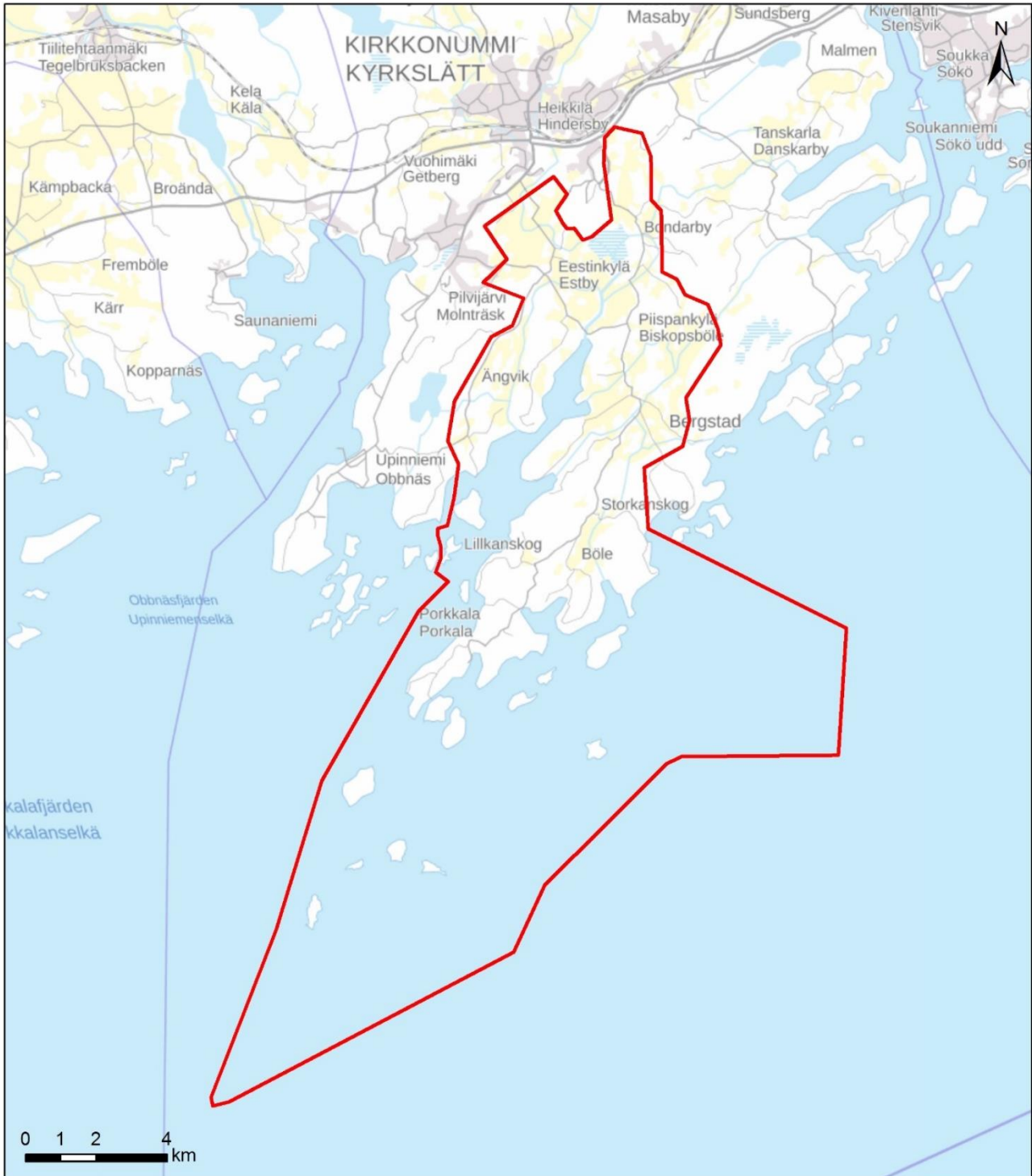
Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema on maisemallisesti monipuolinen alue, jonka yleiskuvassa vaihtelevat peltoalueet, metsäsaarekkeet ja paikoitellen jyrkkäpiirteisetkin kallioalueet. Rannikkoalue on samanaikaisesti avaraa ja pienipiirteistä. Alueella on paljon kapeita ja pieniä lahdelmia sekä saarten suojaan jääviä poukamia, joiden niittyjä ja rantametsiä reunustavat korkeat kalliot. Niemiä kärjistä ja kallioiden lakialueilta aukeaa pitkiä näkymiä avomerelle, jota kirjoittavat korkeat kalliosaaret sekä matalat aallonpieksämät luodot. Alueen eteläkärjessä sijaitseva Kallbådan majakkaluoto on keskellä avomerta.

Maisemarakenteen rungon muodostaa Porkkalan vanha postitie, joka mutkittellee luonnonmuotojen mukaan. Mutkaisen tien varrella aukeaa niin pienipiirteisesti polveilevia peltomaisemia kuin satunnaisia merinäkymiäkin. Alueen tiiviit ryhmäkylät sijaitsevat tiiviisti maantien tai siitä erkanevien pikkuteiden varsilla. Pohjoisosien viljelyaukeat ja Saltfjärdenin kosteikkoalueet muodostavat laajan, yhtenäisen ja omanlaisensa maisematilan. Alueella on myös runsaasti eri-ikäistä huvila- ja mökkikantaa.

Porkkalan saaristo- ja viljelymaisema

Kunta: Kirkkonummi

Maakunta: Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: SYKE
Taustakartta: MML/WMTS, 05/2021

Bild: Tapio Heikkilä

7. Porkala skärgårds- och odlingslandskap

Landskap	Nyland
Kommun	Kyrklätt
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion
Area	18 821 ha, varav öppna våtmarker: 204 ha jordbruksmarker: 1892 ha skog och halvnaturliga marker: 4 715 ha anlagda ytor: 485 ha vatten: 11 525 ha

Bedömning

Porkala skärgårds- och odlingslandskap är en kulturhistoriskt värdefull landskapshelhet som består av yttre skärgårdens kobbar, Porkalauddens klippstränder, små lotsbyar och inlandets vidsträckta odlings- och våtmarksområden. De viktigaste landskapsmässiga värdefaktorerna på området är de öppna åkrarnas småskaliga

odlingslandskap, den gamla bybosättningen samt den landskapsmässiga helheten som sträcker sig från yttre skärgården till inlandets odlingslandskap. Porkalaskulturhistoriska skikt berikas av den förhistoriska tidens gravrösen, väglinjerna från 1600-talet, de gamla sjölederna, fyr- och lotssamhällena samt strukturerna från Porkalaskulturrendetid.

Naturens särdrag

Porkalaskärgårds- och odlingslandskap består av skärgården som sträcker sig ända ut till det öppna havet, den klippiga Porkalaudden som sträcker sig långt ut i Finska viken, samt Tavastfjärdens botten vidsträckt odlings- och våtmarkslandskap. Landskapet representerar Finska vikens kustregions landskapsregion på ett mångsidigt sätt; den intensiva variationen mellan skärgårdsområden, rundhälls- och skogsöar och odlade slätter är typisk för området. Tack vare berggrundens oenhetlighet är områdets landskap nyansrika och småskaliga, men det öppnar sig även vidsträckta vyer från områdets norra delars öppna odlingsmarker och stränder.

Porkalauddens berggrund är tydligt riktad och har många krosszoner. På uddens nordvästra sida finns en ganska stor rapakivi-granitzon, och där är klipporna mer spruckna och steniga än i landskapsområdets övriga delar. Porkalauddens hårdaste bergarter är kvarts- och fältspatgnejsar, och vid sidan av dem förekommer även ådror av granit och skifferstenarter i berggrunden. I områdets södra delar är det typiskt med tallbevuxna rundhällar och en oenhetlig strandlinje som söderut kantar en skärgård med branta klippöar, kobbar och öppna fjärdar.

Största delen av områdets jordmån är morän, som det finns tunna lager av särskilt på skogsområdena. I berggrundens sänkor och vid de små bäckarnas stränder förekommer lermarker. De största lermarkerna har sedimenterats i områdets norra del, där Estbys odlingsmarker öppnar sig. På Porkalauddens östra kant finns en liten sandformation. Saltfjärdens våtmark i landskapsområdets norra del är en liten, nästan igenvuxen brackvattenvik som kantas av åkrar och klippskogar. I vikens omgivning är jordmånen gyttej blandad.

Porkalaskulturs natur är mångsidig. Förutom de många talldominerade skogarna växer det skogslind, ek, hassel och lönn på området. Ädla lövträd växer i synnerhet i Granholmens linddunge i Saltfjärdens sydvästra del. Saltfjärdens gestaltas som en mosaik av strandväxtlighet, tjärnar och slingrande diken och erbjuder en värdefull livsmiljö för många olika fågel-, växt- och insektarter. I Porkalaskärgård förekommer flera olika naturtyper. På de största öarna finns det ställvis till exempel fina lundar och små sankmarker i naturtillstånd. Det finns även vidsträckta strandängar på landskapsområdet. Porkalaskärgård har ett värdefullt fågelbestånd och är även känd som en bra plats för att observera flyttfåglar.

Kulturella särdrag

Det har funnits bosättning i Porkalaskulturrendetiden redan under förhistoriska tiden. Tecken på den tidiga bosättningen som man funnit på landskapsområdet är gravrösen och fornlämningar under vattenytan. Det finns även fem gravplatser från bronsåldern på området. Den nuvarande landskapsstrukturen grundar sig på linjen för postvägen från Kyrkslätt till Porkalauddens spets som blev viktig på 1630-talet. Längs med denna väg fanns det flera lotsgårdar, till exempel Mellangård och Sunds, som senare har vuxit till storgods. Bosättningen på landskapsområdet har traditionellt varit som mest blomstrande i områdets norra delar i Estby och runt Saltfjärdens bördiga åkermarker. Porkalauddens viktigaste byar var Storkanskog, Porkala och Värby där varierande mängder av det traditionella byggnadsbeståndet bevarats. Bäst kan man urskilja områdets gamla bystruktur i Storkanskog.

I Porkalauddens traditionella näringar kombinerades jordbruket med skärgårdsnäringarna. Områdets landskapsdrag formades även av sjöfarten. Utanför Porkalaudden finns två fyrar, Rönnskärs fyr från början av 1800-talet och Kallbådens fyr, som är ca 100 år yngre. Rönnskärs fyr representerar Finlands äldsta bevarade fyrarkitektur, och runt den har det byggts en lotsstation och övriga byggnader som tillhör sjöfartssamhället. Kallbådan, som ligger ute på öppna havet nio kilometer från Porkalaudden, är den sista havsfyren i Finland som byggdes för att vara bemannad. Dess låga fyrtorn och bostadsflygel är gjutna på en massiv betongsockel. Kallbådan är fortfarande i bruk och fungerar med fjärrstyrning, medan ljuset på Rönnskär släcktes redan på 1920-talet.

Förutom de mångsidiga skärgårds- och jordbruksnäringarna har även Porkalaskulturs militärstrategiska betydelse påverkat landskapets utveckling. Porkala ligger på Finska vikens smalaste ställe, under 40 kilometer från den estniska kusten, och har ansetts vara en utmärkt fästnings- och flottbas. Militärhistorien är synlig på området

bland annat i form av stora fästnings- och transportstrukturer. Bland de viktigaste strukturerna finns resterna av Peter den stores sjöfästning från början av 1910-talet, som ingick i kustförsvarssystemet som omfattade hela Finska viken.

Under 1944–1956 arrenderades Porkala till Sovjetunionen i enlighet med Mellanfreden i Moskva, och användes då som flottbas. Sovjetunionen byggde bland annat Obbnäs krigshamn och Båtvikens underhållshamn i närheten av landskapsområdet. Kabanovs kanonväg, den kullerstensbeklädda vägen som korsar landskapsområdet i nordväst-sydöstlig riktning och som byggdes för tunga militärtransporter, påminner fortfarande om Porkalas arrendetid. Dessutom finns det bunkrar i områdets skogar, och i Friggesby finns jaktplansskydd efter militärflygplatsen som låg där. På grund av arrendetiden saknar Porkala den typ av byggnader som blev typisk för resten av Finland efter kriget.

I landskapsområdet finns 42 kända undervattensobjekt varav största delen är vrak av träfartyg. I Porkalas vatten, som varit livligt trafikerade sedan 1200-talet, rörde sig fartyg i både öst-västlig och nord-sydlig riktning. I skärgården fanns många naturhamnar. De många fartygsvraken i landskapsområdet vittnar om en livlig trafik och om farorna med den fragmenterade skärgårdens grynnor, yttre kobbar och skär för sjöfararna. Porkala skärgård kan kallas en fartygsfälla – ett område där de naturgeografiska förhållandena orsakat många skeppsbrott. Vraken i området reflekterar tydligt sjöfarten i Porkala landskapsområde, dit även fyrarna på Rönnskär och Kallbådan hör. I området finns också Porkala vrakpark för dykare vid Träskö.

Porkala landskapsområde är i sin helhet ett livskraftigt och välmående kulturlandskap där jordbruket, egnahemshusen, villorna och rekreationsområdena överlappar. På Porkalaudden och i skärgården finns flera kommuners rekreationsområden. Området är särskilt populärt bland fritidsfiskare och fågelskådare. Dessutom finns det gott om villor och säsongbosättning på Porkalauddens strandområden. Närliggande Hjortlandets skidcenter och golfbana är synliga från landskapsområdet, men de dominerar inte vyerna. I närheten av landskapsområdets norra delar har det byggts nya egnahemshusområden då Kyrkslätts centrala tätort har utvidgats.

Landskapsbild

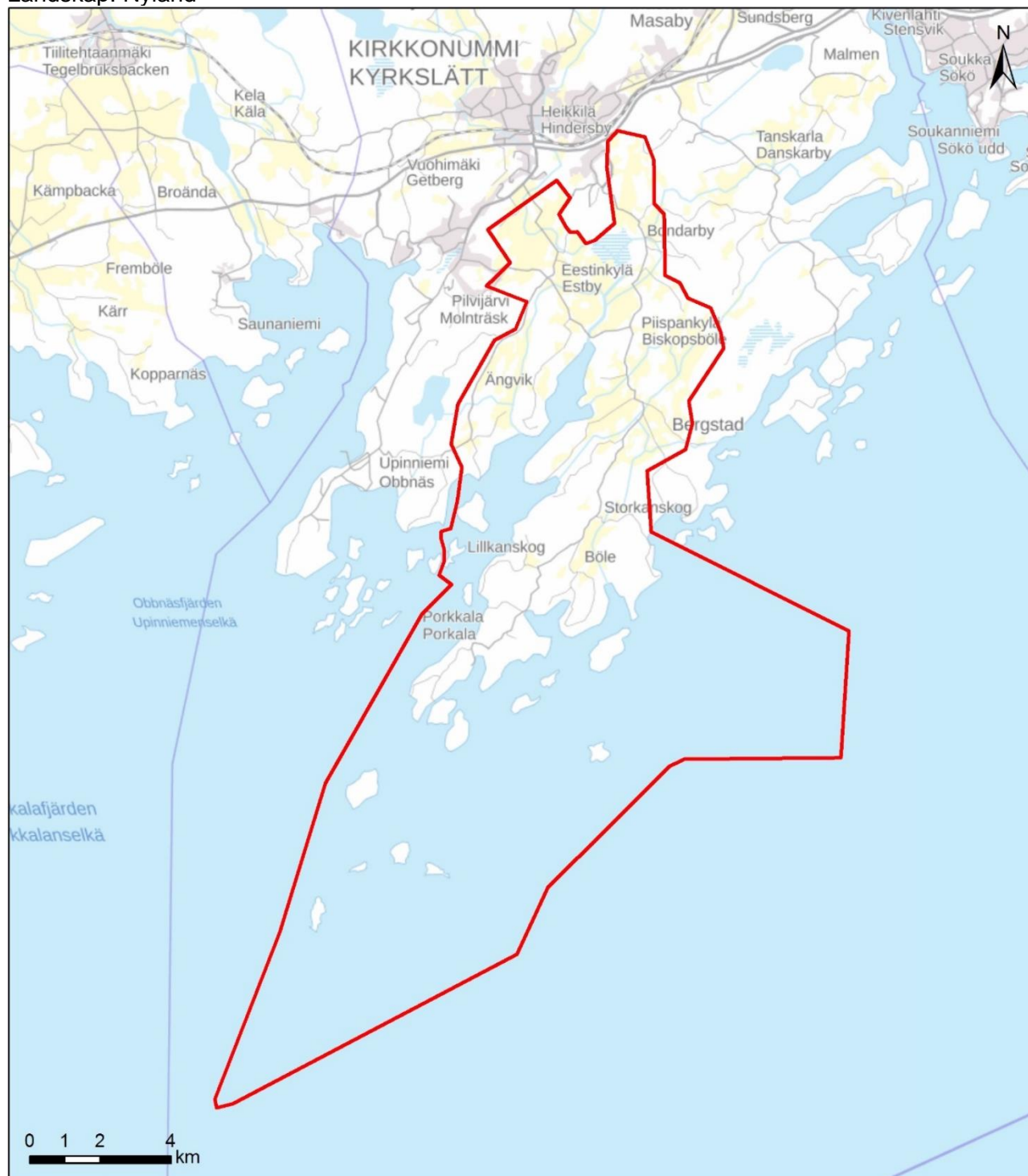
Porkala skärgårds- och odlingslandskap är ett landskapsmässigt mångsidigt område där åkermarker, skogsöar och ställvis skarpskurna klippområden alternerar i landskapet. Kustområdet är samtidigt både vidsträckt och småskaligt. På området finns det många smala och små vikar och bukter som skyddas av holmar och vars ängar och strandskogar kantas av höga klippor. Från uddarnas spetsar och klippornas krön öppnas vidsträckta vyer mot det öppna havet med sina klippöar och låga vågpiskade kobbar. Kallbådans fyrkobbe, som ligger i områdets södra spets, står mitt i det öppna havet.

Landskapsstrukturens ryggrad består av Porkala gamla postväg som slingrar sig enligt naturens former. Längs den slingrande vägen öppnar sig både lätt kuperade åkerlandskap och sporadiska havsvyer. Områdets täta gruppbyar ligger nära landsvägen eller längs de små vägarna som skiljer sig från landsvägen. De norra delarnas odlingsstätter och Saltfjärdens våtmarker utgör ett vidsträckt, enhetligt och unikt landskap. Det finns även gott om villor och stugor i olika åldrar på området.

Porkala skärgårds- och odlingslandskap

Kommun: Kyrkslätt

Landskap: Nyland

 Nationellt värdefullt landskapsområde 2021

Nationellt värdefulla landskapsområden: SYKE
Bakgrundskarta: MML/WMTS, 05/2021

Kuva: Tapio Heikkilä

8. Helsingin edustan merimaisema

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Helsinki
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu
Pinta-ala	4 624 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 ha maatalousalueita: 0 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 239 ha rakennettuja alueita: 60 ha vesialueita: 4 324 ha

Arviointi

Helsingin edustan merimaisema on kulttuurihistoriallisesti monikerroksinen maisemanähtävyys, jota leimaa pitkä linnoitushistoria. Linnoitteiden ja muiden sotilastoiminnan synnyttämien rakenteiden ohella alueen maisemalliset arvot perustuvat luonnontilaisina säilyneisiin luotoihin, pitkiin ja avariin merinäköymiin, maisemaa pohjoisessa reunustavaan Helsingin siluettiin sekä käyttöhistorialtaan monipuolisiin ja virkistyskohteina arvokkaisiin sisäsaariin. Alue on maisemallisesti yhtenäinen virkistys- ja matkailualue, jonka laivaväyliltä aukeaa edustavia näkymiä kohti Helsingin kaupunkialuetta. Mereinen Helsinki on yksi Suomen 27 kansallismaisemasta.

Luonnonpiirteet

Helsingin edustan merimaisema muodostuu erikokoisista saarista sekä pienistä kallioisista luodoista, joita erottavat vilkkaasti liikennöityjen meriväylien halkomat vesialueet. Saaret ovat pääasiassa paljasta tai harvan kasvillisuuden peittämää graniittia. Lisäksi alueen kallioperässä on gneissijuonteita sekä kvartsi- tai granodioriitin luonnehtimia alueita. Useimmat saaret ja luodot ovat paljaaksi huuhtoutuneita, mutta paikoitellen kalliopintoja peittää ohut moreeni. Monien Helsingin edustan saarten kallioperää on louhittu linnoitusten rakennusmateriaaliksi.

Maisemanähtävyyden suurimpia saaria ovat Suomenlinnan linnoituksen pääsaaret Susisaari ja Iso Mustasaari sekä Suomenlinnan itäpuolella sijaitsevat Vallisaari ja Kuninkaansaari. Harakan saaresta Suomenlinnan ja Vallisaaren kautta Santahaminaan kulkeva saariketju muodostaa luontaisen portin Kruunuvuorenselältä avomerelle. Saariketjun eteläpuolella on lähinnä pieniä avoimia luotoja sekä hieman suuremmat Harmaja ja Kattajaluoto. Hernesaaren kaupunginosan edustalla sijaitsevat Pihlajasaaret muodostavat oman luonnonpiirteitään arvokkaan kokonaisuutensa. Alueella on kolme Helsingin luonnonsuojeluohjelmaan 2015–2024 sisältyvää kohdetta: Tiirakari, Pitkäouri ja Pormestarinluodot.

Alueen kasvillisuus vaihtelee ulkosaarten niukasta kasvillisuudesta sisäsaarten paikoitellen runsaslajisiin lehtoihin. Monien saarten käyttöä on rajoitettu, joten niihin on kehittynyt monipuolisia luontokohteita, kuten sotilaskäytön tai laidunnuksen synnyttämiä kalliokeitoja ja rantaniittyjä. Alueen kasvimaailmaa rikastavat rehunta- tai sorantuonnin myötä levinneet tulokasharvinaisuudet. Suomenlinnassa on lisäksi jalojen lehtipuiden reunustamia puistoalueita ja puutarhakasvillisuutta. Helsingin edustan saaristossa on useita arvokkaita lintujen pesimäluotoja.

Ekologiselta laadultaan meri on Helsingin edustalla välttävä. Alueen vedet ovat varsin rehevöityneitä ja sameita, ja ne kärsivät happikadosta sekä sinilevästä. Kesäaikaan alueella mitataan Suomen rannikkovesien suurimpia fosforiarvoja. Helsingin merialueelta on tavattu noin 60 kalalajia, joista lohta, taimenta, kuhaa, siikaa ja ahventa kalastetaan edelleen ammattimaisesti.

Kulttuuripiirteet

Helsingin edustan merimaisemassa yhdistyvät merenkulkuun, sotahistoriaan, virkistyskäyttöön ja kaupungin kasvuun liittyvät elementit. Alueen kiintopiste, Suomenlinnan merilinnoitus, on liitetty vuonna 1991 Unescon maailmanperintöluetteloon ainutlaatuisena sotilasarkkitehtuurin muistomerkkinä. Suomenlinnalla on täten myös kansainvälistä arvoa maisemanähtävyytenä. Lisäksi Helsingin edustalla on monia arvokkaita ensimmäisen maailmansodan aikaisia linnoitteita ja lukuisia historiallisen ajan muinaisjäänteitä, joista suuri osa on vedenalaisia hylkyjä.

Alueen linnoitushistoria ulottuu 1550-luvulle, jolloin Vallisaareen rakennettiin puolustusrakenteita. Aktiiviseen linnoituskäyttöön Helsingin edustan saaret otettiin kuitenkin vasta Ruotsille tappiollisen Hattujen sodan jälkeen vuonna 1748. Suomenlinnan rakennustöiden johtoon nimitettiin linnoitusupseeri Augustin Ehrensvärd, joka sovitti linnoituksen kallioiseen saaristomaastoon bastionijärjestelmää noudattaen. Suomenlinna (Viapori) ei koskaan valmistunut Ehrensvärdin suunnittelemissa laajuudessa, mutta Ehrensvärdin kuollessa vuonna 1772 linnoitus oli lähes puolustuskunnossa.

Suomenlinnan päälinnoituksen ovat muodostaneet Kustaanmiekka, Susisaari, Iso Mustasaari, Pikku Mustasaari ja Länsi-Mustasaari. Lisäksi ulkovarustuksia on ollut Särkällä ja Vallisaareessa. Linnoitusvarustusten ohella Suomenlinnaan rakennettiin saaristolaivaston korjaustelakka sekä kasarmi- ja talousrakennuksia. Suomenlinna toimi rakennusvaiheessaan merkittävänä kulttuurikeskuksena, jonka rakennustyöt piristivät lähialueiden elinkeinoelämää. Suomenlinnaan kuljetettiin paljon puuta ja muuta rakennusmateriaalia Helsingin maalaiskunnasta, Santahaminasta ja Espoon Soukasta. Muurikivet louhittiin pääasiassa linnoitussaarten omista kallioista.

Valta vaihtui Suomenlinnassa vuonna 1808, jolloin linnoitus antautui Venäjälle Suomen sotaan liittyneen piirityksen jälkeen. Venäjä vahvisti linnoitusta rakentamalla Isolle Mustasaarelle venäläisen varuskuntakorttelin. Vuonna 1854 valmistui myös saaren ortodoksinen kirkko. Suomenlinnaa pommitettiin rajusti Krimin sodassa seuraavana vuonna, jolloin suuri osa linnoituksen rakennuskannasta vaurioitui. Sodan jälkeen venäläiset alkoivat linnoittaa saaren läntisiä puolustusrakenteita maavallein ja tykkipattereihin, joita on edelleen jäljellä. Venäläisellä kaudella Suomenlinnaan rakennettiin myös lisää kasarmirakennuksia, sairaala sekä varikko- ja versatasalue.

Suomen itsenäistyttyä Suomenlinna otettiin suomalaiseen varuskuntakäyttöön. Linnoituksen nimi muutettiin nykyiseen muotoonsa toukokuussa 1918. Sisällissodan jälkeen Suomenlinnassa toimi pääkaupunkiseudun suurin vankileiri, mutta aluetta kehitettiin myös sotilaallisena tukikohtana. Suomenlinnaan sijoitettiin Merisotakoulu, ja Susisaaren telakka-alueelle perustettiin sukellusvenelaivueen päätukikohta sekä lentokonetehtas. Suomenlinnan ortodoksinen varuskuntakirkko muutettiin nykyiseen, luterilaiseen asuunsa vuonna 1928. Samalla kirkon torniin asennettiin majakkavallo.

Suomenlinna siirtyi siviilihallinnolle vuonna 1973, kun puolustusministeriö luovutti alueen opetusministeriölle. Linnoitus on vakiintunut monipuoliseksi asuin- ja virkistysalueeksi, jonne on tiiviit lauttayhteydet Helsingin keskustasta. Suomenlinnaan tutustuu vuosittain yli 700 000 kävijää. Suomenlinnan ylläpidosta ja huollosta vastaa Suomenlinnan hoitokunta, joka on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen valtion virasto.

Suomenlinnan ohella monilla muillakin Helsingin edustan merimaiseman saarilla on linnoitusvarustuksia tai muita sotilaallisen toiminnan merkkejä. Suomenlinnaan liittyvän linnoitusjärjestelmän osia on muun muassa Särkän saarella sekä Vallisaarella. Vallisaarella ja Kuninkaansaarella on myös paljon venäläisten rakentamia linnoitusrakenteita. Suomen sodan aikaisia antautumisneuvotteluja isännöineessä Lonnan saarella on sijainnut miinavarastoja ja magneettimiinojen torjuntaan liittyvä demagnetointiasema, jonka rakennuksia ja koneistoa on edelleen jäljellä. Harmaja, Itäinen Pihlajasaari ja Katajaluoto ovat puolestaan olleet osa ensimmäisen maailmansodan aikaista linnoitusketjua. Harakassa on sijainnut puolustusvoimien kemiallinen koelaboratorio sekä venäläisten rakentama kasarmi.

Helsingin edustan saarilla on myös suhteellisen rikas teollinen historia. Suomenlinnan telakalla on valmistettu ja korjattu toisen maailmansodan jälkeen laivoja siviilikäyttöön. Tätä ennen telakka on ollut sotilaskäytössä. Suomenlinnan telakka on maan vanhin edelleen toiminnassa oleva kuivatelakka. Myös Sirpalesaarella ja Valkosaarella on ollut telakkatoimintaa. Valkosaarella on ollut veneveistämö, sairaala ja karanteeniasema, ja Uunisaarella on toiminut vernissatehdas, öljytehdas ja ruumisarkkujen valmistamo. Nykyisin entisillä tehdasalueilla on pursiseura- ja virkistystoimintaa.

Helsingin edustan merimaisemaan kuuluvat myös laivaliikennettä ohjaavat väylämerkit, loistot sekä luotsitoiminnan rakennukset. Helsingin edustan merimaiseman itä- ja länsirajat noudattelevat Helsingin suurimpiin matkustajasatamiin johtavia laivaväyliä, joista Kustaanmiekkan salmesta Katajanokalle ja Olympiasatamaan kulkeva väylä on Suomen tunnetuimpia sisääntuloväyliä. Vanhimmat meriliikenteen opastuskerrostumat löytyvät Harmajan saaresta, jossa on sijainnut jo 1500-luvulla purjehdusmerkki. Tunnusmajakan Harmaja sai 1700-luvulla, ja vuonna 1883 saareen rakennettiin valomajakka, jota korotettiin myöhemmin. Harmajassa toimii edelleen luotsiasema. Koirakarilla Harmajan länsipuolella on loisto ja linjataulu. Katajanokanluodolla sijaitsee vanhoja luotsirakennuksia, jotka kuvastavat Helsingin edustan saarien niukkaa ja muodoiltaan vaatimatonta siviiliasutusta.

Maisema-alueelta tunnetaan 42 eri-ikäistä vedenalaista kohdetta, joista suuri osa on laivanhylkyjä. Kohteet kertovat alueen merenkulusta, liikenteestä, kaupankäynnistä, sodasta ja puolustuksesta. Erityisesti Suomenlinna, Vallisaarta ja Kuninkaansaarta ympäröivä vedenalainen kulttuuriperintö on kiinteä osa saarten käyttö- ja rakennushistoriaa. Hylkyjä on upotettu eri aikoina mm. väyläesteiden, aallonmurtajien, siltojen ja laitureiden perustaksi. Salmiin on myös rakennettu kiinteitä hirsiarkkuja väyläesteiksi, laitureiksi ja telakkatoimintaa varten.

Helsingin edustan merimaiseman saaret ovat olleet jo pitkään suosittuja retkikohteita, ja alueella on liikkunut runsaasti kotitarvekalastajia ja huviveneilijöitä. 1800-luvulla saaristoon avattiin saksalaisen mallin mukaisesti kansanpuistoja, joissa järjestettiin tanssi- ja urheilutapahtumia. Läntiseen Pihlajasaareen perustettiin 1800-luvun lopulla huvila-alue, jonka huviloista monet ovat edelleen jäljellä. Saari on ollut yleistä ulkoilualueutta vuodesta 1928 alkaen.

Maisemakuva

Helsingin edustan merimaiseman voi jakaa maisemallisesti kahteen osaan. Suomenlinnan merilinnoituksen sekä sitä reunustavien saarien muodostaman kehän sisäpuolelle jää pieniä ja keskisuuria saaria, joiden maisemaa on muokattu tuntuvasti. Saarissa on linnoitusvarustuksia, pursiseuratoimintaa, teollisen toiminnan jäänteitä sekä virkistyspalveluita. Helposti saavutettavien saarten taustamaisemassa kohoaa Helsingin kaupungin siluetti kirkontorneineen, satama-alueineen ja rantapuistoineen. Mantereelta katsottuna saaristossa erottuvat Suomenlinnan rakennukset, etenkin majakkana toimiva kirkontorni, sekä Valkosaaren, Luodon, Uunisaaren,

Särkän ja Harakan rakennukset ja ravintolapaviljongit. Avomerelle aukeaa satunnaisia näkymiä esimerkiksi Kaivopuiston rannasta.

Suomenlinnan–Kuninkaansaaren–Vallisaaren muodostaman linnoitusmaisen portin ulkopuolella avautuu avara merenselkä, jota kirjoavat pienet kiviset luodot. Luodoilla on linnustollisesti merkittäviä luontokohteita, joista osa on määritelty suojelualueiksi. Mereisen ulkosaariston maamerkkejä ovat Harmajan majakka sekä maisema-alueen ulkopuolelle rajautuva Isosaari, jossa on sijainnut puolustusvoimain merenvalvonta-asema. Merimaisemaa rytmittävät myös meri- ja väylämerkit.

Helsingin edustan merimaisema on yksi Suomen tunnetuimmista maisemista, jota katsovat esimerkiksi lukuisat Helsinkiin saapuvat risteilyvieraat sekä Tallinnan ja Tukholman laivojen matkustajat. Lisäksi merimaisemassa liikkuu paljon huviveneilijöitä ja yksittäisiin saariin tai Suomenlinnaan tutustuvia matkailijoita. Merimaiseman kokonaiskuva on eloisa, ja alue linkittyy toiminnallisesti kiinteästi Helsingin kantakaupunkiin.

Helsingin edustan merimaisema

Kunta: Helsinki
Maakunta: Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: SYKE
Taustakartta: MML/WMTS, 05/2021

Bild: Tapio Heikkilä

8. Helsingfors havslandskap

Landskap	Nyland
Kommun	Helsingfors
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion
Area	4 624 ha, varav öppna våtmarker: 1 ha jordbruksmarker: 0 ha skog och halvnaturliga marker: 239 ha anlagda ytor: 60 ha vatten: 4 324 ha

Bedömning

Helsingfors havslandskap är en kulturhistoriskt mångskiktad landskapssevärdhet som särskilt karakteriseras av sin långa fästningshistoria. Förutom befästningarna och de övriga strukturerna som hör ihop med den militära verksamheten baserar sig områdets landskapsmässiga värden även på kobbarna som bevarats i naturtillstånd, de långa och vida havsvyerna, Helsingfors siluett som ramar in landskapet i norr samt den inre skärgårdens öar med sin mångsidiga historia och sina värdefulla rekreativområden. Området är ett landskapsmässigt enhetligt rekreativ- och turismområde, och från dess farleder öppnas representativa vyer mot Helsingfors stadsområde. Det maritima Helsingfors är ett av Finlands 27 nationallandskap.

Naturens särdrag

Helsingfors havslandskap består av öar av olika storlek samt små klippiga kobbar som skiljs åt av vattenområden som klyvs av livligt trafikerade farleder. Öarna är i huvudsak granit som antingen är kal eller täcks av gles växtlighet, men i områdets berggrund förekommer även gnejs samt områden som karakteriseras av kvarts- eller granodiorit. De flesta öarna och kobbarna har sköljts bara av havet, men ställvis täcks klippytorna av ett tunt moränlager. Berget på många av öarna utanför Helsingfors har brutits för att få byggmaterial till fästningarna.

Landskapssevärdhetens största öar är Sveaborgs fästnings huvudöar Vargön och Stora Östersvartö samt Skanslandet och Kungsholmen öster om Sveaborg. Ökedjan från Stora Rantan via Sveaborg och Skanslandet till Sandhamn utgör en naturlig port från Kronbergsfjärden ut till det öppna havet. Söder om ökedjan finns i huvudsak små öppna kobbar och de lite större holmarna Gråhara och Stora Enskär. Rönnskären, som ligger utanför stadsdelen Årtholmen, utgör en egen karakteristiskt värdefull helhet. På området finns tre objekt som ingår i Helsingfors naturskyddsprogram 2015–2024: Tirgrundet, Långören och Borgmästargrunden.

Områdets växtlighet varierar från de yttre öarnas glesa växtlighet till de inre öarnas ställvis artrika lundar. Användningen av flera av öarna har begränsats, så det har utvecklats mångsidiga naturobjekt på dem, till exempel hällmarksängar och strandängar som uppkommit som följd av militärbruk eller bete. Områdets växtvärld berikas av de sällsynta nykomlingar som brett ut sig på området i och med foder- och grusimport. På Sveaborg finns dessutom parkområden som omges av ädla lövträd samt trädgårdsväxtlighet. I Helsingfors skärgård finns flera värdefulla fågelskär.

Havet utanför Helsingfors har otillfredsställande ekologisk status. Områdets vatten är eutrofierade och grumliga och de lider av syrebrist och blågrönalger. Sommartid mäts här de högsta fosforhalterna i Finlands kustvatten. På Helsingfors havsområde har man påträffat ca 60 olika fiskarter, varav lax, öring, gös, sik och abborre fortfarande fiskas yrkesmässigt.

Kulturella särdrag

I Helsingfors havslandskap kombineras element som berör sjöfart, krigshistoria, fritidsbruk och stadens tillväxt. Sveaborgs sjöfästning, som är områdets centrala punkt, fördes år 1991 till Unescos världsarvslista som ett unikt militärarkitektoniskt minnesmärke. Sveaborg har således även ett internationellt värde som landskapssevärdhet. Utanför Helsingfors finns också många värdefulla befästningar från första världskriget och åtskilliga fornlämningar från den historiska tiden, varav största delen är vrak under vattnet.

Områdets befästningshistoria sträcker sig tillbaka till 1550-talet, då man byggde försvarsstrukturer på Skanslandet. Öarna utanför Helsingfors togs ändå i aktivt befästningsbruk först 1748, efter att Sverige förlorat i Hattarnas ryska krig. Befästningsofficer Augustin Ehrensvärd utnämndes till ledningen av byggnadsarbetena på Sveaborg och han passade in fästningen i den klippiga skärgårdsterrängen i enlighet med bastionssystemet. Sveaborg färdigställdes aldrig i den omfattning som planerats av Ehrensvärd, men då han dog 1772 var fästningen nästan försvarsduglig.

Sveaborgs huvudfästning bestod av Gustavssvärd, Vargön, Stora Östersvartö, Lilla Östersvartö och Västersvartö. Det fanns även yttre befästningar på Långören och Skanslandet. Utöver befästningarna byggdes även ett reparationsvarv för skärgårdsflottan samt kasern- och hushållsbyggnader på Sveaborg. Under byggnads-skedet fungerade Sveaborg som ett viktigt kulturcentrum vars byggnadsarbeten piggade upp närområdenas näringsliv. Till Sveaborg transporterades mycket virke och annat byggnadsmaterial från Helsingfors landskommun, Sandhamn och Sökö i Esbo. Murstenarna bröts i huvudsak från fästningsöarnas egna klippor.

Ett maktskifte skedde på Sveaborg år 1808 då fästningen kapitulerade för Ryssland efter en belägring i samband med 1808–1809-års krig. Ryssland förstärkte fästningen genom att bygga ett ryskt garnisonskvarter på Stora Östersvartö. 1854 blev även öns ortodoxa kyrka färdig. Sveaborg bombarderades kraftigt under Krimkriget 1855. Då skadades största delen av fästningens byggnadsbestånd. Efter kriget började ryssarna befästa öns västra försvarsstrukturer med jordvallar och kanonbatterier. Under den ryska perioden byggdes även fler kasernbyggnader, ett sjukhus samt ett depå- och verkstadsområde på Sveaborg.

Då Finland blev självständigt togs Sveaborg i finländskt garnisonsbruk. Fästningens finska namn byttes från Viapori till Suomenlinna i maj 1918. Efter inbördeskriget låg huvudstadsregionens största fångläger på Sveaborg, men området utvecklades även som en militärbas. Sjökrigsskolan placerades på Sveaborg och på

Vargöns varvsområde grundades ubåtsflottans huvudbas samt en flygplansfabrik. Sveaborgs ortodoxa garnisonkyrka fick sin nuvarande lutherska form 1928. Samtidigt installerades ett fyrlyjus i kyrktornet.

Sveaborg övergick till civilförvaltningen 1973 då försvarsministeriet överlämnade området till undervisningsministeriet. Fästningen har etablerat sig som ett månsidigt bostads- och rekreationsområde med täta färjeförbindelser från Helsingfors centrum. Årligen bekantar sig över 700 000 besökare med Sveaborg. Förvaltningsnämnden för Sveaborg, som är en statlig myndighet som står under undervisnings- och kulturministeriet, ansvarar för Sveaborgs underhåll.

Förutom Sveaborg har även flera andra öar inom Helsingfors havslandskap befästningar eller andra tecken på militär verksamhet. Delar av Sveaborgs fästningssystem finns bland annat på Långören och Skanslandet. På Skanslandet och Kungsholmen finns även flera fästningsbyggnader som byggts av ryssarna. På ön Lonnan, som stod värd för kapitulationsförhandlingarna under 1808–1809-års krig, har det funnits minförråd och en avmagnetiseringsstation för bekämpning av magnetminor. Gråhara, Östra Rönnskär och Stora Enskär ingick i en befästningskedja från första världskriget. På Gråhara låg försvarsmaktens kemiska testlaboratorium och en kasern byggd av ryssarna.

Öarna utanför Helsingfors har också en relativt rik industrihistoria. Efter andra världskriget har fartyg tillverkats och reparerats för civilt bruk på Sveaborgs varv. Före det var varvet i militärt bruk. Sveaborgs varv är landets äldsta torrdocka som fortfarande är i bruk. Det har funnits varvsverksamhet också på Flisholmen och Blekholmen. På Blekholmen fanns en båtfabrik, ett sjukhus och en karantänstation, och på Ugnsholmen har det funnits en fernissfabrik, en oljefabrik och en fabrik som tillverkade likkistor. Nuförtiden finns det segelsällskaps- och rekreationsverksamhet på de gamla fabriksområdena.

I Helsingfors havslandskap ingår även sjömärkena som styr båttrafiken, båkarna samt lotsverksamhetens byggnader. Helsingfors havslandskaps östra och västra gränser följer fartygslederna till Helsingfors största passagerarhamnar, varav farleden från Gustavsvärdssundet till Skatudden och Olympiastranden är en av Finlands mest kända infartsleder. De äldsta sjömärkesskikten finns på ön Gråhara, där det fanns ett seglingsmärke redan på 1500-talet. Gråhara fick en fyrbåk på 1700-talet, och 1883 byggdes en fyr på ön. Denna fyr byggdes senare ut på höjden. Det finns fortfarande en lotsstation som är i bruk på Gråhara. På Hundskär väster om Gråhara finns en båk och en linjetavla. På Skatakobben finns gamla lotsbyggnader som speglar Helsingfors skärgårds knappa och till formen anspråkslösa civila bosättning.

Öarna inom Helsingfors havslandskap har redan länge varit populära besöksmål, och på området har det rört sig gott om privata fiskare och fritidsbåtar. På 1800-talet öppnades folkparker enligt tysk modell i skärgården, där man ordnade dans- och idrottsevenemang. På Västra Rönnskär grundades ett villaområde i slutet av 1800-talet, och många av villorna står fortfarande kvar. Ön har varit ett allmänt friluftsområde sedan 1928.

Landskapsbild

Landskapsmässigt kan Helsingfors havslandskap delas in i två delar. Innanför cirkeln som utgörs av Sveaborgs sjöfästning och öarna som omger den finns små och medelstora öar vars landskap har bearbetats kraftigt. På öarna finns befästningar, segelsällskapsverksamhet, lämningar efter industriverksamhet samt rekreationstjänster. I landskapet bakom de lättillgängliga öarna reser sig Helsingfors stads siluett med sina kyrktorn, hamnområden och strandparker. Från fastlandet kan man urskilja Sveaborgs byggnader, i synnerhet kyrktornet som fungerar som fyr, samt Blekholmens, Klippans, Ugnsholmens, Långörens och Stora Röntans byggnader och restaurangpaviljonger. Vyer mot det öppna havet öppnar sig sporadiskt till exempel från Brunnsparkens strand.

Utanför den fästningslika porten som utgörs av Sveaborg–Kungsholmen–Skanslandet öppnas en vid havsfjärd med små steniga kobbar. På kobbarna finns viktiga naturobjekt med tanke på fågelbeståndet, och en del av dessa har utnämnts till skyddsområden. Bland landmärkena ute i den yttre skärgården finns Gråharas fyr och Mjölö, som ligger utanför landskapsområdets gränser, där försvarsmakten har haft en sjöbevakningsstation. Havslandskapet delas även upp av sjö- och farledsmärken.

Helsingfors havslandskap är ett av Finlands mest kända landskap som beskådas till exempel av åtskilliga kryssningspassagerare som anländer till Helsingfors samt passagerare på Tallinn- och Stockholmsfärjorna. Dessutom rör sig många fritidsbåtar och resenärer som besöker enskilda öar i havslandskapet. Havslandskapets helhetsbild är livlig, och området har en fast funktionsmässig länk till Helsingfors stadskärna.

Helsingfors havslandskap

Kommun: Helsingfors

Landskap: Nyland

 Nationellt värdefullt landskapsområde 2021

Nationellt värdefulla landskapsområden: SYKE
Bakgrundskarta: MML/WMTS, 05/2021

Kuva: Tapio Heikkilä

9. Vantaanjokilaakson viljelymaisema

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Helsinki, Vantaa
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Eteläinen viljelyseutu
Pinta-ala	3 304 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 7 ha maatalousalueita: 1 854 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 922 ha rakennettuja alueita: 440 ha vesialueita: 81 ha

Arviointi

Vantaanjokilaakso edustaa eteläisen Suomen pitkän kartano- ja viljelyhistorian synnyttämiä maatalousmaisemia. Alueen perinteinen viljelymaisema on säilynyt pääkaupunkiseudun kasvun paineessa hyvin. Se muodostaa arvokkaan maaseutumaisen elinkeinomaisemakokonaisuuden keskelle urbaania ympäristöä. Maisema-

alueella on useita merkittäviä kulttuuriympäristökohteita, luonnonsuojelu- ja virkistysalueita sekä maatalouskäytössä säilyneitä yhtenäisiä peltoaloja.

Luonnonpiirteet

Vantaanjokilaakson viljelymaisema kuuluu Eteläisen viljelyseudun maisemaseutuun, jota luonnehtivat laajat savitasangot, pienet joet sekä huuhtoutuneet kallio- ja moreeniselänteet. Vantaanjokea myötäilevä maatalousmaisema muodostuu jokilaakson savikoille raivatuista viljelysaukeista, joita ympäröi pääkaupunkiseudun asutus. Jokilaakso on kallioperältään pääosin graniittia ja kvartsi-maasälpägneisiä. Viinikkalan kohdalla joki noudattelee suuren lounais-koillisuuntaisen siirroksen linjaa, jonka länsipuolella on yhtenäinen rapakivi-graniittialue. Savipohjaista jokilaaksoa ympäröivät moreenipäällysteiset mäkitäät, joilla on muutamia avokallio-alueita. Vantaanjoen kapea uoma on kaivautunut paikoin syväälle savimaahan.

Vantaanjoki muodostaa oman vesistöalueensa, jonka pääuoma kulkee Riihimäeltä Helsingin Vanhankaupunginlahdelle. Pääuoma kuuluu Natura 2000 -verkostoon. Joki virtaa pääosin lehto- ja viljelymaisemien läpi, mutta paikoin jokivarren maisemakuva on hyvin urbaani. Jokivesi on tyypillisesti savisameaa ja runsasravinteista. Vesistöalueen taaja asutus ja elinkeinotoiminta vaikuttavat voimakkaasti joen kuormitukseen ja käyttöön. Vantaanjoen vesistöalueella on vain vähän tulvia tasaavia järviä, joten joki on varsin tulvaherkkä. Joki-uoman kainalossa Silvolassa sijaitsee lähes 50 hehtaarin laajuinen tekojärvi, joka toimii Päijännetunnelin varavesialtaana ja paineentasajana. Vantaanjoki on vanha meritaimenen kutujoki, jota on pyritty palauttamaan kunnostustöillä taimenen poikastuotannolle ja vaellukselle suotuisaksi.

Vantaanjokilaakson puusto vaihtelee kallioselänteiden havu- ja sekametsistä jokea reunustavaan lehtipuu- ja pensasvyöhykkeeseen. Osa jokivarren rantaviidoista on linnustollisesti rikkaita. Alueen kasvillisuus on voimakkaasti kulttuurivaikutteista, mutta Vantaanjoen varrella on myös joitakin luonnonsuojelualueita. Laajimmat yhtenäiset rauhoitetut alueet sijaitsevat Pitkäkösken ja Niskalan ympäristössä, jossa on muun muassa kau- niita koskijaksoja ja vanhaa metsää. Helsingin luonnonsuojeluohjelman kohde Paloheinä-Haltialan metsäalue sijaitsee osittain maisema-alueella. Alueella ja sen rajoilla sijaitsee myös kolme luonnonmuistomerkkiä.

Kulttuuripiirteet

Vantaanjokilaaksossa on ollut asutusta jo kivikaudella. Vanhimmat alueelta tunnetut muinaisjäännökset ajoituivat yli 8 000 vuoden taakse Suomusjärven kulttuuriin. Tuolloin alkanut asutus jatkui alueella lähes tauotta varhaismetallikaudelle ajanlaskun alkuun saakka, vaikka itse asuinpaikat olivat maankohoamisen takia lyhyt-aikaisia. Tunnetut esihistorialliset asuinpaikat sijaitsevat savikon reunoilla entisillä moreeni- ja hiekkaranoilla.

Vantaanjoki on ollut tärkeä historiallinen liikenneväylä, jonka ympärille on muotoutunut kyläasutusta jo varhaiskeskiajalla. Jokilaaksossa ovat kohdanneet keskiajalla vakiintunut ruotsalaisperäinen uudisasutus sekä pohjoisesta levittäytynyt suomenkielinen asutus. Alueen asutusmaiseman historiallista ydinaluetta ovat Seutul- lan ja Riipilän seudut. Vanhoja kyläkeskuksia ovat olleet myös Keimola, Viinikkala, Voutila, Martinkylä ja Myllymäki.

Maisema-alueen perinteinen kyläasutus sijaitsee maisemaseudulle tunnusomaisilla metsäisillä selänteillä ja niiden reunoilla. Kaupunkiasutus on tiivistynyt kiinni peltoalueisiin, ja vanha kylärakenne näkyy vain paikoin maisemassa, tielinjoissa ja kaupunginosien nimistössä. Uusia kaupunginosia on rakennettu myös suoraan vanhojen viljelymaiden päälle.

Kaupunkirakenteen tiivistymisestä ja maatalousyrittäjien määrän vähenemisestä huolimatta Vantaanjokilaakso on pysynyt aktiivisessa maatalouskäytössä. Viljelymaisemaa jäsentävät laajat yhtenäiset peltoalat sekä peltoihin rajoittuvat maatilat rakennuksineen ja pihapiireineen. Pitkään viljeltyjen peltoaukeiden ohella jokilaak- sossa on jonkin verran vanhaa rakennuskantaa ja kulttuurikasvillisuutta sekä kaksi arvokasta perinnebiotoop- pikohdetta.

Jokilaakson merkittävintä rakennuskantaa edustaa 1600-luvulla perustettu Backaksen kartano, joka on toimi- nut 1900-luvulla Osuuskunta HOK-Elannon tuotantotilana. Yhdessä joen alajuoksulla sijaitsevan Tuomarin- kylän kartanon kanssa Backas muodostaa arvokkaan esimerkin aluetta leimanneesta kartanokulttuurista. Muita arvokkaita kartanokohteita ovat maisema-alueella Königstedt Riipilässä, Katrineberg Seutulassa, Linnan kar- tano Keimolassa sekä Helsingin puolella sijaitseva Haltialan tila, jonka päärakennus tuhoutui tulipalossa 1950-

luvulla. Kartanoympäristöissä on runsaasti vanhoja rakennuksia, puutarhakasvillisuutta sekä laidun- ja viljelyalueita. Alueella on myös arvokkaita vanhoja maatilakokonaisuuksia, esimerkiksi Meilby Seutulassa sekä Backas–Vestergård (nykyisin Backas I–Södergård), Stambo ja Petas Keimolassa.

Maatalouden ohella Vantaanjokilaakso on tarjonnut hyvät edellytykset varhaiselle teollisuudelle. Alueen ensimmäiset myllyt rakennettiin ilmeisesti jo keskiajalla, ja 1700-luvun lopulla joen varrella oli koeluontoinen hopeasulatto. Vantaankosken länsirannalle perustettiin 1830-luvulla ruukki, joka oli toiminnassa noin 30 vuotta. Vanhan ruukin tuntumaan perustettiin vuonna 1882 Wahlbergin viilatehdas ja mylly, joiden toiminta jatkui aina 1960-luvulle saakka. Vanhasta tehdasympäristöstä muistuttavat nykyisin viilatehtaan ja myllyjen rakennukset sekä kookas harmaakivipato.

Vantaanjokilaaksoa ympäröivät maisemat muuttuvat nopeasti. Maisema-alueen tuntumaan on noussut viime vuosikymmenien aikana useita asuinalueita. Lisäksi Vantaanjokilaakson viljelymaisemia sivuavat tai halkovat monet suuret liikenneväylät, kuten Kehä III, Hämeenlinnanväylä ja Tuusulanväylä. Koillisnurkastaan maisema-alue rajautuu Helsinki–Vantaan lentoasema-alueeseen. Tiivistyvän kaupunkirakenteen keskellä Vantaanjokilaakso on tärkeä virkistysalue, jossa risteilee runsaasti ulkoilureittejä.

Maisemakuva

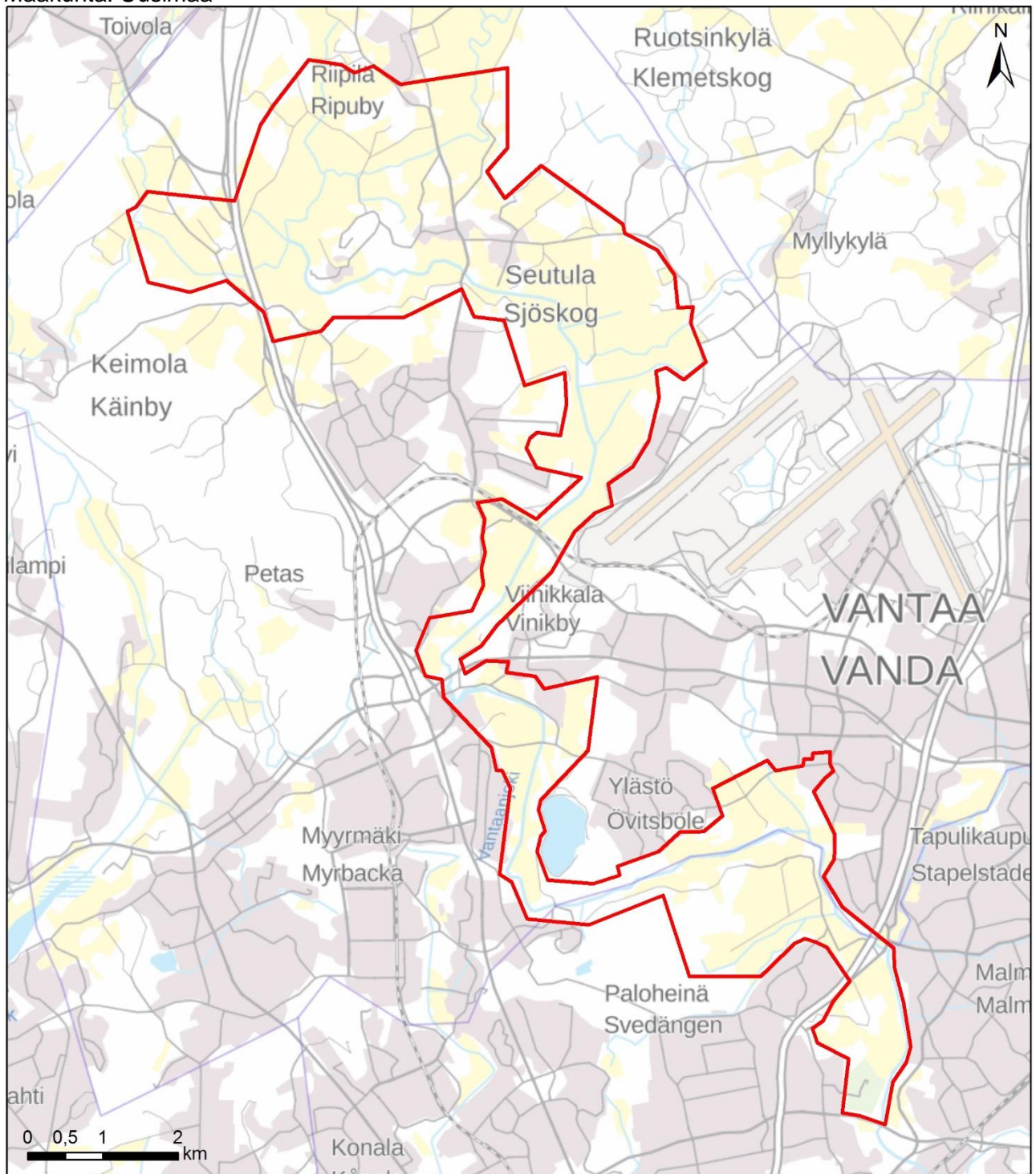
Vantaanjokilaakson viljelymaisema on huomattava yhtenäinen viljelyalue pääkaupunkiseudun kaupunkiasutuksen keskellä. Taajama-asutuksen leviäminen ja tiivistyminen näkyvät selvästi alueen maisemakuvassa, jota kehystävät asutuksen ohella leveät päätiet sekä teollisuus-, toimitalo- ja kaupparakennukset. Urbanista ilmeestä ja ympäristön intensiivisestä maankäytöstä huolimatta alueella on runsaasti rauhallisia maatalousmaisemia sekä luonnonarvoiltaan huomattavia suojelualueita. Maisema-alueen laajoilla virkistysalueilla yhdistyvät urbaanit puitteet, maatalouselinkeinojen synnyttämät ympäristöt sekä koskiosuuksien, vanhojen metsien ja puistomaisina hoidettujen alueiden leimaamat luontokohteet.

Vantaanjokilaakson kulttuurihistoria näkyy maisemassa satunnaisina perinteisen rakenteensa säilyttäeinä kyläkokonaisuuksina, vanhoina tielinjoina, hyvin säilyneinä kartanoympäristöinä sekä historiallisina teollisuuslaitoksina. Alueella on myös laajoja viljelytasankoja, joiden taustamaiseman muodostavat pääsääntöisesti matalahkot asuinalueet. Avarimmat näkymät aukeavat Seutulan ja Haltialan peltoalangoilla. Haltialassa on laajoja laidunmaita, joiden yli aukeaa pitkiä Helsingin siluetin sekä Pakkalan ja Kartanonkosken kaupunginosien reunustamia näkymiä.

Vantaanjokilaakson viljelymaisema

Kunta: Helsinki, Vantaa

Maakunta: Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: SYKE

Taustakartta: MML/WMTS, 05/2021

Bild: Tapio Heikkilä

9.Vanda ådals odlingslandskap

Landskap	Nyland
Kommun	Helsingfors, Vanda
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Södra odlingsregionen
Area	3 304 ha, varav öppna våtmarker: 7 ha jordbruksområden: 1 854 ha skog samt öppna moar och klippor: 922 ha bebyggda områden: 440 ha vattenområden: 81 ha

Bedömning

Vanda ådal representerar jordbrukslandskap som uppkommit som följd av södra Finlands långa herrgårds- och odlingshistoria. Områdets traditionella odlingslandskap har bevarats väl under trycket från den växande huvudstadsregionen. Det utgör en värdefull landsbygdsliknande näringslandskapshelhet mitt i en urban miljö. På

landskapsområdet finns flera betydelsefulla kulturmiljöobjekt, naturskydds- och rekreationsområden samt enhetliga åkermarker som fortfarande används för jordbruk.

Naturens särdrag

Vanda ådals odlingslandskap hör till Södra odlingsregionens landskapsregion, som karakteriseras av vidsträckta lerslätter, små åar och barsköljda klipp- och moränryggar. Jordbrukslandskapet som följer Vanda å består av odlingsmarker som röjts upp på ådalens lermarker och omges av huvudstadsregionens bosättning. Ådalens berggrund består i huvudsak av granit och kvarts-fältspatgnejs. Vid Vinikby följer ån en stor sydväst-nordöstlig förkastningslinje, och väster om denna förkastning finns ett enhetligt rapakivgranitområde. Den lerbottnade ådalen omges av moränbeklädda kullar, där det ställvis förekommer kala berg. Vanda ås smala fåra har ställvis grävt sig djupt ner i lermarken.

Vanda å utgör ett eget tillrinningsområde, vars huvudfåra går från Riihimäki till Gammelstadsfjärden i Helsingfors. Huvudfåran ingår i Natura 2000 -nätverket. Ån strömmar mest genom lund- och odlingslandskap, men ställvis är åstrandens landskapsbild mycket urban. Åns vatten är huvudsakligen grumligt av lera och eutroft. Tillrinningsområdets täta bosättning och näringsverksamhet påverkar starkt åns belastning och bruk. I Vanda ås tillrinningsområde finns endast få sjöar som jämnar ut översvämningar, så ån är ganska känslig för översvämningar. I Sillböle ligger en nästan 50 hektar stor konstgjord sjö som fungerar som reservvattenbassäng och tryckutjämnare för Päijännetunneln. Vanda å är en gammal lekplats för havsöring som man strävat efter att återställa genom reparationsarbeten som gör ån lämplig för havsöringens yngelproduktion och vandring.

Vanda ådals trädbestånd varierar från klippryggnas barr- och blandskogar till lövträds- och buskzonen som kantar ån. En del av åns skogstränder har ett rikt fågelbestånd. Områdets växtlighet är starkt kulturpåverkad, men längs Vanda å finns även några naturskyddsområden. De största enhetliga fridlysta områdena ligger i närheten av Långforsen och Nackböle, där det bland annat finns vackra forsavsnitt och gammal skog. Objektet Svedängen-Haltiala skogsområde i Helsingfors naturskyddsprogram ingår delvis i landskapsområdet. På området och vid dess gränser finns också tre naturminnesmärken.

Kulturella särdrag

Det fanns bosättning i Vanda ådal redan på stenåldern. De äldsta fornlämningarna som hittats på området är över 8000 år gamla och tillhör Suomusjärvikulturen. Bosättningen som då inleddes på området fortsatte nästan utan avbrott ända fram till tideräkningens början på den tidiga metallåldern, även om själva boplatserna var kortvariga på grund av landhöjningen. De förhistoriska boplatserna som hittats ligger på lermarkernas kanter på gamla morän- och sandstränder.

Vanda å har varit en viktig historisk trafikled, där bybosättning uppkom redan på den äldre medeltiden. I ådalen möttes det på medeltiden etablerade svenska nybyggarsamhället och den finskspråkiga bosättningen som spred sig från norr. Områdets bosättningslandskaps historiska kärnområden är Sjöskogs och Ripubys omgivning. Även Käinby, Vinikby, Brutuby, Mårtensby och Kvarnbacka var gamla bycentrum.

Landskapsområdets traditionella bybosättning ligger på skogsbeklädda ryggar och deras kanter, vilket är typiskt för landskapsregionen. Stadsbosättningen har vuxit tätt intill åkermarkerna, och den gamla bystrukturen är endast synlig ställvis i landskapet, främst i väglinjerna och stadsdelarnas namn. Nya stadsdelar har även byggts direkt på gamla odlingsmarker.

Trots att stadsstrukturen har blivit tätare och antalet lantbruksföretagare har minskat är Vanda ådal fortfarande i aktivt odlingsbruk. Odlingslandskapet struktureras av enhetliga åkermarker samt lantgårdarna med sina byggnader och gårdsplaner som gränsar till åkrarna. Förutom de öppna åkrarna med sin långa odlingshistoria finns det även en del gammalt byggnadsbestånd och kulturväxtlighet i ådalen, liksom även två värdefulla vårdbiotopobjekt.

Ådalens viktigaste byggnadsbestånd representeras av Backas gård som grundades på 1600-talet och som fungerade som andelslaget HOK-Elantos produktionsgård på 1900-talet. Tillsammans med Domarby gård som ligger vid åns nedre lopp utgör Backas ett värdefullt exempel på herrgårdskulturen som präglade området. Övriga värdefulla herrgårdar på landskapsområdet är Königstedt i Ripuby, Katrineberg i Sjöskog, Linna gård i Käinby samt Tomtbacka gård som ligger i Helsingfors och vars huvudbyggnad förstördes i en brand på 1950-talet. I herrgårdsmiljöerna finns gott om gamla byggnader, trädgårdsväxtlighet samt betes- och odlingsmarker.

På området finns också värdefulla gamla gårdshelheter, t.ex. Mailby i Sjöskog samt Backas-Vestergård (idag Backas I - Södergård), Stambo och Petas i Käinby.

Förutom jordbruket har Vanda ådal även erbjudit goda förutsättningar för den tidiga industrin. Områdets första kvarnar byggdes förmodligen redan på medeltiden, och vid slutet av 1700-talet prövade man att driva ett silversmälteri vid åstranden. På 1830-talet grundades ett bruk på Vandaforsens västra strand som fungerade i ca 30 år. I närheten av det gamla bruket grundades år 1882 Wahlbergs filfabrik och kvarn, vars verksamhet fortsatte ända fram till 1960-talet. Nuförtiden påminner filfabrikens byggnader och kvarnarna, samt den stora gråstensdammen om den gamla fabriksmiljön.

Landskapen som omger Vanda ådal förändras snabbt. Under de senaste årtiondena har flera bostadsområden byggts i närheten av landskapsområdet. Dessutom kantas eller korsas Vanda ådals odlingslandskap av flera stora trafikleder, till exempel Ring III, Tavastehusleden och Tusbyleden. I nordost gränsar landskapsområdet till Helsingfors-Vanda flygplatsområde. Mitt i den allt tätare stadsstrukturen är Vanda ådal ett viktigt rekreationsområde med flera korsande friluftsleder.

Landskapsbild

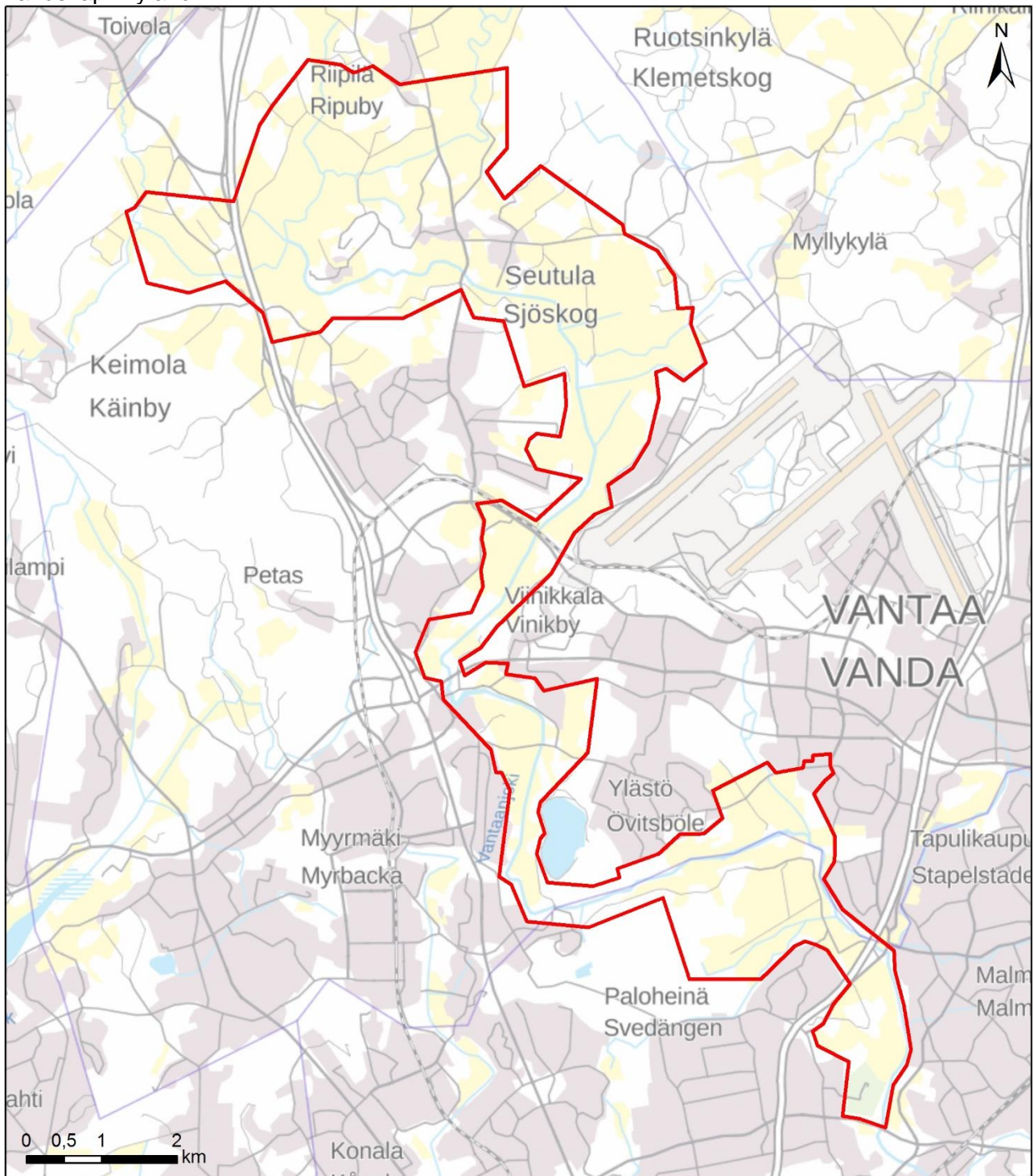
Vanda ådals odlingslandskap är ett betydligt enhetligt odlingslandskap i mitten av huvudstadsregionens stadsbosättning. Man kan tydligt se i landskapsbilden hur tätortsbosättningen blivit tätare och mer utbredd, och landskapsbilden kantas förutom av bosättningen även av breda huvudvägar samt industri-, verksamhets- och affärsbyggnader. Trots det urbana utseendet och det intensiva jordbruket finns det gott om lugna jordbrukslandskap och skyddsområden med betydande naturvärde. På landskapsområdets vidsträckta rekreationsområden förenas urbana förhållanden, miljöer som uppkommit i och med jordbruksnäringarna samt naturobjekt som karakteriseras av forsavsnitt, gamla skogar och parklika områden.

Vanda ådals kulturhistoria är synlig i landskapet som sporadiska byhelheter som bevarat sin traditionella struktur, gamla väglinjer, välbevarade herrgårdsmiljöer och historiska industrianläggningar. På området finns även vidsträckta odlingslätter vars bakgrund i regel utgörs av ganska lågt byggda bostadsområden. De mest vidsträckta vyerna öppnar sig på Sjöskogs och Tomtbacka åkerslätter. I Tomtbacka finns stora betesmarker med vida vyer som ramas in av Helsingfors siluett samt Backas och Herrgårdsforsens stadsdelar.

Vanda ådals odlingslandskap

Kommun: Helsingfors, Vanda

Landskap: Nyland

 Nationellt värdefullt landskapsområde 2021

Nationellt värdefulla landskapsområden: SYKE

Bakgrundskarta: MML/WMTS, 05/2021

Kuva: Tapio Heikkilä

I0. Porvoonjokilaakson viljelymaisema

Maakunta	Uusimaa, Päijät-Häme
Kunta	Askola, Orimattila, Porvoo, Pukkila
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Eteläinen viljelyseutu
Pinta-ala	14 645 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 115 ha maatalousalueita: 8 253 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 4 287 ha rakennettuja alueita: 1 232 ha vesialueita: 758 ha

Arviointi

Porvoonjokilaakso on elinvoimainen ja monipuolinen eteläsuomalainen jokilaakso, joka on kulttuuri- ja asutushistorialtaan merkittävä. Alueen kulttuurihistoriallisia erityispiirteitä ovat pitkä asutus- ja viljelyhistoria sekä useat arvokkaat kylä- ja kartanoympäristöt. Porvoonjokilaaksossa on myös huomattavia

muinaisjäännöskeskittymiä. Alueen luonnonarvoja edustavat muutamat rehevät lehtoalueet, vivahteikas topografia, runsaat jääkauden synnyttämät piirteet sekä Kanteleenjärven ympäristön arvokkaat lintukohteet. Porvoonjokilaakso ja vanha Porvoo muodostavat yhden Suomen 27 kansallismaisemasta.

Luonnonpiirteet

Porvoonjoki virtaa kumpuilevassa ja intensiivisesti viljellyssä savilaaksossa, joka vaihtuu paikoitellen karuiksi moreeni- ja kalliomaastoiksi. Maisema-alueen kallioperä kuuluu svekokarjalaisen vuorijonon syvälle kuluneeseen juuriosaan. Sille ovat tyypillisiä suuret, lähinnä graniiteista muodostuneet syväkivimassat sekä kivilajien runsaus. Graniitin ohella alueen yleisimpiä kivilajeja ovat granodioriitti ja gabro. Kallioalueet erottuvat maisemassa korkeina jyrkänteinä sekä laajoina metsäselänteinä, joita erottavia murreksia Porvoonjoki ja sen merkittävin sivu-uoma, Pikkujoki, seuraavat.

Jääkauden jälkeen alue on ollut Anculysjärven lahtea, ja sieltä löytyy lukuisia jääkauden merkkejä. Porvoonjokea myötäilee harjujakso, jonka liepeillä maaperässä on hiekkaa ja hienompaa hietaa. Laaksoa reunustavien rinteiden lakialueilla on kalliopaljastumia. Alueella on useita hiidenkirnuja, joista kuuluisimmat sijaitsevat yli 20 kirkun esiintymässä Askolassa. Maaperältään jokilaakso on ensisijaisesti savikkoa, mutta reunaselänteillä ja mäkien rinteillä maaperä on moreenia. Eloperäisiä maa-aineksia esiintyy alueella hyvin vähän.

Porvoonjoki harvoine sivu-uomineen muodostaa alueen vesistöjärjestelmän rungon. Joki saa alkunsa Ensimmäisen Salpausselän etelärinteiden lähteistä ja virtaa maltillisesti säännösteltynä Suomenlahteen. Sameavetisen joen virtaama on varsin hidas ja virtaamavaihtelut pieniä. Porvoonjoessa on neljä suurta koskijaksoa, jotka sijaitsevat Orimattilassa, Pukkilassa, Askolassa ja Porvoossa. Lähes kaikki joen kosket on padottu. Maisema-alueen pohjoisosissa on kaksi huomattavaa järveä, laajojen rantapeltojen ympäröimät Mallusjärvi ja Kanteleenjärvi. Luhtarantainen Kanteleenjärvi on linnustollisesti merkittävä.

Porvoonjokilaakson metsät ovat tyypillisesti tuoreita kuusivaltaisia sekametsiä, jotka vuorottelevat maisemassa pienten lehtimetsien sekä kallioalueiden mäntymetsien kanssa. Alueen pitkän viljelyhistorian ja intensiivisen maankäytön takia lehtoja ja reheviä kasvillisuusalueita on jäänyt vain jyrkkärinteisten koskien rannoille ja muille raivauskelvottomille paikoille. Joen ja rannan välinen niittyöyräs on usein hyvin kapea, ja ruovikkoista rantaa on vain paikoin alavammilla alueilla. Jokiranta on paikoin pusikoitunut. Porvoon linnamäki on geomorfologisesti ja kulttuurihistoriallisesti huomattava sorakumpare, jolla on arvokkaita niitty- ja ketoalueita.

Kulttuuripiirteet

Porvoonjoki on ikivanha kulkureitti Hämeen ja rannikon välillä. Porvoon ja Pukkilan väliltä tunnetaan 170 kivikautista asuinpaikkaa, jotka ovat sijainneet muutaman kymmenen kilometrin nauhana silloisen merenrannan, kulkureittien, kalavesien ja riistametsien äärellä. Erityisen runsaasti muinaisjäännöksiä on Askolan kunnassa, jonka mukaan asutuskeskittymä on nimetty Askolan kulttuuriksi. Maisema-alueelta tunnetaan myös pronssikautisia hautoja ja muita muinaisjäännöksiä. Porvoonjoen suulla, Porvoon linnavuorella on sijainnut 1100- ja 1200-lukujen vaihteessa tanskalainen linnoitusvarustus vartioimassa strategisesti arvokasta jokireittiä.

Jokilaakson kylien kehittymistä ovat ohjanneet maatalous ja teollisuus. Alueen asutus on ryhmittynyt perinteisesti tiheiksi ryhmäkyliksi, joista suurin osa on hajonnut iso- ja uusjakojen myötä. Ryhmäkylärakenne hahmottuu kuitenkin edelleen esimerkiksi Porvoon keskustan pohjoispuolella Saksalassa, jossa on säilynyt paljon vanhaa rakennuskantaa. Vanhoja kyläalueita ovat myös esimerkiksi Henttala, Kerkkoo, Tuorila, ja Vanhamoisio. Kylien ohella jokilaakson asutusmaisemalle ovat tyypillisiä yksittäiset, suurehkot maatilat moreenikumpareiden rinteillä tai metsän laidassa. Jokilaaksossa on runsaasti vanhaa rakennuskantaa, joka periytyy enimmäkseen 1800-luvulta. Oman kerrostumansa asutusmaisemaan tuovat sodanjälkeiset asutustilat, joita on esimerkiksi Suomenkylän tuntumassa Karjalaiskylässä.

Jokilaakson eteläosissa on runsaasti kartanokulttuurin jälkiä. Porvoon pohjoispuolella sijaitseva Kiialan kartano on edelleen suuri ja aktiivisesti maatalouteen suuntautunut tila, joka on ollut rälssitilana ja asumakartanona jo 1300-luvulla. Kiiala ja sen pohjoispuolella Porvoonjoen ja Pikkujoen haarassa sijaitseva Stömsbergin kartano ovat valtakunnallisesti merkittäviä rakennettuja kulttuuriympäristöjä yhdessä niiden itäpuolisen Suomenkylän kanssa. Myös Orimattilassa sijaitseva Mallusniemen kartano on rakennusperinnöltään arvokas kartanokokonaisuus. 1600-luvulla säteriksi perustetun kartanon päärakennuksen vanhimmat osat on rakennettu 1700-luvulla. Jokilaakson kartanokeskuksia ympäröivät laajat peltoalat, joita halkovat edustavat puukujanteet.

Alueen teollinen historia on parhaiten edustettuna Askolan kyläkeskuksessa, Vakkolan kylässä, jossa sijaitsee edelleen toimiva saha. Vakkola on yhtenäinen ja tiivis kylä, jota on asuttu 1300-luvulta saakka. Kylää halkovassa koskessa on ollut myllytoimintaa jo keskiajalla, ja kylän saha on perustettu vuonna 1904. Sahan yhteydessä on sähkölaitos. Askolan monipuolista maatalous- ja teollisuusmaisemaa täydentää kylän liikekeskus, jossa on suomalaista kirkonkylärakentamista hyvin kuvastavia 1900-luvun liikerakennuksia sekä korkea viljasiilo. Myös Orimattilan kirkonkylän eteläpuolella sijaitseva Tönnönkoski kuvastaa hyvin Porvoonjokilaakson myllyperinnettä. Tönnönkosken myllymiljööseen kuuluu Suomen vanhin, vuonna 1911 rakennettu betonikääriltilta. Vanhoja myllyjen sekä teollisuus- ja voimalaitosten rakenteita löytyy muualtakin jokivarresta. Alueella on myös runsaasti vanhaa liikenneinfrastruktuuria, kuten kiviholvisiltoja.

Maatalous on edelleen aktiivista kautta jokilaakson. Maaseutumaisema on kuitenkin paikoin umpeutunutta, ja taajama-alueiden liepeillä uudisrakennuksia on pystytetty vanhoille viljelyalueille. Alueen maatalous on perustunut pitkään yksinomaan peltoviljelyyn, joten laidunnuksen synnyttämät perinnebiotoopit puuttuvat maisemasta lähes täysin muutamia rantatöyräiden niittyjä lukuun ottamatta. Maisema-alueella näkyy myös taajamoitumisen ja maaseutuelinkeinojen muutosten merkkejä. Esimerkiksi maisemallinen yhteys Porvoon linnamäeltä pohjoiseen on lähes katkennut uudisrakentamisen sekä liikenneväylien myötä.

Maisemakuva

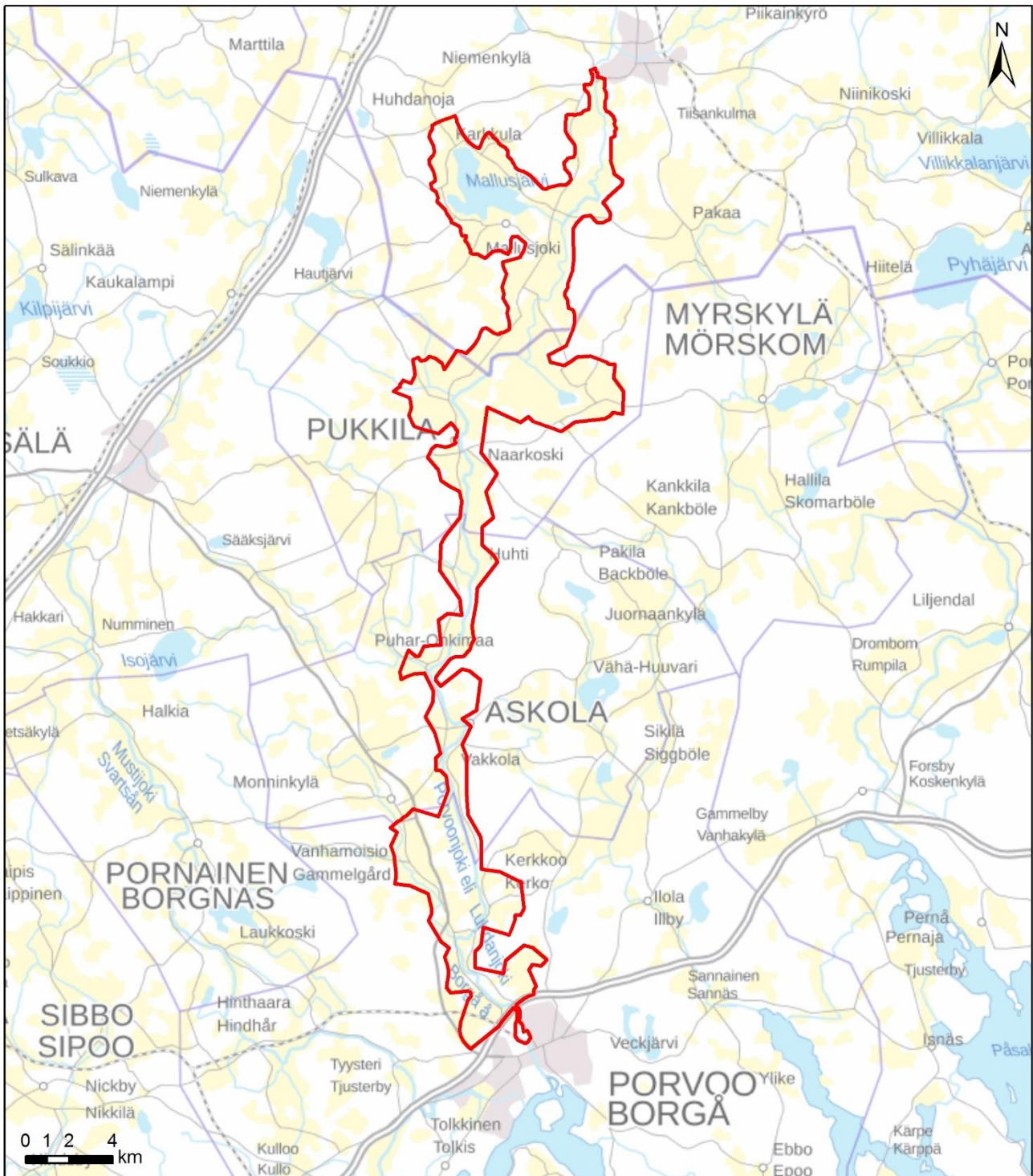
Porvoonjokilaakso on maisemallisesti monipuolinen kokonaisuus. Joen pohjoisjuoksulla maisemaa leimaavat Mallusjärven ja Kanteleenjärven ympäristöjen laajat, loivapiirteiset rantaviljelykset. Pukkilan seudulla ja sen eteläpuolella maisema on hyvin vaihtelevaa ja laaksoa reunustavilta rinteiltä avautuu edustavia näkymiä jokilaaksoon. Pukkilan ja Askolan välillä Porvoonjoki virtaa paikoin jyrkkäpiirteisen metsämaan sisällä, kunnes jatkaa matkaansa Askolan kirkonkylän eteläpuolella keskellä avaraa, kumpuilevaa viljelylaaksoa. Joen alajuoksulla länsirantaa luonnehtivat laajat viljelyalueet, joille itärannan voimakkaat harjanteet, jyrkkärinteiset kumpareet sekä kalliomäet luovat vahvan kontrastin.

Alueen kulttuurihistoria ulottuu kivikaudelle saakka. Porvoonjokilaaksossa on lukuisia merkittäviä muinaisjäännöksiä, joista maisemallisesti vaikuttavin on Porvoon linnamäki. Jyrkkärinteisen ja selväpiirteisen harjukukkulan rinteiltä aukeaa ikonisia näkymiä Porvoon keskiaikaiseen keskustaan. Kirkolle ja puukaupunkiin avautuva maisema on tullut kuuluisaksi muun muassa Albert Edelfeltin teoksesta *Porvoon Linnanmäeltä nähtynä* (1892).

Jokilaakson asutusrakenteessa vuorottelevat perinteiset ryhmä- ja nauhakylät, merkittävät kartanoympäristöt, pienet kirkonkylät taajamamaisine asutuksineen sekä koskien tuntumaan syntyneet vanhat teollisuus- ja myllyympäristöt. Perinteisen rakennuskannan suhteellinen osuus vähenee maisema-alueella pohjoista kohti mentäessä, mutta yksittäisiä edustavia miljöitä löytyy kaikkialta jokilaaksosta. Maisema-alueen tiestö sopeutuu hyvin maisemaan vanhoine siltoineen ja maisemarakennetta noudattavine linjoineen. Paikoitellen tienpinnan korotus on rikkonut perinteistä maisemakuva.

Porvoonjokilaakson viljelymaisema

Kunta: Askola, Orimattila, Porvoo, Pukkila
Maakunta: Uusimaa, Päijät-Häme

 Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: SYKE
Taustakartta: MML/WMTS, 05/2021

Bild: Tapio Heikkilä

I0. Borgå ådals odlingslandskap

Landskap	Nyland, Päijänne-Tavastland
Kommun	Askola, Borgå, Orimattila, Pukkila
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Södra odlingsregionen
Area	14 645 ha, varav öppna våtmarker: 115 ha jordbruksmarker: 8 253 ha skog och halvnaturliga marker: 4 287 ha anlagda ytor: 1 232 ha vatten: 758 ha

Bedömning

Borgå ådal är en livskraftig och mångsidig sydfinländsk ådal med en betydelsefull kultur- och bosättningshistoria. Områdets kulturhistoriska särdrag består av den långa bosättnings- och odlingshistorian samt flera värdefulla by- och herrgårdsmiljöer. I Borgå ådal finns även betydande fornlämningskoncentrationer. Områdets naturvärden representeras bland annat av frodiga landområden, den nyansrika topografin, de många särdragen

som uppkommit under istiden samt de värdefulla fågelobjekten i sjön Kanteleenjärvis omgivning. Borgå ådal och Gamla Borgå utgör ett av Finlands 27 nationallandskap.

Naturens särdrag

Borgå å strömmar genom en kuperad och intensivt odlad lerdal som ställvis övergår i karg morän- och klipp-terräng. Landskapsområdets berggrund är en del av den svekokarelska bergskedjans djupt nötta fot. Typiskt för denna typ av berggrund är stora djupstensmassor som mest består av graniter, samt ett stort antal bergarter. Förutom granit är områdets vanligaste bergarter granodiorit och gabbro. Klippområdena urskiljs i landskapet som höga branter och vidsträckta skogsryggar, som åtskiljs av sprickningarna som Borgå å och dess viktigaste biflöde Lillån följer.

Området var en vik i Anculyssjön efter istiden, och där finns gott om tecken från istiden. Borgå å kantas av ett åsavsnitt. Kring åsen består jordmånen av sand och finmo. På klippornas krön runt dalen finns klippblottningar. På området finns flera jättegrytor, varav de mest kända ligger i Askola, där det finns över 20 jättegrytor. Ådalens jordmån består i första hand av lermarker, men på de kantande ryggarna och kullarnas sluttningar finns morän. Det förekommer mycket lite organiskt jordmaterial på området.

Borgå å med sina få biflöden utgör stammen i områdets vattendragssystem. Ån börjar vid källorna vid Första Salpausselkäs södra sluttning och strömmar måttligt reglerad ut i Finska viken. Den grumliga åns avrinning är ganska långsam med lite variation. Borgå å har fyra stora forsavsnitt som ligger i Orimattila, Buckila, Askola och Borgå. Nästan alla forsar i ån är fördämda. I landskapsområdets norra delar finns två stora sjöar, Malusjärvi och Kanteleenjärvi som omges av vidsträckta strandåkrar. På Kanteleenjärvis stränder finns madkärr, och området har ett betydande fågelbestånd.

Borgå ådals skogar är huvudsakligen friska grandominerade blandskogar, som alternerar i landskapet med små lövskogar och tallskogar på klippområden. På grund av områdets långa odlingshistoria och intensiva jordbruk finns lundar och frodiga växtområden endast kvar på forsarnas branta strandsluttningar och på övriga områden som inte har gått att röja. Åbrinken med ängsvegetation mellan ån och stranden är ofta mycket smal, och vassbevuxen strand förekommer endast ställvis på de låglänta områdena. Ställvis har åstranden tagits över av busksnår. Borgbacken i Borgå är en geomorfologiskt och kulturhistoriskt sett betydlig gruskulle med värdefulla ängar och torrängar.

Kulturella särdrag

Borgå å är en urgammal rutt mellan Tavastland och kusten. Mellan Borgå och Buckila har man hittat 170 boplatser från stenåldern som legat längs ett band på några tiotals kilometer, invid dåvarande havsstranden, färdvägar, fiskevatten och viltskogar. Det finns särskilt många fornlämningar i Askola kommun, och därför har bosättningscentrumet getts namnet Askolakulturen. På landskapsområdet har man även funnit gravar från bronsåldern och andra fornlämningar. Vid Borgå ås mynning på borgbacken i Borgå låg vid 1100–1200-talskiftet en dansk fästning som övervakade den strategiskt värdefulla åruten.

Utvecklingen i ådalens byar har styrts av jordbruket och industrin. Områdets bosättning har traditionellt grupperats som täta gruppbyar, varav de flesta har splittrats i och med storskiftet och nyskiftet. Den gamla bystrukturen kan ändå fortfarande urskiljas till exempel i Saxby norr om Borgå centrum, där gott om gammalt byggnadsbestånd bevarats. Förutom byarna är det typiskt för ådalens bosättningslandskap med enskilda, ganska stora lantgårdar på moränkullarnas sluttningar eller vid skogsbrynet. I ådalen finns det gott om gammalt byggnadsbestånd som huvudsakligen är från 1800-talet. Gårdarna från efterkrigstiden, till exempel i Karjalaiskylä i närheten av Finnby, utgör ett eget skikt i bosättningslandskapet.

I ådalens södra delar finns det gott om spår av herrgårdskulturen. Kiala gård som ligger norr om Borgå är fortfarande en stor gård med aktivt jordbruk. Gården var en frälsegård och bebodd herrgård redan på 1300-talet. Kiala och Strömsberg gård, som ligger norr om Kiala i grenen av Borgå å och Lillån, liksom Finnby öster om dem, är alla byggda kulturmiljöer av riksintresse. Även Mallusniemi gård i Orimattila är en herrgårdshelhet med värdefullt byggnadsarv. Herrgården grundades som ett säteri på 1600-talet, och huvudbyggnadens äldsta delar är från 1700-talet. Ådalens herrgårdar omges av vidsträckta åkermarker som klyvs av vackra alléer.

Områdets industrihistoria representeras bäst av Askola bycentrum Vakkola by, där det fortfarande finns ett fungerande sågverk. Vakkola är en enhetlig och tät by som haft bosättning ända sedan 1300-talet. I forsen som

korsar byn fanns det kvarnverksamhet redan på medeltiden, och byns sågverk grundades 1904. I samband med sågverket finns ett elverk. Askolas mångsidiga jordbruks- och industrilandskap kompletteras av byns affärscentrum, där det finns affärsbyggnader från 1900-talet som fungerar som ett gott exempel på finländskt kyrkbybyggande, samt en hög spannmålssilo. Även Tönnönkoski som ligger söder om Orimattilas kyrkby speglar Borgå ådals kvarntradition. I Tönnönkoskis kvarnmiljö ingår Finlands äldsta bågbro i betong från 1911. Det finns även strukturer från gamla kvarnar samt industrialanläggningar och kraftverk på andra ställen längs ådalen. På området finns även gott om gammal trafikinfrastruktur, till exempel stenvalvsbroar.

Jordbruket är fortfarande aktivt i hela ådalen. Ställvis är lantbrukslandskapet ändå igenvuxet, och i utkanten av tätorterna har man byggt nya byggnader på de gamla odlingsmarkerna. Områdets lantbruk grundade sig länge endast på åkerodling, så landskapet saknar nästan helt vårdbiotoper, med undantag av några ängar vid åbrinkarna. På landskapsområdet kan man även se tecken på det ökade antalet tätorter samt förändringar i landsbygdsnäringarna. Till exempel har det sammanhängande landskapet norrut från borgbacken i Borgå brutits nästan helt i och med nybyggen och trafikleder.

Landskapsbild

Borgå ådal är en landskapsmässigt mångsidig helhet. Vid åns norra lopp karakteriseras landskapet av de vidsträckta, flacka strandodlingarna i omgivningen runt sjöarna Mallusjärvi och Kanteleenjärvi. I närheten av och söder om Buckila är landskapet mycket varierande, och vackra vyer över ådalen öppnar sig från sluttningarna som kantar dalen. Mellan Buckila och Askola flyter Borgå å ställvis genom skarpskurna skogsmarker, för att sedan fortsätta sin färd söder om Askola kyrkby genom en vidsträckt kuperad odlingsdal. Vid åns nedre lopp karakteriseras den västra stranden av vidsträckta odlingsmarker, som får en skarp kontrast i den östra strandens skarpa ryggar, branta kullar och klippsluttningar.

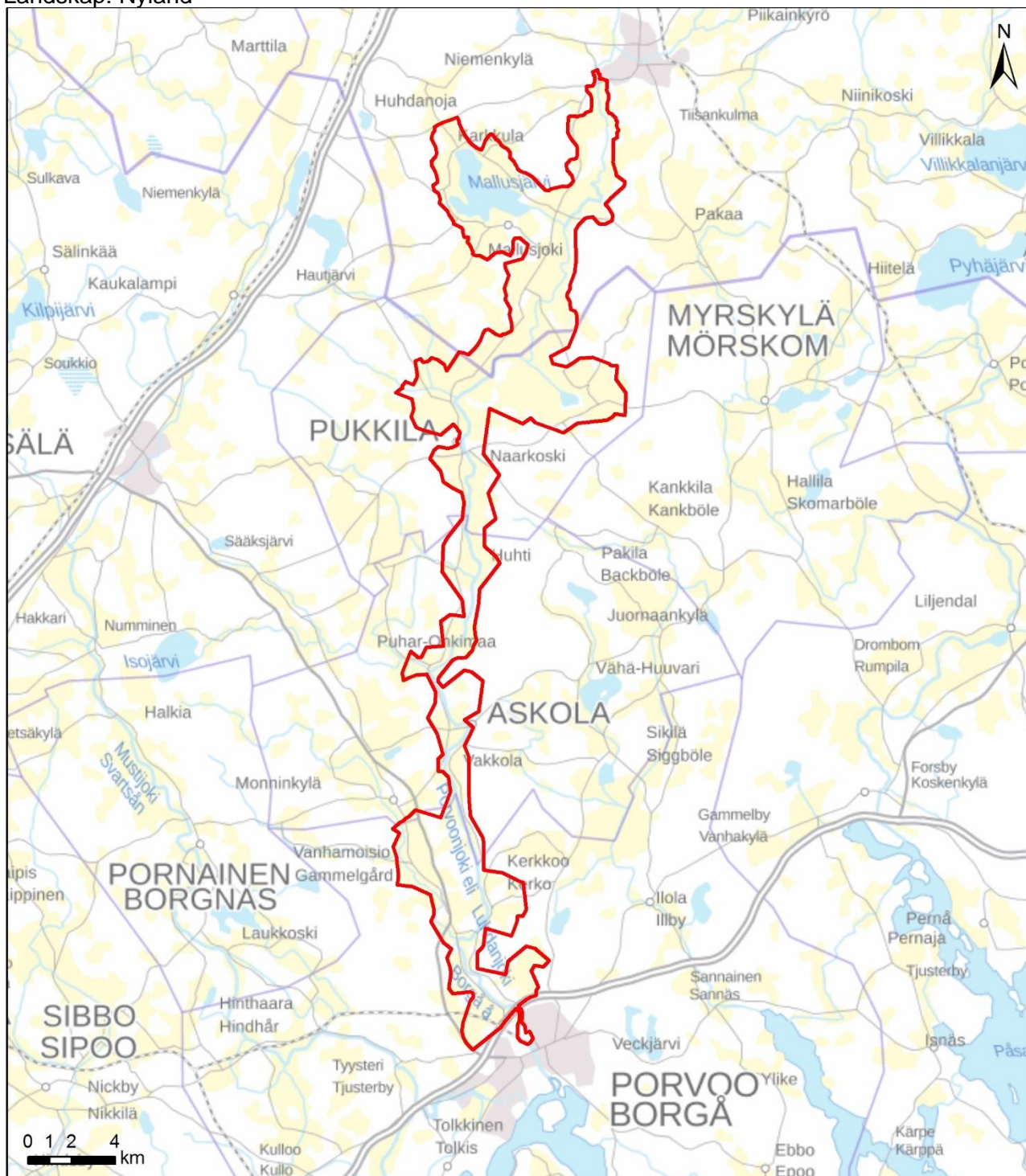
Områdets kulturhistoria sträcker sig ända till stenåldern. I Borgå ådal finns åtskilliga viktiga fornlämningar, varav den landskapsmässigt mest imponerande är borgbacken i Borgå. Från den branta och tydliga åskullens sluttningar öppnar sig ikoniska vyer över Borgå medeltida centrum. Vyn som öppnar sig över kyrkan och trästaden har blivit känd bland annat genom Albert Edelfelts verk *Borgå sett från borgbacken* (1892).

I ådalens bosättningsstruktur alternerar de traditionella grupp- och bandbyarna, betydande herrgårdsmiljöer, små kyrkbyar med sin tätortsliknande bosättning samt de gamla industri- och kvarnmiljöerna som uppkommit i närheten av forsarna. Det traditionella byggnadsbeståndets proportionella andel minskar mot landskapsområdets norra delar, men det finns enskilda fina miljöer överallt i landskapsområdet. Områdets vägnät passar väl in i landskapet med sina gamla broar och väglinjer som följer landskapsstrukturen. Ställvis har en höjning av vägytan brutit den traditionella landskapsbilden.

Borgå ådals odlingslandskap

Kommun: Askola, Borgå, Orimattila, Pukkila

Landskap: Nyland

 Nationellt värdefullt landskapsområde 2021

Nationellt värdefulla landskapsområden: SYKE

Bakgrundskarta: MML/WMMS, 05/2021

Kuva: Matleena Muhonen

II. Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat

Maakunta	Uusimaa
Kunta	Lapinjärvi, Loviisa, Myrskylä
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa
Maisemaseutu	Suomenlahden rannikkoseutu, Eteläinen viljelyseutu
Pinta-ala	15 699 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 1 122 ha maatalousalueita: 5 567 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 5 699 ha rakennettuja alueita: 1 073 ha vesialueita: 2 238 ha

Arviointi

Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat muodostavat laajan ja edustavan maaseutumaisemakokonaisuuden, jota leimaa Suomen mittakaavassa huomattava kartanokulttuuri. Alueella on useita suuria kartanoita, joiden viljelyalat ovat säilyneet yhtenäisinä ja joiden kartanokeskukset ovat rakennuskannaltaan huomattavia. Muita alueen tärkeitä maisemallisia arvotekijöitä ovat tiiviit ryhmäkylät, Eskilomin laajat viljelyaukeat sekä ranta-alueiden kosteikot, luonnonlaitumet ja niityt. Pernajan kirkonkylä on rakennusperinnöltään merkittävä, historiallisen luonteensa hyvin säilyttänyt kokonaisuus. Alueella on lisäksi paljon arvokkaita vanhoja teollisuuskohteita.

Luonnonpiirteet

Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat muodostavat laajan ja monipuolisen maisema-alueen, jossa yhdistyvät Eteläisen viljelyseudun edustavat jokilaaksomaisemat sekä Pernajanlahden ympärillä

avautuvat kulttuurimaisemat. Lähes 20 kilometriä pitkä Pernajanlahti on Suomen itäiselle rannikkoalueelle tyypillinen syvälle sisämaahan ulottuva merenlahti, jossa on suuria saaria. Kasvillisuudeltaan rehevä Pernajanlahti tarjoaa laajoine ruovikkoalueineen sekä vaihtelevine suolapitoisuuksineen elin- ja levähdysympäristön useille vesi- ja kosteikkolintulajeille. Lahden ympärillä on tammimetsävyöhykkeelle ominaista kasvillisuutta ja lehmuslehtoja.

Pernajanlahteen laskeva, noin 38 kilometriä pitkä Koskenkylänjoki saa alkunsa Artjärven–Lapinjärven Pyhäjärvestä. Sen suurin sivuhaara on Myrskylänjoki, joka liittyy Koskenkylänjokeen Porlammin ja Liljendalin välillä. Sameavetinen Koskenkylänjoki virtaa savipohjaisten maiden lävitse lähes näkymättömissä viljelytasangon keskellä. Joen yläjuoksulla laakso on tasainen. Alajuoksua kohti kuljettaessa laakso muuttuu sirpaleisemmaksi ja havumetsäisten moreeniselänteiden tiiviimmin rajaamaksi. Koskenkylänjoen varrella on muutamia pieniä suvantojärviä.

Maisema-alueen maasto on jokilaakson ja ranta-alueiden ympärillä varsin jyrkkäpiirteistä. Kallioperän muodot näkyvät alueella hyvin. Koskenkylänjoki kulkee laajan, itään päin levittäytyvän rapakivigraniittialueen halki. Jokilaakson länsipuolella kallioperä muuttuu dioriittiseksi. Pernajanlahden alueella kallioperä on pääasiassa graniittia. Maisema-alueella on huomattava määrä erikokoisia siirtolohkareita ja arvokkaita kallioalueita. Pernajanlahden itäpuolella maaston yleiskuvaa rytmittää harjumuodostuma, joka jatkuu lähes yhtenäisenä Ensimmäiselle Salpausselälle saakka.

Kulttuuripiirteet

Maisema-alue on kulttuurihistoriallisesti merkittävää ja elinvoimaista maatalousaluetta. Alueen varhaisin asutus on keskittynyt Pernajanlahden rantaan, josta on löytynyt jälkiä pronssikautisesta asutuksesta. Merkittävänä vesiliikenneväylänä Pernajanlahti on ohjannut alueen asutuksen kehittymistä voimakkaasti. Lahden länsirannalla on keskiajalta periytyviä kartanoita laajoine tiluksineen. Pernajanlahden kolmen mahtikartanon, Tervikin, Tjusterbyn ja Sjögårdin, muodostama kokonaisuus on koko maan mittakaavassa huomattava. Myös lahden itärannalla on kartanoita, kuten Garpgård Segersby, Hagaböle ja Ollas. Muu lahtea ympäröivä asutus muodostuu pienistä maatiloista ja saaristolaisasumuksista. Suurmaanomistuksen ansiosta alueen viljelyalat ovat säilyneet suurilta osin yhtenäisinä.

Pernajanlahden itärannan keskus on Suuren Rantatien (Kuninkaantien) varteen syntynyt Pernajan kirkonkylä, jonka rakennushistoriallisia kiintopisteitä ovat 1400-luvulla rakennettu harmaakivikirkko sekä Pernajanlahden rannalle sijoitettu pappila. Kirkonkylä on säilyttänyt historiallisen ilmeensä hyvin. Kirkkotarhan itäpuolella sijaitsevan korkean kellotapulin vieressä on esimerkiksi jäljellä vanhaan mäkitupalaisasutukseen liittyviä rakennuksia. Pernajanlahden ympäristön muita kulttuurihistoriallisesti arvokkaita asutuskeskittymiä ovat länsirannalla sijaitseva Isnäsän sahayhdyskunta sekä Fasarbyn sotilasvirkataloista koostuva ryhmäkylä. Lahden itärannat ovat paikoin kesäasutuksen kirjomia.

Koskenkylänjokilaakson asutus on keskittynyt joen varteen, jossa se seurailee metsänreunoja ja maastonmuotoja. Talot ovat ryhmittyneet pieniksi nauha- tai ryhmäkyliksi, joista osa periytyy keskiajalta saakka. Kyläasutuksen ohella jokilaaksossa on merkittäviä kartanokulttuurin jälkiä sekä vanhoja teollisuusympäristöjä. Oman kerroksensa maisemaan muodostavat laidunnurmet ja kivikkoiset laidunmäet. Jokivarren maatalousalueiden ydin on Eskilomin viljelyaukea Liljendalin kirkonkylän pohjoispuolella. Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat ovat edelleen aktiivimaatalouden leimaamia. Alueella on säilynyt edustavia perinnebiotooppeja, kuten Segersbyn ja Labbyn kartanoiden laidunalueet sekä Särkilahden merenrantaniityt.

Koskenkylänjokilaaksossa on useita rakennetun ympäristön arvokohteita. Kuuskosken luoteispuolella sijaitseva Malmgårdin kartano muodostaa peltolakeuksien keskelle poikkeuksellisen kokonaisuuden linnamaisine päärakennuksineen, suurine tiilisine talusrakennuksineen, kuusialtoineen ja puistoineen. Kartanonpihan eteläpuolella on koski myllyineen sekä kauniita kumpuilevia rantalaidunniittyjä ja hakoja. Jokilaakson pohjoispuolella sijaitsee Michelspiltomin rautatieseisake, joka on ainoa alkuperäisessä asussaan säilynyt yksityisen Loviisan–Vesijärvi-kapearaiderautatien asema-alue. Koskenkylänjoen kulttuuriperintöön kuuluu myös hopeakainos, joka on mainittu ensimmäisen kerran vuonna 1607. Kaivos on sijainnut luultavasti Forsöillä tai Hopeavuorella.

Maisema-alueen teollinen historia on rikas. Isnäsissä on toiminut saha 1800-luvun lopulta 1990-luvulle, ja Koskenkylässä 1860-luvulta 1950-luvulle. Koskenkylän jokisuuhun vuonna 1682 perustettu ruukki on edelleen teollisuuskäytössä. Ruukkialueen vanha rakenne on säilynyt uusista rakennuksista ja aluetta ympäröivistä

liikenneväylistä huolimatta. Alueella on esimerkiksi puiston ympäröimä linnamainen kartano, konttori- ja työväenrakennuksia, tiili- ja betonirakenteinen saha sekä ulkoasultaan yhtenäinen ruukinkatu. Teollisuuselinkeinojen ohella alueelle on kehittynyt matkailu- ja virkistystoimintaa.

Maisemakuva

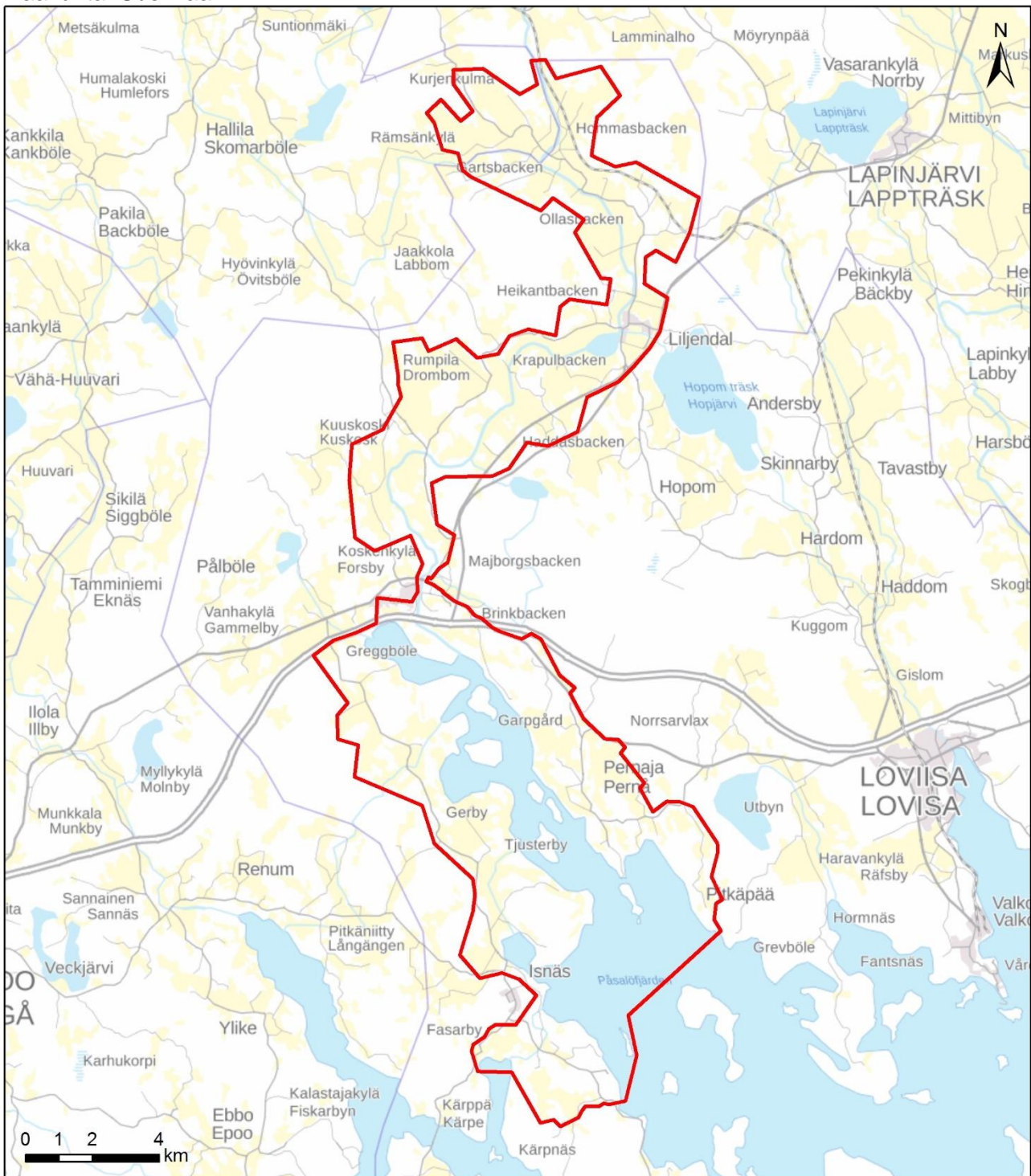
Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemien maisemakuva vaihtelee pienipiirteisestä mereisestä maaseutumaisemasta laajoihin yhtenäisiin viljelyaloihin. Pernajanlahden rantamaisemia luonnehtivat isojen kartanoiden laajat viljelykset, rantakosteikot sekä pienipiirteiset, kumpareiset saaristokylämaisemat. Lahden kumpaakin rantaa myötäileviltä maanteiltä avautuu näkymiä matalille, ruovikkoisille merenlahdille. Kartanoiden suuret tilakeskukset sijaitsevat pääasiassa puuston suojassa jonkin matkan päässä maanteistä. Kartanoille johtaa kauniita puukujia avarien peltomaisemien halki.

Koskenkylänjoen laakson kulttuuripiirteet ovat kerroksellisia ja monipuolisia. Aluetta luonnehtivat tiiviit jonnevarten sijoittuneet nauha- ja ryhmäkylät, kartanot puukujineen sekä teollisuuden synnyttämät ympäristöt. Lisäkerroksia maisemaan tuovat laidunnurmet, kivikkoiset laidunmäet ja mutkittileva metsänreuna. Liljendalin tiiviin kirkonkylän pohjoispuolella levittäytyvä Eskilomin viljelyaukea on vaikuttava ja laaja-alainen maatalousmaisemakokonaisuus, jota reunustavat paikoin jyrkkäreunaiset kalliomaat. Maisema-alueen perinteisiä maisemalinjoja rikkovat lähinnä uudet tielinjaukset.

Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisemat

Kunta: Lapinjärvi, Loviisa, Myrskylä

Maakunta: Uusimaa

Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: SYKE

Taustakartta: MML/WMTS, 05/2021

Bild: Matleena Muhonen

II. Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap

Landskap	Nyland
Kommun	Lapträsk, Lovisa, Mörskom
Landskapsprovins	Södra kustlandet
Landskapsregion	Finska vikens kustregion, Södra odlingsregionen
Area	15 699 ha, varav öppna våtmarker: 1 122 ha jordbruksmarker: 5 567 ha skog och halvnaturliga marker: 5 699 ha anlagda ytor: 1 073 ha vatten: 2 238 ha

Bedömning

Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap utgör en vidsträckt och representativ jordbrukslandskapshelhet som karakteriseras av en för finska förhållanden betydande herrgårdskultur. Det finns flera stora herrgårdar på området vars odlingsmarker har bevarats enhetliga och vars herrgårdscentrums byggnadsbestånd är betydliga. Övriga landskapsmässigt viktiga värdefaktorer på området är de täta gruppbyarna, Eskiloms vidsträckta odlingsmarker samt strändernas våtmarker, naturliga betesmarker och ängar. Pernå kyrkbys byggnadsbestånd är en betydelsefull helhet som bevarat sin historiska karaktär. Det finns dessutom flera gamla värdefulla industriobjekt på området.

Naturens särdrag

Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap utgör ett vidsträckt och mångsidigt landskapsområde, där södra odlingsregionens typiska ådalslandskap och kulturlandskapen som öppnar sig kring Pernåviken möts. Den nästan 20 kilometer långa Pernåviken är en typisk havsvik för Finlands östra kustområde. Den sträcker sig långt in i fastlandet och har stora öar. Pernåvikens växtlighet är frodig, och dess vidsträckta vassområden och varierande salthalter erbjuder levnads- och rastmiljöer för flera olika vatten- och våtmarksfågelarter. Runt viken finns växtlighet och lindlundar som är typiska för ekskogszonen.

Den 38 kilometer långa Forsby å som mynnar ut i Pernåviken får sin början i Pyhäjärvi i Artsjö–Lapträsk. Åns största bifåra är Mörskom å som förenas med Forsby å mellan Porlom och Liljendal. Grumliga Forsby å strömmar genom lerbottnad jord och är nästan osynlig mitt på odlingslätterna. Vid åns övre lopp är dalen flack, men mot nedre loppet blir dalen mer fragmentarisk och tydligare kantad av barrskogsbeklädda moränryggar. Längs Forsby å finns även några små selsjöar.

Landskapsområdets terräng är ganska skarpskuren i närheten av ådalen och strandområdena. Berggrundens former är tydligt synliga på området. Forsby å flyter genom ett vidsträckt rapakivgranitområde som sträcker sig österut. På ådalens västra sida blir berggrunden dioritisk. På Pernåvikens område består berggrunden i huvudsak av granit. På landskapsområdet finns en betydande mängd flyttblock i olika storlek samt värdefulla klippområden. På Pernåvikens östra sida delas terrängen av en åsformation som fortsätter så gott som enhetligt ända fram till Första Salpausselkä.

Kulturella särdrag

Landskapsområdet är ett kulturhistoriskt betydelsefullt och livskraftigt jordbruksområde. Områdets tidiga bosättning var koncentrerad till Pernåvikens strand, där man funnit spår av bosättning från bronsåldern. Pernåviken har varit en viktig sjöfartsled och har i den egenskapen styrt områdets bosättningsutveckling kraftigt. På vikens västra strand finns herrgårdar ända från medeltiden, med sina vidsträckta ägor. Pernåvikens tre stora herrgårdar Tervik gård, Tjusterby gård och Sjögård utgör en helhet som är betydelsefull på riksomfattande nivå. Det finns även herrgårdar på vikens östra strand, så som Garpgård, Segersby, Hagaböle och Ollas. Den övriga bosättningen som omger viken består av små lantgårdar och skärgårdsbostäder. Tack vare storgodsen har stora delar av områdets åkermarker bevarats enhetliga.

Pernåvikens östra strands centrum är Pernå kyrkby som uppkommit vid Stora Strandvägen (Kungsvägen). Kyrkbyns byggnadshistoriska fasta punkter är gråstenskyrkan från 1400-talet samt prästgården på Pernåviken strand. Kyrkby har bevarat sitt historiska utseende väl. Bredvid den höga klockstapeln på kyrkogårdens östra sida finns det till exempel fortfarande kvar byggnader som hör ihop med backstugusittarnas bosättning. Övriga kulturhistoriskt värdefulla bosättningskoncentrationer i Pernåvikens omgivning är Isnäs sågsamhälle på vikens västra strand samt Fasarby gruppby som består av militära tjänstebostadshus. Vikens östra stränder har ställvis sommarbosättning.

Bosättningen i Forsby ådal är koncentrerad till åstranden, där den följer skogskanterna och terrängens former. Husen är grupperade i små band- och gruppbyar, varav en del härrör sig ända från medeltiden. Förutom bybosättningen finns det betydande spår av herrgårdskulturen samt gamla industrimiljöer i ådalen. Betesvallarna och de steniga betade sluttningarna utgör ett eget skikt i landskapet. Kärnan i åstrandens jordbruksområde är Eskiloms odlingslätt norr om Liljendals kyrkby. Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap karakteriseras fortfarande av ett aktivt jordbruk. Representativa vårdbiotoper har bevarats på området, till exempel Segersby och Labby herrgårdars betesmarker samt Särklax strandängar.

I Forsby ådals byggda miljö finns flera värdefulla objekt. Malmgårds slott som ligger på Kuskosk nordöstra sida utgör en ovanlig helhet mitt på åkerslätterna med sin slottslänkande huvudbyggnad, stora hushållsbyggnader i tegel, granhäckar och parker. På herrgårdens södra sida finns en fors med kvarn och vackra kuperade strandbetesängar och hagar. I ådalens norra ända ligger Michelspiltoms järnvägshållplats, som är det enda stationsområdet längs den privata Lovisa–Vesijärvi-smalspårsjärnvägen som bevarat sitt ursprungliga utseende. Till Forsby ås kulturarv hör även en silvergruva som nämns första gången i skrift 1607. Gruvan låg antagligen i Forsö eller Silverberg.

Landskapsområdet har en rik industrihistoria. I Isnäs fanns ett sågverk som var i bruk från slutet av 1800-talet fram till 1990-talet. Forsby sågverk var i bruk från 1860-talet till 1950-talet. Bruket som grundades vid Forsby ås mynning 1682 är fortfarande i industribruk. Bruksområdet har bevarat sin gamla struktur trots de nya

byggnaderna och trafiklederna som omger området. På området finns till exempel en slottsliknande herrgård som omges av en park, kontors- och arbetarbyggnader, en såg byggd i tegel och betong, samt en bruksgata med ett enhetligt utseende. Förutom industrinäringarna har turism- och rekreationsverksamhet utvecklats på området.

Landskapsbild

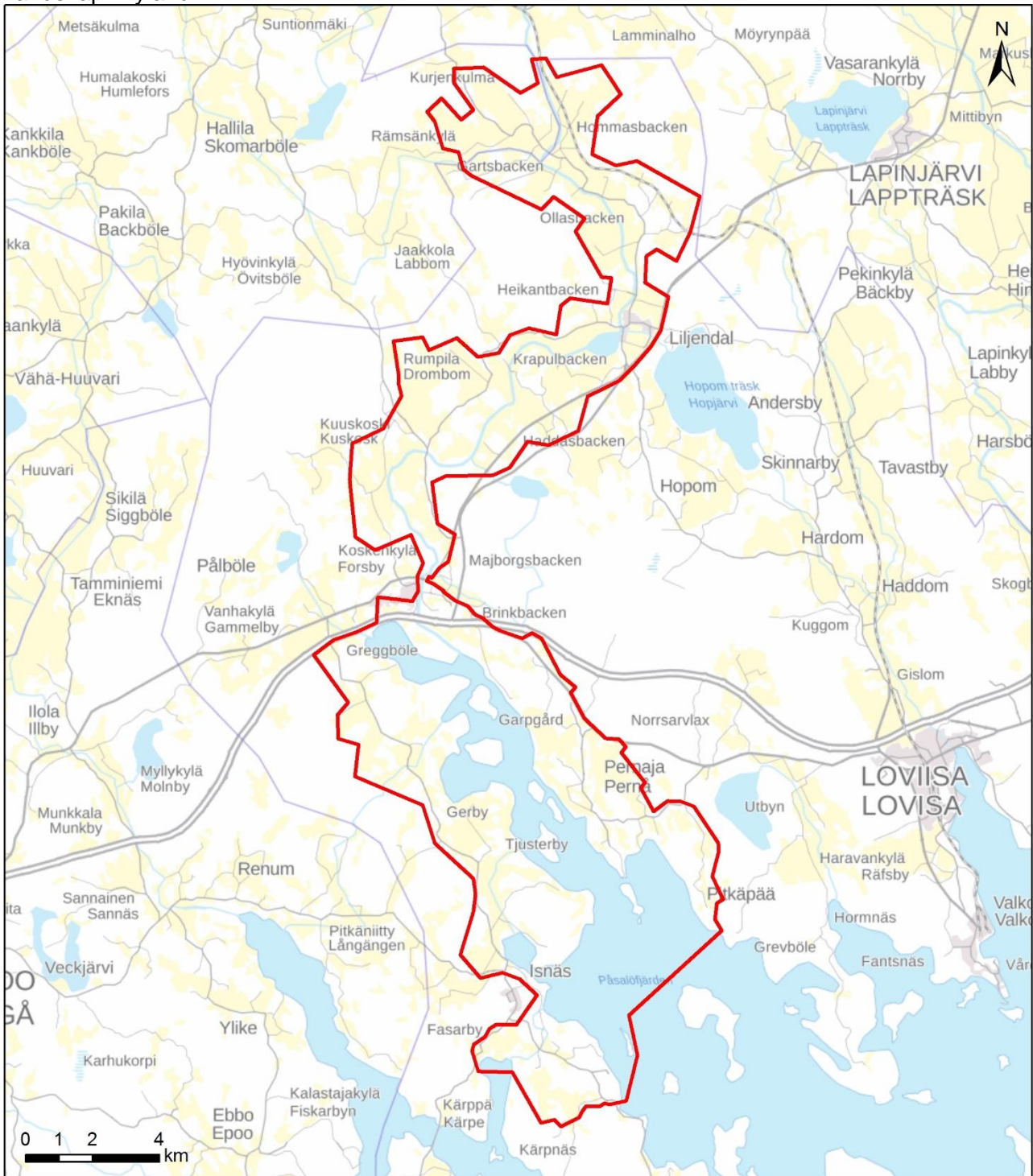
Landskapsbilden i Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap varierar från småskaligt jordbrukslandskap vid havet till vidsträckta enhetliga odlingsmarker. Pernåvikens strandlandskap karakteriseras av stora herrgårdars vidsträckta odlingar, strändernas våtmarker samt småskaliga, kullriga skärgårdsbylandskap. Från landsvägarna som följer vikens båda stränder öppnas vyer över låga, vasskantade havsvikar. Herrgårdarnas stora driftcentrum står en bit från landsvägarna och skyddas oftast av träd. Vackra alléer leder till herrgårdarna genom öppna åkerlandskap.

Forsby ådals kulturdrag är skiktade och mångsidiga. Området karakteriseras av täta band- och gruppbyar som ligger längs åstranden, herrgårdar med alléer samt miljöer som uppkommit i och med industrin. Betesmarkerna, de steniga betade sluttningarna och det slingrande skogsbrynet utgör ytterligare skikt i landskapet. Eskiloms odlingsslätt som breder ut sig norr om Liljendals kyrkby är en imponerande och vidsträckt jordbrukslandskaps-helhet som ställvis kantas av branta klippområden. Landskapsområdets traditionella landskapslinjer bryts främst av nya väglinjer.

Pernåvikens och Forsby ås kulturlandskap

Kommun: Lappträsk, Lovisa, Mörskom

Landskap: Nyland

 Nationellt värdefullt landskapsområde 2021

Nationellt värdefulla landskapsområden: SYKE
Bakgrundskarta: MML/WMTS, 05/2021

Kuva: Heli Vauhkonen, Justiina Nieminen

55. Kymijokilaakson kulttuurimaisema

Maakunta	Kymenlaakso, Uusimaa
Kunta	Kotka, Kouvola, Loviisa, Pyhtää
Maisemamaakunta	Eteläinen rantamaa, Itäinen Järvi-Suomi
Maisemaseutu	Eteläinen viljelyseutu, Kaakkoinen viljelyseutu, Suomenlahden rannikkoseutu, Lounais-Savon järvisseutu
Pinta-ala	26 035 ha, josta kosteikkoja ja avointa suota: 670 ha maatalousalueita: 10 018 ha metsiä sekä avoimia kankaita ja kalliomaita: 9 173 ha rakennettuja alueita: 1 885 ha vesialueita: 4 289 ha

Arviointi

Kymijokilaakson kulttuurimaisema on laaja ja arvokas kokonaisuus, jota luonnehtivat historiallinen maaseutuasutus kartanokulttuureineen, laajat viljelyalueet, monipuoliset luontokohteet sekä teollisuushistorian leimaamat maisemat. Alueen kulttuurimaiseman olennaisimpia arvotekijöitä ovat laajat avoimet näkymät, monet perinteisestä kylä- ja elinkeinorakenteesta kertovat maisemat sekä kulttuurihistorialliset arvokohteet. Kymijokilaaksossa on useita merkittäviä luontokohteita, joiden arvot on turvattu erilaisin luonnonsuojelustatuksin.

Luonnonpiirteet

Päijänteen Suomenlahteen yhdistävä Kymijoki on vuolas virta, jonka uoma laajenee monin paikoin leveiksi suvanneiksi ja jopa laajahkoiksi järviksi. Maisema-alueen pohjoisosissa jokiuoma on melko yhtenäinen, mutta alajuoksullaan Kymijoki muuttuu mutkikkaammaksi ja haarautuu lopulta Ahvionkosken ja Kultaankoskien alapuolella useaksi uomaksi. Kultaankoskien eteläpuolella joen haarat muodostavat läntisen Hirvikoskenhaaraan ja itäisen Pernoonhaaran. Nämä jokihaarat jakaantuvat edelleen viiteen suuhaaraan, jotka laskevat mereen Pyhtään ja Kotkan kohdalla. Suuhaarasta riippuen Kymijoen pituus on 184–204 kilometriä.

Päijänteen vedet alkoivat virrata Kymijokeen noin 6 000–7 000 vuotta sitten Muinais-Päijänteen murettua lasku-uoman Salpausselkien läpi. Nykyisen muotonsa joki sai noin tuhat vuotta sitten Päijänteen nykyisen purkautumisreititn avauduttua Konniveden eteläpään Toiselle Salpausselälle. Jokilaakso on maisema-alueella pääasiassa tasaista savikkoa, mutta etenkin alajuoksulla uoman varteen ulottuu myös kallioisia ja moreenin peittämiä aloja sekä hiesumaita. Jokilaaksoa reunustavat metsäiset kalliosaarekkeet ja paikoin erittäin laajat suoalueet. Kouvolassa aluetta halkoo Ensimmäisen Salpausselän reunamuodostuma, jonka eteläpuolella jokilaaksoa sivuavat myös katkonaiset ja osin jäsentymättömät hiekka- ja sorajaksot.

Kymijoessa on useita koskia, joista osa on valjastettu vesivoiman tuotantoon. Huomattavia koskia on muun muassa Pernoon tienoilla sekä Hirvikoskelta pohjoiseen ulottuvalla yli viiden kilometrin mittaisella jokiosuudella. Kymijoki oli 1900-luvun alkuun tultaessa Suomen etelärannikon merkittävin vaelluskalajoki, mutta patojen, perkausten ja jokivarrelle rakentuneen teollisuuden myötä Kymijoen luontaiset vaelluskalakannat ovat romahtaneet. Joitakin kadonneita kalakantoja on saatu elvytettyä kalaportaiden ja istutusten avulla.

Maisema-alueen kallioperä muodostuu rapakivigraniiteista, pääosin viborgiitista. Lisäksi murroslinjojen halvomassa kallioperässä on pyterliittiä sekä vähäisemmässä määrin tasarakeista rapakivigraniittia. Alueen metsäkasvillisuus vaihtelee karuhkoista kangasmaista pieniin lehtomaisiin metsiköihin. Keskimäärin jokilaakson kasvillisuus on rehevää ja monipuolista. Anjalankosken eteläpuolella Kymijoki muodostaa useita erilaisia vesielinympäristöjä matalikoista yli kymmenmetrisiin syvänteisiin ja nopeavirtaisista koskista järvimäisiin laajentumiin. Alueella on myös huomattavia rantalehtoja, suuruuhovaltaisia tulvametsiä, kivikko- ja ruovikkorantoja sekä suoalueita.

Maisema-alueen pohjoisosissa, Ensimmäisen Salpausselän tuntumassa sijaitsee useita pieniä arvokkaita luontokohteita. Tammirannassa, lähellä Kymijoen rantaa on hyönteislajistoltaan huomattava Korian varuskunnan entinen ampumarata. Ampumaradan lähellä sijaitsevat myös Keltin ja Ahkojan rantalehdot, jotka ovat Kaakkois-Suomen harvoja rakentamattomia ja kasvillisuudeltaan luonnontilaisina säilyneitä rantalehtoja. Junkkarinjärven rannalla kohoava Junkkarinvuori on luonnonarvoiltaan hyvin arvokas kallioalue. Pyhtään ja Kotkan rajalla sijaitseva Valkmusan keidassuoalueelle perustettu kansallispuisto sivuaa maisema-alueen rajausta.

Kulttuuripiirteet

Kymijokilaakson kulttuurimaisemalla on pitkä historia, jonka varhaisimpia elementtejä ovat useat kivikaudelta periytyvät asuinpaikat. Eri-ikäisiä muinaisjäännöksiä tunnetaan erityisesti Voikkaalta ja Korian eteläpuoliselta viljelystasangolta, Hurukselan kylästä, Anjalankosken historiallisesta ympäristöstä, Hirvikoskelta ja Ahvenkoskelta. Myös alueen kiinteä asutus on pitkäaikaista. Esimerkiksi Kymijoen keskijuoksu on asutettu pysyvästi jo 1400-luvulla.

Kymijokilaaksolla on pitkä rajahistoria. Jokea ja sen ympäristöä on pidetty muun muassa hämäläisten ja karjalaisten rajana. Turun rauhan (1743) jälkeen joki toimi Ruotsin ja Venäjän välisenä rajana vuoteen 1809 asti. Vanhan Suomen alueiden yhdistyttyä muuhun Suomeen vuonna 1812 Kymijoki muodosti lääninrajan vuoteen 1949 saakka. Rajahistoria näkyy alueen maisemassa ennen kaikkea sotahistoriallisina muistomerkkeinä. Esimerkiksi Värälässä sijaitsee ruotsalaisten vuonna 1789 rakentamana kenttälinnoitus. Rajajoen historiasta kertovat myös Ahvenkosken 1700-luvulla perustettu raja- ja ylityspaikka sekä maisema-alueen tuntumassa Kotkassa sijaitseva Kymminlinnan linnoitus.

Viljavaan jokilaaksoon on syntynyt useita arvokkaita kartanomiljöitä. Kartanoista huomattavin on Anjala, joka on perustettu Ankkapurhan koskimaisemaan 1600-luvulla. Kartano toimi 1700-luvulla yhtenä Wrede-suvun pääkartanoista, ja sen tuntumassa sijaitsi Anjalan kappeliseurakunnan kappeli. Anjalasta tuli rajakartano Turun rauhan myötä vuonna 1743. Kustaa III:n sodan aikana kartanossa allekirjoitettiin niin sanottu Anjalan liitto-kirja, jossa 113 ruotsalaista ja suomalaista upseeria vetosivat kuninkaansa sotapolitiikkaa vastaan. Anjalan vanha kartanorakennus paloi venäläisessä tykistötulessa vuonna 1789. Kartanon nykyinen päärakennus on

rakennettu 1700- ja 1800-lukujen vaihteessa. Anjalan mailla toimii nykyisin Anjalan maatalousoppilaitos. Kartanokulttuuria edustavat Anjalassa myös Kouvolan Takamaalla sijaitseva Rabbelugn ja Muhjärven rannalle rakennettu Wredeby laajoine viljelyksineen ja koivukujineen.

Anjalan pohjoispuolella Värälänkosken rannalla sijaitsee historiallisesti merkittävä Värälän kartano, jonka yhteyteen rakennetussa rauhantemppelissä solmittiin Kustaa III:n sodan päättänyt rauha vuonna 1790. Kartanon silloinen päärakennus sijaitsi noin puoli kilometriä nykyisestä, vuonna 1906 rakennetusta päärakennuksesta alajuoksulle päin. Muita Kymijokilaakson kartanoita ovat 1500-luvulla asutun Pilkanmaan kylätontilla sijaitseva Pilkanmaan kartano, vuonna 1671 rälsiksi perustettu Oravalan kartano Kouvolan pohjoispuolella, Alakylän perinteisen kylämaiseman tuntumassa sijaitseva Kouvolan kartano, Värälästä erotettu Tolkkilan rälsi, Teutjärven rannalla sijaitseva Hämeenkylässä sijaitseva Ahvenkosken kartano sekä Ahvenkosken rajanylityspaikan tuntumassa sijaitseva Ahvenkosken kartano. Monien kartanoiden mailta on lohkottu 1900-luvulla asutustiloja, jotka muodostavat oman kerrostumansa Kymijokilaakson asutusmaisemaan.

Jokilaakson asutusmaiseman historiallinen monitasoisuus näkyy kenties parhaiten Hurukselan kylässä. Muhjärven itäpuolella sijaitsevassa kylässä on ollut asutusta jo esihistoriallisena aikana, jolloin kylä muodostui Kymijoen silloiseen suistoon. Hurukselan nykyinen tiivis asutus sijaitsee kyläraitin varrella, ja kylän pellot on raivattu vanhojen suistojokien erottamille saarille. Raitti ja tonttijako ovat säilyneet historiallisessa asussaan, ja kylästä löytyy runsaasti arvokkaita rakennuksia. Vanhaa kyläasutusta on säilynyt myös esimerkiksi Ahvissa, Vastilassa ja Viirilässä.

Vanhojen kyläpaikkojen ohella Kymijokilaakson keskiaikaisesta historiasta kertoo Pyhtään valkorappauksinen kivi kirkko, joka sijaitsee Suuren Rantatien (Kuninkaantien) ja Kymijoen läntisen suuhaaran yhtymäkohdassa. Pyhtään laaja emäseurakunta tunnetaan jo 1300-luvun lopulta, ja kirkon vanhimmat osat on ajoitettu 1460-luvulle. Kirkosta luoteeseen sijaitsee keskiaikaisella paikallaan pysynyt pappila, jonka nykyinen, empirietyylinen päärakennus on rakennettu vuonna 1835. Pyhtään kirkonkylän rakennuskanta on vaihtelevaa, ja kirkonseudun maisemassa on myös rapistuvia liikerakennuksia. Pyhtään kirkon ja pappilan kupeesta avautuu vesireitti Suomenlahdelle Strukan kanavan kautta. 1900-luvun alussa rakennettu Strukan sulku on Suomen ainoa käytössä oleva käsikäyttöinen merisulku.

Maisema-alueella on useita historiallisia tiemaisemia. Jokivartta seurailevat maantiet ovat monin paikoin säilyttäneet viehättävät maastoa myötäilevät linjauksensa. Maisemallisesti arvokkaita osuuksia on muun muassa Vastilan tienoilla sekä Myllykosken pohjoispuolella, jossa Kymijoen itärantaa seuraileva vanha rantatie noudattelee valtakunnan rajan vartiopolun reittiä 1700-luvulta. Ahvenkoskella alueen läpi kulkee Suuri Rantatie, johon liittyvä Savukosken yksinivelinen betoninen kaarisilta on tiemuseokohde. Muita arvokkaita siltakohteita ovat Korian rautatiesillat vuosilta 1870 ja 1925. Aluetta halkovat nykyisin myös monet uudet väylät, joista laajin on Ahvenkosken historiallista ympäristöä sivuava, moottoritieksi parannettu Valtatie 7.

Kymijoki ei ole koskaan muodostunut yhtenäiseksi vesiliikennereitiksi koskisuutensa takia. Teollisuudelle joen koskijaksot ovat kuitenkin tarjonneet tärkeän voimanlähteen satojen vuosien ajan. Korkeakosken sahamylly tunnettiin jo 1500-luvulla, ja Ruotsinpyhtään alueella sijaitsevaan Strömforsin historiallisesti arvokas ruukki perustettiin vuonna 1698. Strömforsissa on useita hyvin säilyneitä teollisuusrakennuksia ja työväen asuinrakennuksia 1700- ja 1800-luvuilta. Ruukki on suosittu matkailukohde, jossa voi tutustua muun muassa teollisuushistorialliseen museoon ja vanhaa rakennusperinnettä myötäileviin käsityöläispajoihin. Alueen teollisuushistoriaa kuvastavat myös useat voimalaitokset, joista esimerkiksi vuonna 1933 valmistunut Ahvenkosken voimala on arvokas teollisuushistoriallinen monumentti.

1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa Kymijokilaaksoon nousi useita puunjalostuksen suurteollisuuskeskitymiä, joihin kuljetettiin puuta Päijänteeltä. Jokilaakson puunjalostusteollisuuden ketju ulottuu Voikkaalta Kuusankosken kautta Myllykoskelle ja Inkeröisiin. Maisema-alueen näkymiä monin paikoin hallitsevien tehtaiden ympäristöön on syntynyt laajoja ja yhtenäisiä yhdyskuntia

Kymijokilaakson elinkeinorakenne on monipuolinen. Entiset teollisuusyhdyskunnat ovat muuttuneet palveluvoittoisiksi ja maaseutualueelle on noussut taajamamaista asutusta. Myös matkailu- ja virkistyselinkeinot ovat muuttuneet aiempaa tärkeämmiksi. Maatalous on kuitenkin säilyttänyt tärkeän roolin kautta jokilaakson. Uutena maatalouden muotona alueelle on vakiintunut aktiivinen hevostalous. Kymijokilaaksossa on säilynyt kaksi maakunnallisesti arvokasta perinnebiotooppia, Mammulanmäen kallioketo Hurukselassa sekä Pyhtään Maari. Vanhoja perinnebiotooppeja on myös Vastilassa ja Teutjärven rannalla.

Maisemakuva

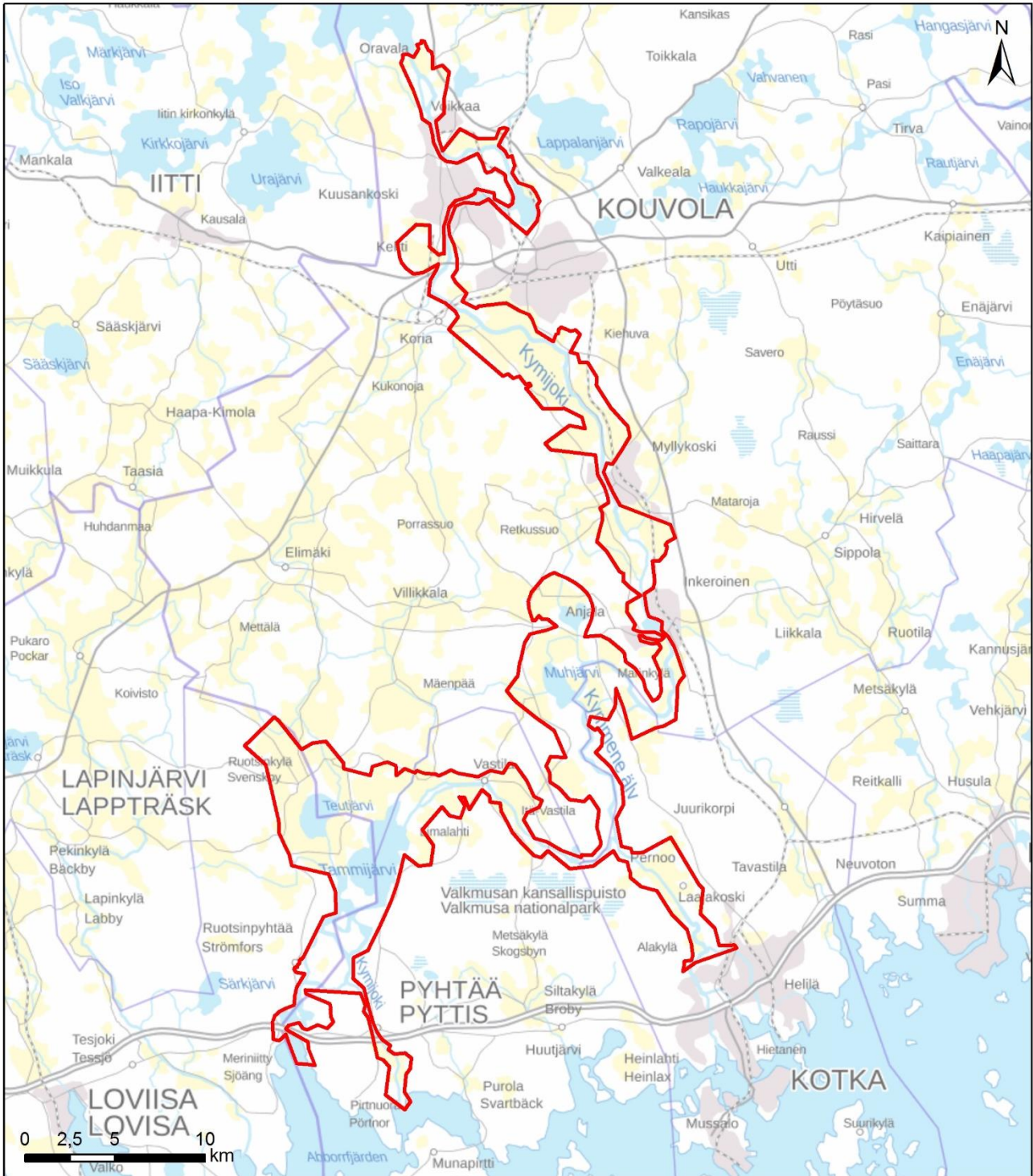
Kymijokilaakson kulttuurimaisema koostuu monimuotoisista jokivarsimaisemista, jotka ulottuvat Ensimmäisen Salpausselän pohjoispuolelta Suomenlahdelle. Laajimmat viljelymaisemat aukeavat pohjoisessa Salpausselän ja Myllykosken välisillä savikoilla, jossa pellot reunustavat Kymijoen rantoja avarimmillaan usean kilometrin levyisenä vyöhykkeenä. Laajoja viljelyksiä on myös Muhjärven ja Teutjärven ympäristössä. Jokivarren keskijuoksun viljelymaisemia luonnehtivat suuret kartanot ja niitä ympäröivät yhtenäiset viljelyalat. Kymijoen keski- ja alajuoksujen viljelyalat ovat selvästi pienipiirteisempiä.

Kulttuurimaiseman ydin on itse Kymijoki, joka laajenee paikoin järvialtaiksi tai jakautuu moniksi haaroiksi. Jokivarressa näkyy hyvin Kymijoen suistokehitys. Esimerkiksi Hurukselan kylässä perinteistä kyläkuvaa elävöittävät useat joen vanhalle suistoalueelle syntyneet uomat. Jokilaakson kulttuurivaikutteiseen maisemaan tuovat vaihtelua myös koskiset jokiosuudet sekä monenlaiset ranta- ja vesistöalueiden luontotyypit.

Kokonaisuudessaan alue on moni-ilmeinen ja kulttuurihistorialtaan rikas. Huomattavan kartanokulttuurin ja viljelyhistorian ohella jokivarressa on runsaasti teollisuushistoriallisia arvokohteita, ja paikoitellen tehtaat näkyvät kauas alavassa laaksossa. Alueen maatalousmaisemassa vaihtelevat perinteiset pienimuotoiset viljelynäkymät, monokulttuurinen suurviljelymaisema sekä kaupunkialueiden lähellä nousseet taajamamaiset asuinalueet. Osa alueen uusista tielinjoista rikkoo muutoin varsin ehyttä maisemakuvaa.

Kymijokilaakson kulttuurimaisema

Kunta: Kotka, Kouvola, Loviisa, Pyhtää
Maakunta: Kymenlaakso, Uusimaa

 Valtakunnallisesti arvokas maisema-alue 2021

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet: SYKE
Taustakartta: MML/WMTS, 05/2021

Bild: Heli Vauhkonen, Justiina Nieminen

55. Kymmene älvdals kulturlandskap

Landskap	Kymmenedalen, Nyland
Kommun	Kotka, Kouvola, Lovisa, Pyttis
Landskapsprovins	Södra kustlandet, Östra Insjöfinland
Landskapsregion	Södra odlingsregionen, Sydöstra odlingsregionen, Finska vikens kustregion, Sydvästra Savolax insjöregion
Area	26 035 ha, varav öppna våtmarker: 670 ha jordbruksmarker: 10 018 ha skog och halvnaturliga marker: 9 173 ha anlagda ytor: 1 885 ha vatten: 4 289 ha

Bedömning

Kymmene älvdals kulturlandskap är en stor och värdefull helhet som karakteriseras av den historiska landsbygdsbebyggelsen med sin herrgårdskultur, stora odlingsmarker, mångsidiga naturobjekt samt landskap präglade av industrihistoria. Kulturlandskapets viktigaste värdefaktorer är de vida öppna vyerna, flera landskap som berättar om en traditionell by- och näringsstruktur samt kulturhistoriskt värdefulla objekt. I Kymmene älvdal finns många viktiga naturobjekt som skyddas med olika naturskyddsstatus.

Naturens särdrag

Kymmene älv, som transporterar vatten från Päijänne till Finska viken, är en ymnig älv vars breda fåra på många ställen utvidgas till breda selen och till och med medelstora insjöar. I landskapsområdets norra delar är fåran någorlunda sammanhängande, men vid älvens nedre lopp blir Kymmene älv krokigare och förgrenas slutligen till flera fåror nedanför Ahvionkoski och Kultaankosket. Söder om Kultaankosket bildar älvens fåror den västra Hirvikoskenhaara och den östra Pernoonhaara. Dessa fåror förgrenas ytterligare i fem mindre fåror som mynnar ut i havet vid Pyttis och Kotka. Beroende på vilken mynning man räknar med är Kymmene älv 184–204 kilometer lång.

Vatten från Päijänne började forsa i Kymmene älv för ca 6000–7000 år sedan då den forna Päijänne trängde igenom Salpausselkäryggarna. Kymmene älv fick sin nuvarande form för ca 1000 år sedan då Päijännes nuvarande avrinningsled uppstod vid södra ändan av Konnivesi vid Andra Salpausselkä. På landskapsområdet är älvdalen i huvudsak jämn lermark, men i synnerhet vid älvens nedre lopp kantas älven även av klippiga och moräntäckta ytor samt mjäljord. Älvdalen kantas av skogsbeklädda klippområden och ställvis mycket vida myrområden. I Kouvola klyvs området av Första Salpausselkäs randbildning. På dess södra sida kantas älvdalen även av osammanhängande och delvis ostrukturerade sand- och grusavsnitt.

Kymmene älv har flera forsar, varav en del har tagits i bruk för vattenkraftproduktion. Viktiga forsar finns bland annat runt Pernoo samt på det över fem kilometer långa älvavsnittet norr om Hirvikoski. I början av 1900-talet var Kymmene älv den viktigaste älven för vandringsfiskar på Finlands sydkust, men i och med dammbyggen, röjning och industrin kring älvstranden har Kymmene älv naturliga vandringsfiskbestånd rasat. Man har lyckats återuppliva vissa fiskbestånd som försvunnit med hjälp av fisktrappor och utplanteringar.

Landskapsområdets berggrund består av rapakivgraniter, i huvudsak av viborgit. Dessutom finns det pyterlit samt i mindre utsträckning jämnkornig rapakivgranit i berggrunden som klyvs av brytningslinjer. Områdets skogsväxtlighet varierar från karga momarker till små lundlika skogsdungar. I genomsnitt är ådalens växtlighet frodig och mångsidig. Söder om Anjalankoski bildar Kymmene älv flera olika livsmiljöer, allt från grunt vatten till tiometers djup och från snabba forsar till sjölika utvidgningar. På området finns även betydande strandlundar, översvämningsskogar med högrörter, sten- och vasstränder samt myrmarker.

I landskapsområdets norra delar runt Första Salpausselkä finns flera små, värdefulla naturobjekt. I Tammiranta nära Kymmene älv strand ligger Korja brigads före detta skjutbana med ett betydande insektbestånd. Nära skjutbanan ligger också Kelttis och Ahkojas strandlundar, som är två av Sydöstra Finlands få obebyggda strandlundar vars växtlighet bevarats i naturtillstånd. På Junkkarinjärvis strand reser sig berget Junkkarinvuori, som är ett klippområde med mycket värdefull natur. Nationalparken som grundats på Valkmusas högmosseområde på gränsen mellan Pyttis och Kotka ligger invid landskapsområdets gräns.

Kulturella särdrag

Kymmene älvdals kulturlandskap har en lång historia som bland annat reflekteras av flera boplatser från stenåldern. Fornlämningar i olika åldrar finns i synnerhet i Voikkaa och odlingslätten söder om Korja, Huruksela by, Anjalankoskis historiska omgivning, Hirvikoski och Abborfors. Områdets fasta bosättning har också varit långvarig. Till exempel Kymmene älv mellersta lopp har haft fast bosättning ända sedan 1400-talet.

Kymmene älv dal har en lång historia som gräns. Älven och dess omgivning har bland annat setts som gränsen mellan tavastlänningarna och karelarna. Efter Åbo fred (1743) fungerade ån som gräns mellan Sverige och Ryssland ända fram till 1809. Efter att områdena i Gamla Finland sammanslogs med resten av Finland 1812 utgjorde Kymmene älv en länsgräns fram till 1949. Gränshistorien kan framför allt ses i områdets landskap som krigshistoriska minnesmärken. Till exempel i Värälä ligger en fältbefästning som byggdes av svenskarna 1789. Om gränsålvens historia berättar även gränsovergångsstället som grundades i Abborfors på 1700-talet samt Kymmene fästning i Kotka som ligger nära landskapsområdet.

I den bördiga älvdalen har det uppstått flera värdefulla herrgårdsmiljöer. Den viktigaste av herrgårdarna är Anjala gård som grundades i Ankkapurha forslandskap på 1600-talet. På 1700-talet fungerade herrgården som en av släkten Wredes huvudgårdar, och nära gården låg Anjala kapellförsamlings kapell. I och med Åbo fred 1743 blev Anjala en gränsgård. Under Gustav III:s krig ingicks det så kallade Anjalaförbundet på herrgården då 113 svenska och finländska officerare appellerade mot sin kungs krigspolitik. Anjalas gamla herrgårdsbyggnad brann i samband med rysk artillerield 1789. Herrgårdens nuvarande huvudbyggnad byggdes vid sekelskiftet 1700–1800. På gårdens område verkar nuförtiden Anjala Lantbruksläroanstalt. I Anjala representeras

herrgårdskulturen även av Rabbelugn som ligger i Takamaa i Kouvola, samt Wredeby med omfattande odlingar och björkalléer som byggts på Muhjärvi strand.

Norr om Anjala på Värälänkoskis strand ligger historiskt viktiga Värälä herrgård. I fredstemplet som byggts i samband med herrgården ingicks 1790 den fred som avslutade Gustav III:s krig. Herrgårdens dåvarande huvudbyggnad låg närmare älvmyningen, ca en halv kilometer från den nuvarande huvudbyggnaden som byggdes 1906. Övriga herrgårdar i Kymmene älvdal är Pilkanmaa gård som bosattes på 1500-talet, Oravala gård norr om Kouvola som grundades 1671 som frälsegård, Kouvola gård som ligger i Alakyläs traditionella bylandskap, Tolkkila frälsegård som styckats från Värälä, Tavastby gård på Teutjärvis strand samt Abborfors gård som ligger nära Abborfors gränsövergångsställe. Många av herrgårdarnas ägor styckades under 1900-talet till kolonisationslägenheter som skapar ett eget skikt i Kymmene älvdals bosättningslandskap.

De flera historiska skikten i älvdalens bosättningslandskap ses kanske allra bäst i Huruksela by. Byn, som ligger öster om Muhjärvi, har varit bebodd redan på förhistorisk tid då byn grundades i Kymmene älvs dåvarande delta. Dagens täta bebyggelse i Huruksela ligger längs med bygatan, och byns åkrar har röjts på öar som åtskilts av älvarna i det forna deltat. Den historiska gatan och tomtindelningen har bevarats, och i byn finns gott om värdefulla byggnader. Gammal bybosättning har bevarats till exempel i Ahvio, Vastila och Viirilä.

Förutom de gamla byplatserna berättar även Pyttis vitrappade stenkyrka om Kymmene älvdals medeltida historia. Kyrkan ligger på platsen där Stora Strandvägen (Kungsvägen) och Kymmene älvs västra mynning möts. Pyttis stora moderförsamling är känd redan från slutet av 1300-talet, och kyrkans äldsta delar har daterats till 1460-talet. Nordväst om kyrkan ligger prästgården på samma plats som den haft på medeltiden. Gårdens nuvarande byggnad i empirestil byggdes 1835. Byggnadsbeståndet i Pyttis kyrkby är varierande, och i landskapet som omger kyrkan finns även förfallna affärsbyggnader. Invid Pyttis kyrka och prästgård öppnas en vattenled till Finska viken genom Stråka kanal. Stråka sluss, som byggdes i början av 1900-talet, är Finlands enda handdrivna sluss som fortfarande är i bruk.

På landskapsområdet finns flera historiska väglandskap. Landsvägarna som följer älvstranden har på flera ställen bevarat sin förtjusande linje som följer terrängen. Landskapsmässigt värdefulla vägavsnitt finns bland annat runt Vastila samt norr om Myllykoski, där den gamla strandvägen längsmed Kymmene älvs östra strand följer riksgrensens patrullstig från 1700-talet. Genom Abborfors område går Stora Strandvägen, vars bågbro i betong i ett spann som leder över Rökhusforsen är en museibro. Övriga värdefulla broar är Korias järnvägsbroar från 1870 och 1925. Området korsas nuförtiden även av många nya farleder, varav den största är Riksväg 7 som tangerar Abborfors historiska miljö och som gjorts om till motorväg.

Kymmene älv har aldrig varit en sammanhängande led inom vattentrafiken på grund av sina många forsar. Däremot har älvens forsavsnitt erbjudit industrin en viktig kraftkälla under flera hundra år. Högfors vattensåg var känd redan på 1500-talet, och Strömfors historiskt värdefulla bruk grundades 1698. I Strömfors finns flera välbevarade industribyggnader och arbetarbostäder från 1700- och 1800-talen. Bruket är ett populärt besöksmål där man bland annat kan bekanta sig med det industrihistoriska muséet och hantverkarens verkstäder som följer gammal byggnadstradition. Områdets industrihistoria berättas även av de många kraftverken, varav till exempel Abborfors kraftverk som blev färdigt 1933 är ett värdefullt industrihistoriskt monument.

I slutet av 1800-talet och början av 1900-talet reste sig flera storindustrikoncentrationer inom träförädlingen i Kymmene älvdal. Trävaran för industrin transporterades från Päijänne. Älvdalens träförädlingskedja sträcker sig från Voikkaa via Kuusankoski till Myllykoski och Inkeroinen. Runt fabriken, som på många håll dominerar vyerna på landskapsområdet, har stora och sammanhängande samhällen bildats.

Kymmene älvdals näringsstruktur är mångsidig. De före detta industrisamhällena har fått en starkare fokus på service, och tätortslänkande bebyggelse har byggts på landsbygden. Även turism- och rekreationsnäringarna har blivit allt viktigare. Jordbruket har ändå bibehållit en viktig roll i hela älv dalen. Den aktiva hästuppfödningen är en ny form av lantbruk som etablerat sig i området. I Kymmene älvdal har två värdefulla vårdbiotoper bevarats: Mammulanmäki hällmarksäng i Huruksela och Maari i Pyttis. Det finns även gamla vårdbiotoper i Vastila och på Teutjärvis strand.

Landskapsbild

Kymmene älvdals kulturlandskap består av mångsidiga älvlandskap som sträcker sig från norr om Första Salpausselkä till Finska viken. De största odlingslandskapen öppnar sig på lermarkerna i norr, mellan

Salpausselkä och Myllykoski, där åkrarna kantar Kymmene älvs stränder som en till och med flera kilometer bred zon. Det finns även stora odlingar runt Muhjärvi och Teutjärvi. Odlingslandskapen kring älvens mellersta lopp karakteriseras av stora herrgårdar och de samhängande odlingsarealerna som omger dem. Kymmene älvs mellersta och nedre lopp odlingsarealer är betydligt småskaligare.

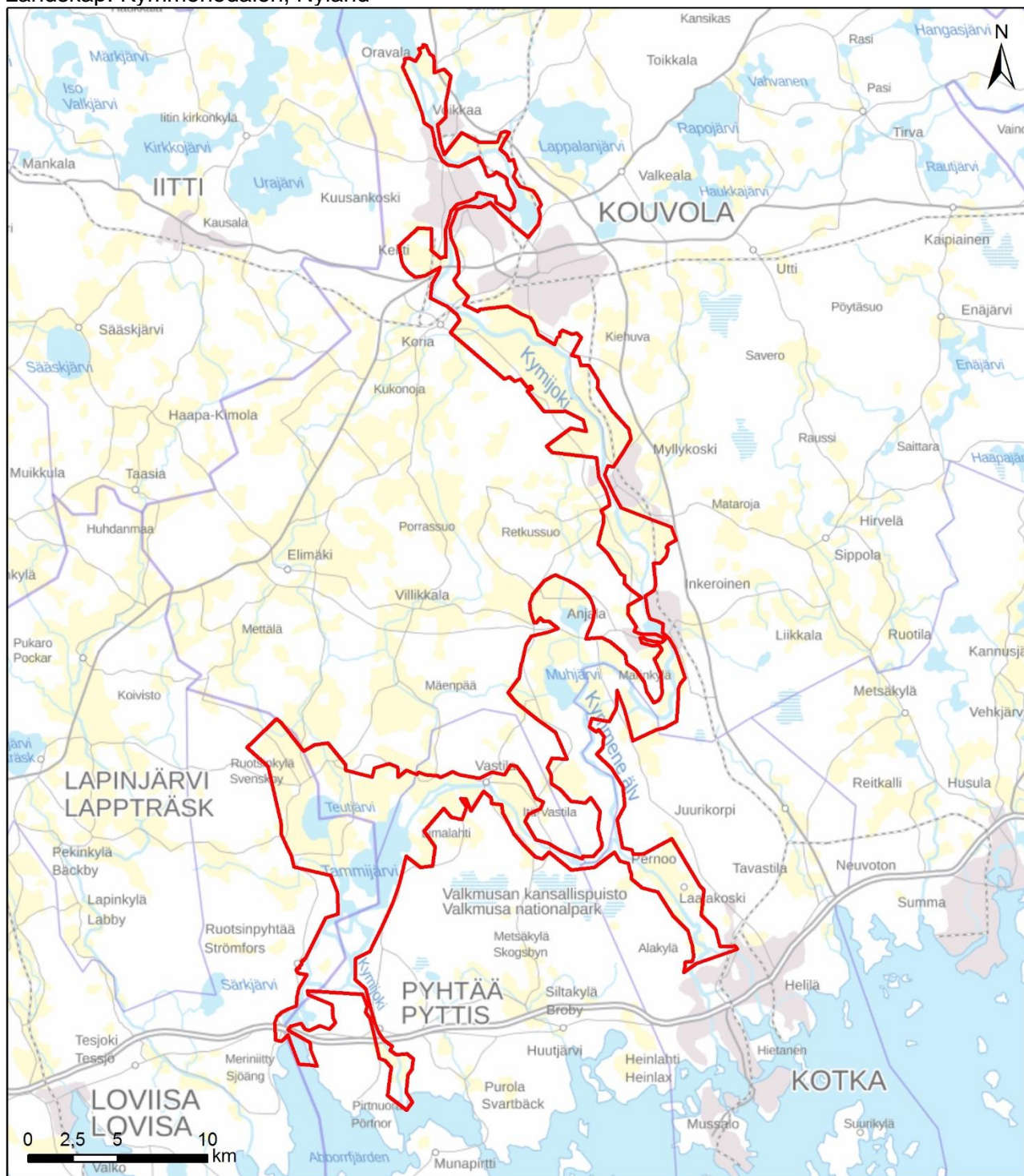
Kärnan i kulturlandskapet är själva Kymmene älv, som ställvis utvidgar sig till sjöbäcken eller delar sig i flera fåror. Längs älven kan man även se Kymmene älvs delautveckling. Till exempel i Huruksela finns flera fåror som uppkommit i älvens gamla delta. Älvdalens kulturinfluerade landskap får omväxling även av älvens fors-avsnitt samt många olika naturtyper vid stränderna och vattendragen.

Området i sin helhet är mångfasetterat och har en rik kulturhistoria. Förutom den betydande herrgårdskulturen och odlingshistorian finns det i älvdalen gott om industrihistoriskt värdefulla objekt. Ställvis syns fabrikerna långt i den låglänta älvdalen. I områdets jordbrukslandskap varierar små traditionella odlingslandskap, monokulturella storodlingslandskap och tätortsliknande bostadsområden som rest sig i närheten av städerna. En del av områdets nya väglinjer bryter upp den annars så enhetliga landskapsbilden.

Kymmene älvdals kulturlandskap

Kommun: Kotka, Kouvola, Lovisa, Pyttis

Landskap: Kymmenedalen, Nyland

 Nationellt värdefullt landskapsområde 2021

Nationellt värdefulla landskapsområden: SYKE

Bakgrundskarta: MML/WMMS, 05/2021

Kuva: Tapio Heikkilä, Porkkala/Porkala, Kirkkonummi/Kyrkslätt

VAMA 2021

Ympäristöministeriö / Miljöministeriet

Suomen ympäristökeskus / Finlands miljöcentral